

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YARIM KALMIŞ BİR GALAT SÖZLÜĞÜ:
TEHZİBÜ'L-KELÂM FÎ LİSÂNİ'L-HAVÂSSİ VE'L-
AVÂM VE İZHÂBÜ'L-EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM

Rojda DİNÇER

EYLÜL-2022

T.C
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YARIM KALMIŞ BİR GALAT SÖZLÜĞÜ:
TEHZİBÜ'L-KELÂM FÎ LİSÂNİ'L-HAVÂSSİ VE'L-
AVÂM VE İZHÂBÜ'L-EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM**

Rojda DİNÇER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim İSKENDER

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Rojda DİNÇER

23.09.2022

ÖZ

YARIM KALMIŞ BİR GALAT SÖZLÜĞÜ: *TEHZİBÜ'L- KELÂM FÎ LISÂNİ'L-HAVÂSSİ VE'L-AVÂM VE İZHÂBÜ'L- EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM*

DİNÇER, Rojda

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim İSKENDER

Eylül 2022

İnsanların bir mazisi olduğu gibi kelimelerin de bir mazisi vardır. Bu maziye etimoloji araştırır. Kelimelerdeki ses, biçim ve anlam değişikliklerini zamana ve mekâna göre araştırıp ortaya koyan etimolojidir. Yanlış kullanıldığı düşünülen kelimelerin derlenip doğru imla, telaffuz ve anlamlarının verildiği galat sözlükleri kelimelerin değişim süreçlerini vermesi bakımından etimolojik bir yön de içerirler. Bu çalışmada *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssî ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* adlı galat sözlüğü ele alınmıştır. Eserin dili devrin klasik Osmanlı Türkçesidir. Eserde 228 madde başı belirlenmiştir. Ancak bazı maddeler iki kere yazılmıştır. Bu sebeple 238 madde başı bulunmaktadır. Eserin müellifi Mustafa Rüşdü'dür. Eser İstanbul'da Âlem matbaası'nda Ahmed İhsan yayını olarak 1313 [1895] yılında basılmıştır. Eserin yazılma amacı “Eserdeki galat sözleri kullanmayalım, doğru kelimelerin doğru şekillerini kullanalım.” cümlesiyle ifade edilir. Eserde atıf yapılan yirmi eser vardır. Yalnız elif harfiyle başlayan kelimelerin incelendiği eserde kısaltmalara yer verilmiş, kimi yerlerde ise dipnot yöntemine başvurulmuştur. Bu tez, yarım kalmış bu ilginç sözlük çalışmasının transkripsiyonunu ve bir incelemesini sunarak alana katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Etimoloji, galat, galat sözlükleri, Mustafa Rüşdü

ABSTRACT

AN INCOMPLETE DICTIONARY OF COMMON ERRORS:
TEHZÎBÜ'L-KELÂM FÎ LİSÂNİ'L-HAVÂSSI VE'L-AVÂM VE
İZHÂBÜ'L-EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM

DİNÇER, Rojda

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Halil İbrahim İSKENDER

September 2022

Just as people have a past, words have a past. Etymology explores this past. Etymology researches and reveals the phonological, morphological and semantic changes in a given word. *Galat* dictionaries, namely dictionaries of common errors where the words that are thought to be used incorrectly are compiled and their correct spelling, pronunciation and meanings are given, also include an etymological aspect in terms of giving the change processes of the words. In this study, a *galat* dictionary named *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisani'l-Havâssı ve'l-Avâm and İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* has been discussed. The language of the work is the classical Ottoman Turkish of the period. 228 words were identified in the dictionary. However, some words were written twice. For this reason, there are 238 entries. The author of the work is Mustafa Rüşdü. The work was published in 1313 [1895] as an Ahmed İhsan publication in Âlem printing house in Istanbul. The purpose of writing the work is expressed by the following sentence: “Let us not use misused words, let us use the right forms of the right words.” In the dictionary, only the words starting with the letter *elif* are examined, twenty works are cited, abbreviations are included, and footnotes are used in some places. This thesis aims to contribute to the literature by presenting a Latin letter transcription and an analysis of this interesting and incomplete dictionary.

Keywords: Etymology, *galat*, dictionary of common errors, Mustafa Rüşdü

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

MUSTAFA RÜŞDÜ	5
1.1. Hayatı	5
1.2. Eserleri.....	5

2. BÖLÜM

<i>TEHZİBÜ'L-KELÂM FÎ LİSÂNİ'L-HAVÂSSİ VE'L-AVÂM VE İZHÂBÜ'L-EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM</i> HAKKINDA.....	7
2.1. Eserin Planı.....	9
2.2. Eserin Ön Sözünde Geçenler.....	10
2.3. Eserin Madde Başlarını İnceleme Yöntemi.....	10
2.4. Eserde Faydalanılan, Alıntılanan Kaynaklar	11
2. 5. Eserin Basıldığı Matbaa Hakkında	15
2.6. Eserin Anıldığı Bilimsel Çalışmalar.....	15
2.7. Eserin Nüshalarının Bulunduğu Kütüphaneler.....	16

3. BÖLÜM

METİN	17
-------------	----

4.BÖLÜM

MADDE BAŞLARI.....	107
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	115

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
BB	: Büyükşehir Belediyesi
B�SAV	: Bilim ve Sanat Vakfı
C	: Cilt
coğ.	: Coğrafiya
D�A	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Far.	: Farsça
Osm. T.	: Osmanlı Türkçesi
s.	: Sayfa
tar.	: Tarih
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	ˁ	ث	ṯ
ا	e, a, ā	ك	ṣ
ب	b	ك	ṣ
پ	p	ڤ	ḍ, ḏ
ت	t	ط	ṭ
ث	s	ظ	ẓ
ج	c	ع	ˁ
چ	ç	غ	ġ
ح	ḥ	ف	f
خ	ḫ	ق	ḳ
د	d	ك	k, g, ñ
ذ	ẓ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	و	o, ō, ö, u, ū, ü, v
س	s	ه	e, h, i
		ی	ı, ī, i, ī, y, é

GİRİŞ

Kelimelerin nesneleri ve durumları göstermesi veya karşılaması geçmişten günümüze değin insanların ilgilendiğı dil konuları arasında yer alır. Bunu köken bilimi de denenen “etimoloji” terimi karşılar. Etimoloji, bir dildeki kelimelerin kökenlerini ve o kelimelerde zaman içerisinde meydana gelen ses ve anlam değışmelerini inceleyen bir dil bilimi dalıdır.

Çağdaş etimolojinin genel ilkelerinde olması gerekenler; “a) Bir sözcük ya da sözcük ögesinin en eski biçimini ve ona paralel olarak gelişen bütün biçimlerini belirtmek gerekir. b) Bir sözcük ya da sözcük ögesinin içerdiği her ses genellikle köken (etimon) adı verilen kaynak sözcükte ona denk seslerle karşılaştırılmalıdır. c) Sözcüğün ait olduğu dilin belirlenen ses bilgisi ile ilgili karşılıklarındaki her türlü saptama ve değışme bilimsel olarak açıklanmalıdır. d) Sözcüğün tarihsel biçiminde ortaya çıkan her türlü anlam kayması da belirtilmelidir. e) Bir dilde yabancı sesleri ya da ses bileşimlerini içeren dildeki öteki sözcüklerden kopuk kalan ya da olağan fonetik karşılıklardan sapma gösteren sözcükler büyük olasılıkla başka dillerden alınmıştır. Bu durumda sözcüğün hangi dilden geldiğı tespit edilmelidir (Yakın, 1997, s. 140).” şeklinde sıralanmıştır.

Köken biliminde ilk çalışmalar Eski Yunan ve Eski Hind’e kadar gider. Eflatun’un yazdığı ve hocası Sokrates’in ağzından kendi fikirlerini ifade ettiğı *Cratylus* adlı diyalogda kelimelerin kökeni meselesine eğilir. Sokrates ve dolayısı ile Eflatun adların bireysel tercihlere göre değışmeyeceğini, her kelimenin mevcut telaffuz ve anlamlarının ötesinde ses ve anlam değışmelerine maruz kalmamış bir asıl ve doğru hâlinin var olduğunu savunur (Roy Harris, 2002, s. 6-11). Etimoloji kelimesi Eski Yunanca *etymos* “gerçek” ve *logos* “bilgi, mana” kelimelerinden oluşur, gerçek anlam bilgisi diye de açıklanır (Stachowski, 2011, s. 1). Etimoloji kimilerine göre kelimenin hangi dilden girdiğini göstermekten ya da en eski şeklini göstermekten ibaretken kimilerine göre de kelimeyi oluşturan yapım ekleri ve sözcüğün götürebildiğı, yapılarına ayrılabilirdiğı en küçük birimlerin gösterimidir (Ölmez, 2019, s. 122).

Türkçenin etimolojisi konusunda muhtelif Türkologların önemli katkıları olmuştur. Özellikle Sir Gerard Clauson *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Clauson, 1972) adlı etimolojik sözlüğü, Ervand Sevortyan'ın *Êtimologiĉeskij slovar' tjurkskix jazykov* (Sevortyan, 1974) adlı etimolojik sözlüğü, Andreas Tietze'nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* (Tietze, 2002) adlı etimolojik sözlüğü ve Martti Räsänen'in *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen* (Räsänen, 1969) Hasan Eren'in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Eren, 1992) ve Tuncer Gülensoy'un *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* (Gülensoy, 2007) adlı etimolojik sözlükleri dikkat çeker

İslam dünyasında kelimelerin kökenleri konusu 19. asra kadar “galat” kavramıyla ele alınmış, bu amaçla da çok sayıda galat sözlüğü hazırlanmıştır. *Galat* kelimesi sözlüklerde “yanlış (kelime veya söz), yanılma” anlamlarına gelir (TDK, 2011, s. 899). Terim olarak da başta Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı dillerden Türkçeye geçen biçim ve anlam değişikliğine uğrayarak kullanılan kelimelere sözlükçülerin verdiği ad demektir (Kaçalın M. S., Galat, 1996, s. 301).

Mehmed Hafîd Efendi'nin meşhur galat sözlüğünde 317. sayfanın 16-19. satırlarında 759. maddede yer alan galat tanımı de şöyledir (Yılmaz, 2018, s. 19): **Galat:** Yani tâ ile “Filân âdem hesabda galat eyledi.” derler. Arabîde hesabda sehv ü hatâyâ âhirde tâ ile galat tâbirinden bu dahı galat olacağı âşikârdır; zîra ulemâ-yı alâm galat kavilde ve galat hesabda istîmal olunduğunu fark ve temyiz eylemişlerdir. Yani “sözde ve hesapta yanılmak” anlamında kullanılmıştır.

Galat sözlükleri ise galat sözlerinin toplandığı, bazılarının ansiklopedik hususiyetler gösterdiği hatâ-savâb sözlükleridir. Madde başlarında genel söz varlığında kullanılan hemen her tür kelimedenden örnekler yer alır (Yılmaz, 2018, s. 19). *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* adlı eser de bir çeşit galat sözlüğü sayılır.

Eserde Arapça, Farsça, İngilizce, Yunanca, İtalyanca, Fransızca kökenli Türkçeye geçmiş kelimeler bulunmaktadır. Mustafa Rüşdü'nün galat olarak ifade ettiği kelimeler madde başı olarak verilmiştir. Madde başı altında açıklamalar ve açıklamaların alıntılandığı eserin müellif adı da yer alır. Yazar

eserinde galat kelimelere ek olarak kelimeler arasındaki anlam farklılığına da değinmiştir. Yazarın virgöl, kısa çizgi, parantez, nokta, köşeli ayraç, denden, kesme işareti vb. çeşitli noktalama işaretlerinden faydalandığı görülmektedir. Eserde manzumeler, atasözleri, deyimler, kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. Yazar kimi yerlerde dipnot yöntemine başvurmuştur. Yazar dipnot yöntemi kullanırken numaralandırma yapmıştır. Eserde alıntılanan kaynak olarak Arapça ve Türkçe olmak üzere toplamda yirmi eser listelenmiştir. Ayrıca yazar Kur'an-ı Kerimden alıntılar yapmıştır. Çeşitli şiirlere de yer verilmiştir. Eserin son bölümü hatâ-savâb cetveli içermektedir. Ayrıca *Tehzîbü'l-Kelâm*'da yazarın kendisine ait olduğunu iddia ettiği eserler yer alır. Bu eserler hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Eserin yazarı hakkında bilgiler kısıtlıdır. Yazarla ilgili bilgilere Faik Reşat'ın *Hazine-yi Fünun*'da 24. sayıda (s.192-193) kaleme aldığı Sâmih Beyefendi'ye başlıklı yazısından ulaşılmaktadır. Özetle yalnız elif harfli kelimeleri ihtiva eden bu eser galat sözlükleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

1. BÖLÜM

MUSTAFA RÜŞDÜ

1.1. Hayatı

Mustafa Rüşdü hakkındaki bilgilere Faik Reşat'ın *Hazine-yi Fünun*'da 24. sayıda (s.192-193) kaleme aldığı Sâmih Beyefendi'ye başlıklı yazısından ulaşılmaktadır. Faik Reşat, *Galatât* isimli köşe yazılarından bazılarının izinsiz olarak *Tehzîbü'l-Kelâm* adlı eserde toplanmasıyla ilgili Mustafa Rüşdü'yü eleştirmiştir. Bu eleştiri metni edebiyat tarihimiz açısından önemlidir. Faik Reşat, konuyla ilgili olarak “Nasıl olmasın ki, Galatât mündericatında yalnız bu cüze ait yani harf-i elife dâhil olmak üzere sekiz on parça şey ya aynen veya mealen kabul ve derç edildiği ve ashab-ı dâniye malum olduğu üzere tenkit olunacak bir şey bilâ-tağyir nakledilip sonra her ne denilecek ise denilmek bahis ve münazara adabından bulunduğu hâlde bunda sayan-ı tenkit görülen bir iki ifademiz ‘puvan de kasklamasyon’ larla filan tenkit ve tabir-i ahirle tezyif edilmiş ve herhâlde adab-ı mezkûreye muvafık olmayan bu muamele yalnız hakk-ı âcizaneme değil, şairleri hakkında dahi reva görülmüştür!” şeklinde eleştirilerini dile getirmiştir. Bunun dışında kaynaklarda yazar hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.2. Eserleri

Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm adlı eserin müellifi olan Mustafa Rüşdü eserin son kısmında kendisine ait olduğu ancak yayınlanmadığını dile getirdiği eserlerin adları yer almaktadır. Buna göre müellifin eserleri şunlardır:

Âdab-ı Muhâtaba ve Merâsim-i Mekâtibe,

Âyîne-yi Beşer,

Târih-i Beşer,

Tasvîr-i Aşk,

Tatbîkat-ı Felsefiyye,

Timsal-i Harb- yahud- Lisan,

*Ve Seyf ü Kalem Münâzaraları,
Dekâik-i Lisaniyye,
Subhetü 'l-a 'la,
Şerifü 'l Nutk,
Şiir ve Şair,
Garâib-i İttifakat,
Fezâil-i İnsaniyye,
Fennî sene,
Fennî Husus,
Güzîde,
Lisan-ı Osmânîde Müstâmel Lügat-i Ecnebi,
Metnü 'l Metin fî Tefsir Sûretül Tîn.*

2. BÖLÜM

TEHZİBÜ'L-KELÂM FÎ LİSÂNİ'L-HAVÂSSİ VE'L-AVÂM VE İZHÂBÜ'L-EVHÂM MİN EZHÂNİ'L-ENÂM **HAKKINDA**

Uygarlığın yolu bilimden geçmektedir. Milletler yüksek refah seviyesine ulaşmak istiyorsa bilimi kendilerine kılavuz edinmelidir. Bilimdeki gelişmeler milletlerin refah seviyesini artırmakla beraber toplumsal huzuru ve güveni getirmektedir.

II. Abdülhamit devri Avrupa'nın bilim ve sanatta öncü olduğu bir devirdir. Bu dönemde II. Abdülhamit Osmanlı Devleti'ni eski gücüne kavuşturmak için bir dizi yenilikler yapmıştır. Bu yeniliklerin başında eğitim yer alır. Bilimde ilerlemeyi hedefleyen II. Abdülhamit batılı tarzda okullar açmıştır. II. Abdülhamit devrinde basım ve yayın konusunda sansürler olmasına karşın sözlükçülük en büyük atılımını bu dönemde göstermiştir. Kelimelerin kökenine inen etimoloji sözlükleri ön plana çıkmıştır. Muhtelif dillerden Türkçeye geçmiş birtakım kelimelerde gözlemlenen imla, telaffuz ve anlam değişimlerini inceleyen galat sözlükleri bu dönemde yaygınlaşmıştır. Bu tezin konusunu oluşturan *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* adlı galat sözlüğü de bu dönemde yazılmış sözlüklerden biridir.

Eser dil özellikleri bakımından incelendiğinde yazar bazı sözcüklerin orijinal yazılışına ve okunuşuna yer vermiştir; ^[123/1] Rûmlar sepanahı-σπαναχί derler. Başka bir örnekte ise “^[124/17] **Uskuna** (-nev-eser) İngilizce sukun-ner-schonner.” şeklinde orijinal yazılışa ve okunuşa yer verilmiştir. Mustafa Rüşdü eserinde çeşitli noktalama işaretlerinden faydalanmıştır. Kimi yerlerde ünleme yapmış ve bunu ünlem “!” işareti ile göstermiştir. Yazar virgöl, kısa çizgi, parantez, nokta, köşeli ayraç, denden, kesme işareti gibi noktalama işaretlerinden de sıklıkla faydalanmıştır. Açıklamalar küme işaretinden ‘}’ sonra başlamaktadır. Anlamlar parantez işareti ‘()’ içinde verilmiştir.

Eserde kısaltmalara da yer verilmiştir. Özellikle yazar adını “M.R.” şeklinde kısaltarak vermiştir. Buna ek olarak ilh.(İlâ-âhîrihi) gibi kalıp ifadeleri kısaltma ile göstermiştir. Yazarın incelediği galat maddelerin altında “li-muharririhî” tabiri bulunmaktadır. Yazar galat sözcükleri açıklamaya yardımcı olması bakımından çeşitli beyitlere yer vermiştir. Örneğin, “Ümmü hân” sözcüğü için Şeyh Galib’in ^[22/3] “Bir şeb ki sarây-ı ümmü hânî ^[22/4] Olmuşdu o mâhın âsumânı.” beyitine yer vermiştir.

Mustafa Rüşdü eserinde kalıp ifadelerdeki galat kullanıma da dikkat çekmiştir. Bu tür örnekler sayıca fazla olmamasına karşın mevcudiyeti bakımından önemlidir. Örneğin: “[140/9] Edâm-Allâhu eyyâm-ı ömr ü devlete {Vâv-ı âtife ibârât-ı arabîyyede ^[140/10] her bâr meftûh olduğundan edâm-Allâhu eyyâm-ı ömre ve devlete yerinde ömr ^[140/11] ü devlete demek galatdır.” şeklinde açıklanmıştır. Mustafa Rüşdü’nün eserinde dikkat çeken bir diğer şey “[145/7] Et-tekrârü ahsen vele v kâne yüz seksen!” gibi söz öbeklerin olmasıdır.

Eserde manzumeler bulunmaktadır. Eser adının altında üç beyit altında Farsça bir manzume verilmiştir. Buna ek olarak “Tekâriz” başlığıyla esere yazılan takrizler sunulmuştur. Takrizlerden ilki Mevlana Rıza’nın, diğeri Said’in, sonuncusu da Akif Paşazade Reşid’indir. Eserde yer yer ayetler de bulunmaktadır. Eserde dikkat çeken bir diğer şey yazarın dipnot yöntemine başvurmasıdır. Yazar kimi sözcüklere numara vererek sayfa sonunda açıklamıştır. Buna örnek vermek gerekirse; “[36/10] İsrâfil [3], Cebrâil [4], Azrâil [5], Mikâil [6] aleyhimü’s-selâmdan ibâretdir...” şeklinde köşeli ayraçla numara vermiştir. Yazar, numaralandırdığı sözcükleri sayfa sonunda şu şekilde açıklamıştır; [3] Nefh-i sûra memûrdur. 4] Pek çok lakabları vardır: rûh, emînü’l vahy, rûhu’l kuds, rûhu’l emîn, nâmûs-ı ekber, emîrû’l melâikete (ve min hü’l hadîs: emîri mine’l melâikete cibrîl.”).

Yazar galat sözcüklere ek olarak yakın anlamlı kelimeler arasındaki anlam farklılıklarına da değinmiştir. Örneğin: “[134/11] İftirâ-Bühtân-Gıybet {Beynlerindeki furûk-ı dakika vardır: ^[134/12] iftirâ cehlan veya li-garaz bir kimseye isnâdda bulunmak; bühtân, ^[134/13] bir fâil-i cürmü ani’l-gıyâb zemm etmek demektir.” şeklinde açıklamıştır. Aşağıda sırasıyla eserin planı, önsözünde geçenler, eserin madde başlarını inceleme yöntemi, eserde

faydalanılan ve alıntılanan kaynaklar, eserin basılma süreci, eserin anıldığı bilimsel çalışmalar ve eserin nüshalarının bulunduğu kütüphanelerden bahsedilmiştir.

2.1. Eserin Planı

Galat sözlükleri arasında farklı bir yeri olan *Tehzibü'l-Kelâm*'ın yerleşim planı şu şekildedir: Dış kapakta M. Rüşdü şeklinde müellif adı yer alır. Müellif adının altında *Tehzibü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* şeklinde eserin tam adı mevcuttur. Eser adının altında üç beyit altında Farsça bir manzume verilmiştir. Bu manzumenin altında “elif harfi” ve hemen altında “birinci cild” ifadesi yer alır. Sonrasında da “tab’a-yı ûlâ” ifadesiyle birinci baskı olduğu belirtilir. Devamında Maarif nezaret-i celilesinin 657 numaralı ruhsatnamesiyle baskı izninin verildiği belirtilir. İzin ifadesinin altında yayın yeri olarak İstanbul; yayınevi olarak Âlem matbaası; yayıncı olarak Ahmet İhsan ve şürekâsı ifadeleri yer alır. Yayın tarihi olarak da 1313 yılı gösterilmiştir.

İç kapakta, dış kapaktan farklı olarak Farsça manzume yer almaz. Eserin tesvit tarihi olarak bed’i tespit tarihi on iki rebû’l-evvel 1308, bed’-i tebyîz tarihi yani temize çekilme tarihi 6 cemâziye’l-evvel 1312 tarihi bulunur. Bu da 5 Kasım 1894 tarihine karşılık gelir. Ancak baskı tarihi h. 1313 [1895] olarak verilmiştir. Altıncı sayfada eserde yararlanılan belli başlı kaynaklara yer verilmiştir. 7. ve 10. sayfalarda “Tekârîz” başlığıyla esere yazılan takrizler sunulmuştur. Takrizlerden ilki Mevlana Rıza’nın diğeri Said’in sonuncusu da Akif Paşazade Reşid’indir. 11-15. sayfalarda “Mukaddime-yi Kelam” başlığıyla ön söz verilmiştir. 16. sayfa boştur. 17-146. sayfalarda 228 madde olarak belirlenmiştir ancak bazı maddeler iki kere yazılmıştır. Toplamda 238 madde başı bulunur. Bu sözlükte Mustafa Rüşdü’nün “galat” olarak belirlediği kelimeler yer alır. 147-153. sayfalarda eserin birinci cildinin münderecatı bulunur. 154-158. sayfalarda İstidrakat başlığı altında hatâ-savâb cetveli bulunur. Arka kapakta eserin fiyatı 6,30 kuruş olarak verilmiştir ve hemen altında müellifin basılmamış eserleri sıralanmıştır. Eserin bazı kısımlarında dipnot yöntemi kullanılmıştır.

2.2. Eserin Ön Sözünde Geçenler

Eserin ön sözü 11-15. sayfalar arasında yer alır. Ön söz eserin yazılış gerekçelerini açıkladığı gibi galat sözler hakkında da fikir vermektedir. Ön sözde ele alınan konular kısaca şöyledir:

1. Kimse galat söz kullanmaktan kaçamaz.
2. Galat sözlere dair yazılanlar azdır, galat sözlerin bilinmesi de seçkin zümrenin uhdesinde kalmıştır.
3. Galat sözlerin hangileri olduğu bilinmeyince yeni yazarlar yazdıkları metinlerde bunları kusurlu kullanmaktadır.
4. Yazmaya başladığımda bu galat sözleri ben de yanlış kullanırdım, uzun zamandır topladığım malzemelerin neşrini ve başkalarına faydasını uygun buldum, neşrettim.
5. Eser mükemmel değil, kusurları var, okuyucu bunları bağışlasın.
6. Eseri yazmaktaki amaç: Derununda münderic galatâtı kat'â isti'mâl etmemeliyiz, dâima o musahhahat dâiresinde konuşup yazışmalıyız.
7. Yanlış anlamda kullanılan kelimelerin de doğru anlamlı hallerini kullanmalıyız.
8. Lahn, Müvelled, Muharref, Haşv terimleri açıklanmıştır.
9. Elde daha toplanmış malzeme mevcut olup zamanı gelince onlar da neşredilecektir.

2.3. Eserin Madde Başlarını İnceleme Yöntemi

Yalnız elif harfi ile başlayan ve yazarca hatalı kullanımlarının yaygın olduğu düşünülen kelimeleri içeren bu eserde Farsça ve Arapça kökenli kelimelerin dışında Batı kaynaklı kelimeler de vardır. Eserin mukaddimesinde müellif, Türkçede pek çok galat kelime bulunduğunu, herkesin özellikle de zümre-yi havâstan olan her âdemin galatâtan mücerred takrir ve tahrir emelinde bulunması gerektiğini söylemektedir (Kültürel, Galatat Sözlükleri, 2008, s. 8). Bu eserde yazar faydalandığı eserleri, maddelerin sonunda beyit ve mısralardan alıntı yaparak göstermiştir. Müellif eserde bazı kelimelerin etimolojik incelemesini de yapmıştır. Bunlara örnek olarak:

[45/49b] **Akşırmaq** {Anşırmaq: an (dimāğ) dan gelen bādī gənizden çıkarmak, ‘atse urmak, ğalaṭı: akşırmaq. Merhūm [A. Vefîk Paşa]

Üstteki 49b. madde başından tespitlerimiz şöyledir: Madde başları koyu yazılır. Farklı biçimi varsa o da koyu yazılır. Açıklamalar, küme işaretinden “}” sonra başlamaktadır. Anlamlar, parantez işareti “()” içinde verilir. Buna ek olarak açıklamanın alıntılandığı eserin müellifinin adı verilir.

2.4. Eserde Faydalanılan, Alıntılanan Kaynaklar

Eserin başında cilt kapağının hemen devamında alıntılanan kaynak olarak Arapça ve Türkçe olmak üzere toplamda yirmi eser listelenmiştir. Bu eserlerin bir kısmı ele alınıp incelenmiş fakat listenin sonunda “ve gayrihim” denilmiş, bahsedilmeyen başka kaynakların da olduğu ima edilmiştir. Yazarın faydalandığı eserlerin hepsini vermemesi Faik Reşat tarafından olumsuz bir tutum olarak eleştirilmiştir. Eserler müellifleriyle beraber şöyledir:

Naci (merhum), Istılâhatı-Edebiyye

Muallim Naci’nin yazmış olduğu 184 madde başlığına sahip olan eser alfabetik bir sıralamaya sahip değildir. Saraç’a göre, maddelerin hacmi arasında bir tutarlılık yoktur. Birkaç satır içinde açıklanan kavramlara ek olarak eserde ayrıntılı alt bölümler bulunmaktadır (Saraç, 1999, s. 206-207).

İbnü’s Sikkit (rahmetu’llah), Islâhu’l-Mantık

İbnü’s-Sikkit’e ait bu eserde farklı vezinlerde ve yapılarıdaki sözcüklerle vezinleri aynı, anlamları farklı veya anlamları aynı vezinleri farklı sözcükler incelenmiştir. Lehçe farklılıkları üzerinde duran yazar, sözcüklerin farklı ve yanlış kullanımlarını ele almıştır (Karaarslan, 1999, s. 194).

Kâim-makam İzzet Beg, Tashihi’l-Galatât ve’l-Muharrefat fi’l - Esmâi ve’l-Lugat

İstanbul Ebû’zziya matbaasında ilk olarak 1302 yılında basılan eser, 136 sayfadan oluşmaktadır. 528 adet galat sözcüğün incelendiği eserin ön sözünde müellif kısa olarak galatât hakkında yazılan eserlerden bahsedilmiştir. Bu eserlerin eksik ya da yanlış olduğunu ifade edilmiştir. Yazar, eserindeki galatları iki kısımda ele almıştır: 1) Dile tamamen yerleşen yanlış olarak kullanılmasında bir mahzur bulunmayan galatlar. 2) Dilimize tam olarak yer

vermeyip yanlış kullanımı bir karışıklığa yol açmayan ve dolayısıyla kullanımında yine mahzur bulunmayan galatlar (Kültürel, 1989).

es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî *Tarifat*

es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî'nin İslam Bilimiyle ilgili yazmış olduğu bir terim sözlüğüdür. Bu sözlük, İslam Bilimi hakkında yazılan eserler temel alınarak hazırlanmıştır. Alfabetik bir düzene sahip olan eserde okuyucuların bilgi edinmesi, faydalanması amaçları güdülmüştür. Bunun dışında eserde tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, felsefe, mantık, matematik, astronomi ve tıp gibi bilimsel alanlarda kullanılan mühim terimlerden bahsedilmiştir (Gümüş, 2011, s. 29-30).

İbn Kemal (merhum), *et-Tenbih alâ galati'l câhil ve'n-Nebîh*

Galatâtü'l-avâm, et-Tenbîh, alâ galati'l-hâmil ve'n-nebîh ve Sakatatu avâm vb. isimlerle de bilinen bu eserin konusu Arapçada kullanılan lahn ve galat sözcüklerdir (Gürkan, 2009, s. 139). Türkçede yanlış kullanılan Arapça sözcük ve söz dizisini ele alan ilk çalışmalardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Eser *Tercüme-i Galatâtü'l-avâm* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Kaçalın, 1996).

Cevherî (rahmetullah), *Durratu'l-Gavvas*

Eser hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Şeyh Muhammed Cemalü'd-din (rahmetullah), *Tahrîfat*

Eş-şeyh Cemâlüddîn Muhammed'e ait olduğu bilinen eser hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İsmâil Ârif Beg, *Terceme-yi Taribat-ı İbn Kemal*

Bu eser hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Merhum Hafîd Efendi, *ed-Dürerü'l-Müntehabatü'l-Mensûre fî Islâhi'l-galatâtî'l-meşhure*

Galatât-ı Hafîd Efendi adıyla tanınan eserde Hafîd Efendi, eserinde galatlardan bahsetmiştir. Buna göre yazar, galatları üç kısma ayırır: halkın

yaygın şekilde kullandığı galatlar, kesin ya da ihtimal dâhilinde kullanılabilir galat sözcükler, dil bilimcilerin uygun görmediği ancak ilim adamları arasında yaygınlık kazanıp çeşitli eserlerde kullanılan galatlar ve hiçbir âlimin uygun görmeyip kullanmadığı galatlar şeklinde ayırır. Alfabetik olarak sıralanan bu eserde yazar, Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi kökenli 1000 den fazla galat sözcüğün açıklamalarını ve tanımlarını vermiştir. Buna ek olarak yazar bu galatların Arapça ve Farsçadaki karşılıklarını göstermiştir (Özcan, 1997).

İbn Kemal (merhum), *Dekâiku'l-Hakâik*

İbn-i Kemal'e ait olan bu eserde Farsçadan alınmış 411 adet sözcük incelenmiştir. Bu eserde anlam bakımından birbirine yakın sözcükler arasındaki nüansa değinilmiştir. Kelimelerin düzeni ve sıralanışında belirli bir düzene sahip olmayan eserde basit, türemiş ve birleşik kelimeler Ahmed b. Hakkı Üskübî tarafından harf sırasına göre düzenlenmiştir (Özkan, 1994).

Reşâd Beg, *Galatât*

Faik Reşâd'a ait bu eser *Tâlim-i Kitâbet, Zeyl 1: İmlâ ve Galatât* adıyla İstanbul'da 1308 yılında basılmıştır. Eserin ikinci baskısı ise *Rehber-i İmlâ* adıyla olmuştur. İkinci baskı ise 1309 yılında olmuştur (Kaçalın, 1996, s. 302). Eserde galatlara değinilmiştir.

Sırrı Paşa, *Galatât*

Sırrı Paşa'ya ait olan eserde Türkçede yanlış kullanıldığı ileri sürülen kelimeler incelenmiştir. 63 sayfadan oluşan eser üç bölüme ayrılmıştır. Eser, İbn Kemal'e ait olan *Galatâtü'l-Avâm* diye bilinen risalesi esas alınarak yazılmıştır (Şengül, 2019, s. 24).

İbn Kemâl (merhum), *Galatâtü'l-Avâm*

İbn-i Kemâl'in *Risâle-i Sakatât-ı Avâm, Galatâtü'l-Avâm* gibi adlarla bilinen eseridir. Eser *Tercüme-i Galatâtü'l-Avâm* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. 16 sayfadan oluşan eserde 87 adet kelime vardır. Bu eser Türkçede yanlış kullanılan Arapça sözcük ve söz dizilerini ele alan ilk çalışmadır (Şengül, 2019, s. 13).

Şeyh İsmail Hakkı (kuddise sırruh), *al-Furûk*

Şeyh İsmail Hakkı'ya ait bu eserde çeşitli ilimlerde kullanılan birtakım kavram ve terimler açıklanmıştır. Burada kelimeler arasındaki nüanslar yer alır (Namlı, 2001).

Müstecabî-zâde İsmet Beg, *Furûk-ı Elfaz*

Müstecabî-zâde İsmet'e ait olan bu eserde Osmanlı Türkçesinde kullanılan genellikle Arapça ve Farsçadan Osmanlı Türkçesine geçmiş eş anlamlı kelimeler arasındaki ince ayrımlara değinilmiştir (Andı, 2006).

İmam Seâlibî (rahimehullah), *Fıkhu'l-Luga*

Yazar, Ebü'l-Fazl el-Mîkâlî'ye ithaf ettiği eserinde ve İbn Fâris'ten sıklıkla yararlanmıştır. Ayrıca yazar eserini *Fıkhu'l-Lüga* ve *Sırrü'l-Arabiyye* diye adlandırmıştır. Eserde Arap dilindeki sözcüklerin anlam farklılıkları ve Arap dilinin genel özellikleri, çeşitli belâgat meseleleri; teşbih, mecaz, istiare gibi söz sanatlarını incelemiştir (Durmuş, 2020).

Ebü'l-Bekâ (rahimehullah), *Külliyat*

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ithaf edilen eser, Kurân ve hadis olmak üzere İslâmî ilimlerde kullanılan terimleri açıklamak amacıyla yazılmış bir sözlüktür (Kılıç, 1994).

Naci (merhum), *Mecmua-yı Muallim*

Muallim Nâci'nin çıkarmış olduğu haftalık edebî dergide Muallim Nâci'nin hocalık yaptığı sırada Mekteb-i Hukuk ile Mekteb-i Sultânî'de okuttuğu edebiyat derslerinin özetlerini içermektedir (Uçman, 2003).

Şeyh İsmail Hakkı (kuddise sırruh), *Miftahü'l-Belaga ve Misbahü'l-Fesâha*

Bu eser hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Hasan Kuveydir (rahmetullah), *Neylu'l-Ereb fî Müsellesâti'l-Arab*

Hasan Kuveydir'in yazmış olduğu bu eserde harekesi farklı ancak eş sesli olarak nitelendirebileceğimiz sözcükleri incelemiştir. Eser, Enrico Vitto

tarafından İtalyancaya çevrilerek metniyle birlikte yayınlanmıştır (Dikici, 1997).

2. 5. Eserin Basıldığı Matbaa Hakkında

II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) matbaa sayısında artış olmuş olmuştur ve bazı Türk girişimciler tarafından özellikle siyasal gelişim ve değişimleri değerlendirmek amacıyla yazılar yayımlanmıştır. Ahmed İhsan (Tokgöz) bu girişimcilerden biridir. Türk matbaacılığında önemli bir yer edinen Ahmed İhsan Bey 1302 (1885) yılına kurmuş olduğu Âlem Matbaası'nın yönetimini daha sonrasında Mustafa Efendi ve Asım Bey'e bırakmıştır. Âlem matbaası, Bab-ı Ali'de Zabtıyye Caddesi 45 numarada yer almaktadır. Burada litografya ve hurufat baskı yapılmaktadır. Ayrıca Türkçe, İngilizce, Rumca, Ermenice ve Fransızca eserler ve ek olarak fotoğraf basılmaktadır (Rukancı & Anameriç, 2009).

2.6. Eserin Anıldığı Bilimsel Çalışmalar

Eser, geçmişten günümüze değin çeşitli makalelerde ve eserde yayınlanmıştır. Acar “Mustafa Rüşdü'ye ait *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm an Ezhâni'l-Enâm* adlı eser Fransızca vb. batı dillerinden Osmanlı Türkçesine geçen yabancı sözcüklerin galat kullanımları da verilmiştir.” şeklinde açıklanmıştır (Acar, 2016). Çöğenli ise eserin tam adı, yılı ve sayfa sayısını *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Kataloğu* adlı eserinde vermiştir (Çöğenli, 1992). Aynı şekilde Eminoğlu *Galat Sözlükleri* ve *Mehmet Hafid Efendi'nin Galatât Sözlüğündeki Çağatayca Sözcükler* adlı eserinde yer vermiştir (Eminoğlu, 2011). Kaçalın'ın “Yalnız ‘elif’ harfini ihtiva eden bu eserde Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra Batı dillerinden, özellikle de Fransızcadan Türkçeye geçen 224 kelime alfabe sırası gözetilmeden ele alınmıştır. Cümlelerdeki ifade bozuklukları üzerinde de duran yazar faydalandığı yirmi eserin adını vermiştir.” şeklinde bahsettiği yazısında (Kaçalın M. S., 1996) ve 2016 yılında yazdığı kitap eleştirisinde eserden bahsetmektedir (Kaçalın M. S., 2016). Bunlar dışında Kültürün *Galatât Sözlükleri* kitabında (Kültür, 2008); Şengül'ün makalesinde (Şengül, 2019); Yıldız'ın tanıtım yazısında

(Yıldız, 2009); er-Rusâfi'nin eserinde (er-Rusâfi, 2015) ve son olarak Kuruoğlu'nun makalesinde (Kuruoğlu, 2012) *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* adlı eserden bahsedilmiştir.

2.7. Eserin Nüshalarının Bulunduğu Kütüphaneler

Tehzîbü'l-keîâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm adlı eser 17803317 grup numarası ve 642930 kayıt numarasıyla Ankara-Dil Tar. Coğ. Fakültesi Kütüphanesi; 15117884 grup numarası, 356661 kayıt numarasıyla Ankara-İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi; 27005956 grup numarası, 103966 kayıt numarasıyla BİSAV Kütüphanesi; 11815661 grup numarası, 0023760 kayıt numarasıyla İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Kütüphanesi; 27687334 grup numarası, AUE_00349/02 kayıt numarasıyla İstanbul BB-Atatürk Kitaplığı; 3945304 grup numarası, 0051084 kayıt numarasıyla IRCICA; 7323497 grup numarası, 0123375 kayıt numarasıyla Atatürk-Merkez Kütüphanesi; 27323839 grup numarası 0123372 kayıt numarasıyla Atatürk-Merkez Kütüphanesi ve son olarak 27326877 grup numarası 0123373 kayıt numarasıyla Atatürk-Merkez Kütüphanesi'nde bulunur.

3. BÖLÜM

METİN

Tehzibü'l-Kelām fî Lisāni'l-Havāşşı ve'l-Avām ve İzhābü'l-Evhām min Ezhāni'l-Enām

[8] ^[8/1] Bu 'aşr-ı ma'ārif-i hāzarıñ peyrevān-ı üdebā-yı kemālāt-nümāsı 'idādında ^[8/2] zıhn-i vaḳḳād ve fikr-i naḳḳād ile ḥā'iz-i nişāb fehm-i derrāk ve fā'iz-i re'sü'l-māl ^[8/3] ṭab'-çālāk olan 'İzzetli Muştafā Rüşdî Beg Efendi'niñ aşālet ve nebālet-i ^[8/4] zātiyyesini tezyīn eden nebāhet-i isti'dād-ı ḥudā-dādı ictihādından olarak ^[8/5] hem-meslek imtiyāzı bulunan dāniş-verān-ı kitāb-ı belāğat-ı intisāba rehber-i ^[8/6] eşaḥḥ-ı elfāz olmak üzere bālā-himmet cem' u telfīḳ ve 'ibāre-yi vāzıḥa ile tenmīḳ ^[8/7] eylediği işbu Tehzibü'l-Kelām nām eşer-i bī-hem-tāsı şāyān- sitāyiş ve ṭarīḳ-i ^[8/8] feyz-i refīḳinde bā'is-i teraḳḳi ve efzāyiş olacak bir yādigār-ı cālibü'l-i'tibār ^[8/9] olmağla in-şā'a'llāhu'l-feyyāz imtidād-i 'ömr ve 'āfiyetle istikmāl-i şunūf-ı kemāl ^[8/10] étdikce daha nice me'ser-i maḳbūle ibrazıyla ḥidemāt-ı mühimme-yi dīn ve devletde ^[8/11] pek çok muvaffaḳiyyetlere nā'iliyyeti temennā-yı ḥālişi 'an-şamīm-i tekrār ve min ğayri ^[8/12] istiṭā'atin ḥāl-i 'ācizānemce ifā-yı teşekküre ibtidār olundu. ^[8/13] Fî 27 cemāzi'l-āḥire sene 1312 [26 Aralık 1894] ^[8/14] Ḥāḳ-i iḳdām-ı pāk-i al-i 'abā [Ehl-i beytin tertemiz ayaklarının topragı] ^[8/15] Bende-yi bendegān-ı Mevlānā [Mevlana'nın bağlılarının bağlısı] ^[8/16] Rızā [9] ^[9/01] Sāye-yi ma'ārifvāye-yi ḥazret-i şehriyārīde kāffe-yi şu'bat-ı 'ulūm ve fūnūn ^[9/02] ile iştiğāle memleketimizce ḥāşıl olan ārzü bi't-ṭab' taşḥīḥ-i lisān ve tehzīb-i ^[9/03] beyān vādīlerine daḥı niçe erbāb-ı himmeti sevḳ étdiği gibi 'İzzetli Rüşdî ^[9/04] Beg Efendi'niñ daḥı bu yolda tertībine bezl-i sa'y-ı ma'ārif-perverāna éylediği ^[9/05] işbu eşer-i celīl ḥaḳıḳaten şāyān-ı taḳdīr ve tebcīl olmağın mü'ellife 'arż-ı ^[9/06] vecībe-yi şükrāne müsāra'at eyler ve Ğalaṭāt-ı Tercüme nām- eşer-i kemteriyi ^[9/07] neşrden maḳşad-ı 'ācizānem olan taşḥīḥ-i ğalaṭāt māddesince böyle bir mu'īn-i ^[9/08] faṭīne rāst gelmekligimden ṭolāyı kendimi baḥtiyār 'add éderim. ^[9/09]

Āferīn ey Rüşdī-yi himmet-şî‘ār ^[9/10] Bu eſerle eyledin ibkâ-yı nâm ^[9/11]
Arzû-dārân-ı ta‘mīm-i kemâl ^[9/12] Ėtmeli evvelce Tehzīb-i Kelâm ^[9/13]
E‘caz-ı ‘âcizân ^[9/14] ya‘ni ^[9/15] Sa‘îd [*]

[*] Şūrâ-yı devlet-i bidāyet maḥkemesi re‘îs-i fezâ‘il-i enîsi sa‘âdetli
Sa‘îd Beg Efendi ḥazretleri. **[10]** ^[10/1]

Bedîhîdir ki her ḳavm lisânını muḥâfazaya i‘tinâ sâyesinde ‘âlemin
vukû‘ât-ı ^[10/2] dem-â-dem cereyânından mevcûdiyyetlerini muḥâfaza
êdegelmîſdir. Her zî îkâna ^[10/3] göre tafşîl ihtiyâcından müstağnîdir ki
aḳvâm için muḥâfaza-yı lisân ^[10/4] maḥfûziyyet-i ḳavmiyyete bâdî-yi
müstakîl olduğu ḳadar o cevher-i ezeli ve o nûr-ı ^[10/5] ebedîyi tezyîn ve
tenvîre ġayret nisbetinde teraḳķî ḥâşıl olmuſdur. ^[10/6] Kim ne dërse
dêsın lisânsız insân olmadığı gibi ansız ^[10/7] maḥfûziyyet-i ḳavmiyyet
ve ‘aşabiyyet hîçbir zamânda hîçbir mekânda âsân olmaz. ^[10/8] Târîḥ-i
temeddünün her ſaḥîfesi milletlerin teraḳķiyât-ı medeniyye ve
edebiyyesi beyninde ^[10/9] bir nisbet-i mebsûta işbât eylemekdedir.
Teraḳķî-yi edebiyât ise lisânın inzibât ^[10/10] altında bulunmasına
tevaḳķuf eder ki bunun da bir cüz‘i taſḥîḥ-i ġalaṭâtdan ‘ibâretidir. ^[10/11]
Bu yolda bir risâleyi cem‘ ve telfîka bezl-i naḳdîne-yi himmet eyleyen
nev-nihâl-i ^[10/12] edeb ve ma‘rifet ‘İzzetli Muſtafâ Rüşdî Beg Efendi’nin
me‘şer-i fâḥire-yi ‘aşr-ı ^[10/13] güzîn-i pâdiſahiyye ‘ilâve eylediği ſu eſer
cümleye bir bir güzâr-ı mu‘teber ^[10/14] olduğundan hisse-yi ‘âcizâneme
terettüb eden teſekkürât ve taḥmîdâtı îkâ ile ^[10/15] kendilerini tebrik
eder ve bundan böyle de edebiyât-ı milliyye ve tolayısıyla ^[10/16]
ma‘ârif-i ‘Oſmâniyyeye ḥâdim-i âſâr-ı mükemmele neſrine
muvaſſaḳiyyetlerini temennî eylerim. ^[10/17] Ve min’llâhi’t-tevfîk ^[10/18]
Fî 19 Receb sene [1]312 [13 Ocak 1895] ^[10/19] Şūrâ-yı devlet a‘zâsından
‘Ākif Paſa-zâde ^[10/20] Reſîd **[11]**

Muḳaddime-yi Kelām

[11/1] Herkesiñ bi'l-ḥuṣūṣ zümre-yi ḥavāṣdan olan her ādemiñ, az [11/2] çok ğalaṭātdan mücerred olarak takrīr ve tahrīr emelinde bulunması bir emr-i [11/3] ṭabī'idir. [11/4] Lisān-ı 'azb'ül-beyān-ı 'Osmānī erkānını teşkil eden 'arab, fars, [11/5] türk lügatiniñ, ahiz ve isti'mālinde her naşıl-ı ihtiyār müsāmaḥa edilerek, [11/6] lisānımızda pek çok ğalat tedāvül etmekde bulunduğu inkār olunamaz. [11/7] Egerçi yakın zamānlara deĝin, lisānımızdaki ğalaṭātdan bâḥiş, ba'z [11/8] muḥaḳḳıķın (li'llāhi durrahum) tarafından beş, altı kadar risāle te'līf [11/9] ve neşr edilmişse de, taşḫihātıñ tevzīhiyle ekşerinde mūnderic ekşer [11/10] ğalaṭātıñ vücut-ı taĝliṭiyyesini kayd ve taşriḥde kaşr-ı himmet buyurulmuş [11/11] olduğundan, mütāla'a ve istifādeleri de mü'ellifleri gibi ḥavāṣṣa münḥaşır [11/12] ḳalmışdır. [11/13] Ancak, toĝru söyleyib yazmaĝa lisān ve ḳalemi alıṣdırmak, [11/14] hele nev-resīdegan-ı edeb için aḳdam ve zā'if ve umūr olmasına nazaran-[11/15] resā'il-i mezkūreden dil-ḥāhı vech ile müstefīd olamayanlardan biri [11/16] bulunan -muḥarrir-i ḥaḳīr, bu maḳūle mü'ellifātıñ, mevādd-ı mūndericeleri ḥaḳḳında [11/17] 'alā ḳadri'l-istiṭā'at berāḥīn-i muḳni'a īrādiyla īzāḥāt-ı kāfiye vērerek, **[12]** [12/1] mütāla'alarını ḥavāṣṣa inḥişārdan ḳurtarmak niyet-i ḥālişesiyle Tehzībü'l [12/2] Kelām nāmı altında şöyle bir şey' ḳaralamış; ve bu vesīle ile pek [12/3] çok tettebbu' edüb el-minnetü'lillāh-i ta'ālā ve tekaddes istifādemo ḥayli artdırmışdım. [12/4]

Bi'l-āḥare, bunca emek şarfiyla vücuta gelen maḥşūl tettebbu'āt [12/5] ve istifādātımın hem-mesleklerimden mektūm ṭutulmasına göñlüm rāzī olmadı-[12/6] ĝından ta'mīm-i istifāde hevesine düşerek ṭab' ve neşrini 'azm ile [12/7] -'alā ṭarīķi'l-iḳtibās derc etdigim mevādda mezeyyel tefāşīl-i mühimme [12/8] ve müfīde ve şırası geldikce fūnūn-ı şitāya müte'allıḳ mebāḥiş-i ceyyide ile berāber,[12/9] bi'l-ḥāṣṣa ṭaraf-ı 'ācizānemden muḥarrer ba'z şeylerden müteşekkil olmak üzere [12/10] —Şu eşer-i kemterī mevḳi'-i redd ve ḳabūle ḳoĝmaya cür'et etdim: ḳarīn-i [12/11] ḳābul olursa ne büyük şeref ve iḥsān; rehīn-i redd olursa, ne [12/12] 'azīm esef ve ḥüsrān.... [12/13] İ'timād buyurulsun ki, noḳşān-ı

iktidārımı –daha toğrusu-^[12/14] kemāl-i ‘aczi mi ‘ālemden ziyāde bilirim; te’līf in emr-i yesīr olmadığından da ^[12/15] ḥabīrim; ammā ne çāre ki bu cūr’etiñ, «kemāl-i te’essür» veya «şiddet-i lüzüm» dan ^[12/16] mütevellid bir eșer-i mecbūriyyet olduğunu, feyezān-ı şevkime sedd çekemedigimi kārī’ın-ı^[12/17] kirāmdan hiçbirine inandıraram. Hāḳīkat, te’līf nerede, benim gibi ^[12/18] henüz mü’ellifāt in mezāyasına vāḳıf olamayan bir ‘āciz nerede!... ^[12/19] Bunu taḥrīrden ğaraḳımız [derūnunda mūnderic ğalaṭāt-kaṭ‘ā isti‘māl ^[12/20] etmemeliyiz; dā’imā o muşahḥāt da’iresinde konuşub yazışmalıyız.] ^[12/21] Tavşiyesinde bulunmaḳ degil, belki, lisānımızda mevcūd kāffe-yi ğalaṭātı ^[12/22] bir yerde göstermekden ‘ibāret dir; yoksa, dā’ire-yi mezkūre dāḥilinde iki ^[12/23] çift söz söylemek, iki satır yazı yazmaḳ bile müsteḥīl olur. **[13]**

^[13/1] ‘İbārāt ğubār-ı ta’kīdāt içinde boğulur. Hattā -dikḳat buyurulduḳda ^[13/2] bi’d-defe‘āt teşādūf édilecegi vech ile- biz de, bu kitābda bi’l-iltizām sa’y ^[13/3] ile müşkin yine epey ğalaṭ iḳā‘ étdik. ^[13/4] Lisānımızda -iz‘ān, işğāl, ihānet, inşād, ikrāḥ, ihrāz, ^[13/5] iğtirār, ityān... (ve ğayrihim) gibi- yanlı ş ma‘nālarda kullanılan ^[13/6] maşādir ekşer ise de, tehzīb e, yalnız me’ḥazlerimizde bulduklarımızı ^[13/7] naḳl ile iktifa‘ éyledik. Bunun gibi «muḥarrefāt» da pek çokdur; ^[13/8] o kadar ki, hepsini cem‘ édecek olsaḳ, bunun beş mişli ḥacimde ^[13/9] bir kitāb olur; ancak, bunların da ḥavāşşa intikāl étmiş olanlarını ^[13/10] derc étdik.... ^[13/11] Maḳşad-ı aşlımız mūnteḥīlere ḥidmet etmek olmadığından, mūmkūn mertebe ^[13/12] seḥl ve şariḥ ‘ibāre ile ifāde-yi merāmı étdi ğimize binā‘en -velev cümlesi ^[13/13] ba‘ḳ kesānce ma‘lūm şeylerden olsun– tehzīb de görülecek bir ^[13/14] kaç ıştılāḥı ber-vech-i zīr tefsīr éderiz: ^[13/15] «laḥn»- ḥarekāt ve sekenātca iḳā‘ édilen ḥaṭāya dēnir. ^[13/16] «Ġalaṭ» la beynlerindeki fark ḥāşş ve ‘ām olmaları cihetledir; ya‘nī ^[13/17] «ğalat» bir kelimeye «laḥn» diyemezsek de, «laḥn» a «ğalaṭ»da ^[13/18] diyebiliriz. Meşelā bir ‘arapça [ḳındīl] i [ḳandīl] okumaḳ –ğalaṭ ^[13/19] olmaḳla berāber -laḥndır. ^[13/20] «Müvelled»- fi’l a şl bir lisānda mevcūd degil iken, mu’aḥḥaran, ^[13/21] bir di ğer lisāndan o lisān in lūğatine ilḥāḳ édilmiş olan lafza dērler. **[14]**

[14/1] Meşelâ [islâmiyyet] ta'bîri lügat-i 'arabda mevcûd olmadığı hâlde, [14/2] [islâm] ı aldıktan sonra bundan, bir de [islâmiyyet] tevlîd [14/3] etmişiz. Kezâ 'arablarda, [feylesof] lafzını tahriifen lisân-ı yunanîden [14/4] almakla berâber, bundan [felsefe], [felâsefe], [tefâsef].... [14/5] Meşelî lügâti vücûda getirmişlerdir ki, bu sonraki kelimelerin üçü de [14/6] [feylosof] a nazaran müvelledir. [14/7] «Muḥarref» -bir lisândan diger bir lisâna -ba'z ḥurûfu tegayyür [14/8] edilerek- nakl edilmiş olan kelimeye dërler. Meşelâ, yunanca oke [14/9] 'anus-Ωxεxvóç ı, 'arab lügatine nakl etmiş okyânûs [14/10] yapmış, fransız almış oseani-oceanie demiş... ilḥ.(İlâ-âḥirihi) [14/11] «**Ḥaşv**»-zâ'id, bî-lüzûm bir sözdür ki, vürûdıyla 'adem-i [14/12] vürûdı seyyândır. Meşelâ [bilâ-bedel] ta'bîrinden sonra [velâ-'ivâz] ı [14/13] îrâd edersek, bunlardan biri ḥaşv olur; çünkü ikisi de [14/14] bir ma'nâdadır. Hiçbir lüzûmu olmadığı hâlde böyle şeyleri iltizâm etmek [14/15] fennen pek büyük 'ayıp şayılır.[14/16] Bunlardan mâ-adâ, ezḥân-ı enâmıda taḳarrür etmiş olan zu'ûm-ı batılayı [14/17] ezḥân ile ḥaḳa'ikini ta'rîf ve tafşîl ve «müterâdif» gibi kullanılmakda [14/18] bulunan elfâzın mevzi'-yi isti'mâllerini ta'yîn etdigimiz ve bir lügatin [14/19] faşîhleri meyânında efşâhını öğrenmek ârzûsunda bulunanları nevmîd [14/20] bırakmadığımız gibi, ğayr-i muṭtarid resimlerde yazılmakda olan ba'z kelimelerinde [14/21] -ḳavâ'id-i lisâniyemize muvâfıḳ şüretlerde- taşḥîḥ ve tezhîbine çalışdık. [14/22] Ümîd ederiz ki **Tehzîbü'l-Kelâm**ımız üdebây-ı 'aşrın enzâr-ı **[15]** [15/1] şahîḥ-i münteḳidânelelerinden imrâr buyurulur da, ileride **Tezhîbü't-Tehzîb** [15/2] 'unvânıyla ğâyet güzel bir eşerin tertîb ve neşrine de muvaffıḳ oluruz. [15/3] Ḥazret-i bârî-yi müte'âl, -mazḥar-ı envâ'-ı kemâlât ve terakkiyât olan [15/4] -bu devr-i güzîniñ, nâşir-i envâ-ı 'irfânı, medâr-ı ilhâm rabbânî şehriyâr [15/5] bî-müdânî, şevketlü muḥâbbetlü (Ġazî 'Abdü'lḥamîd Sâni) efendimiz [15/6] ḥazretlerinin, hemîşe kemâl-i şîḥḥat ve 'âfiyet ve mezîd-i şân ve saṭvetle [15/7] pîrâyesâz erîke-yi iḳbâl ve sa'âdet olduklarını göstererek, cümlemizi, [15/8] meblağ aḳşâ'l-merâm ve, büyük-küçük cemî' ehl-i me'âriḫi ḥâ'iz-i feyz [15/9] ve server-i tâmm buyursun da, o gibi daha niçe, niçe bedâ'i' âşârın sâḥa-yı [15/10]

neşr ve i'tibārı tezyīn edeceklerinden emīniz. ^[15/11] Tekrār ederim ki: şu evrāk-ı müsvedde-yüz ağardacak kadar ^[15/12] ma'nen parlak degilseler de -gülzār-ı kelāmın nefehāt-ı ma'sūmāne ile ^[15/13] yetiştirilmiş birer gönca-yı nev-demīdesi, ve, destgāh-ı ma'rifetiñ benān-ı 'aciz ile ^[15/14] nesc olunmuş kālā-yı kembahāsı olduğundan, mesā'ī-yi 'abīdānemiñ [kā'n-naqş ^[15/15] 'alā'l-mā'i va'l binā'i , 'alā'l-havā'i] mecrāsında cārī olmamasını elťāf-ı ilāhiyyeden ^[15/16] tazarru'; ve ța'n ve mu'āhezeeye bedel, haťālarının ıslāhıyla 'uyūbunıñ ^[15/17] izālesine himmet buyurulmasını erbāb-ı mütāla'adan tevaqqu' eylerim. ^[15/18] Ba'de'l tebyīz «hātırlāmak görmek, işitmek» şüretleriyle bā'z ^[15/19] şeyler daha toplanmış olduğundan, in-şāa'llāh ta'ālā 'inde'l itmām Tehzībü'l-^[15/20] Kelām'a bir zeyl yapılmak muşammemdir. Ve minā'llāhi't-tevfīk. ^[15/21] İstanbul-fī ğurre-yi cumādī'l-āhire-312 ve fī 17 teşrīn şānī. 310 ^[15/22] İbn-i Şevket ^[15/23] **Muştafā Rüşdī [16] [17]**

^[17/1] Tehzībü'l-Kelām ^[17/2] Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

-1-

^[17/3] **Allāh** {Bu kelime-yi celīleyi-ki, esmā-yı ḥüsnādan, keşīretü'l-me'ānī bir ism-i ^[17/4] kerīm-i rabbānīdir-elifiñ meddiyle telaffuz ve ketb etmek lahn ve bā'is-i ism-i ^[17/5] 'azīmdir; da'imā Allāh dēyüb yazmalıdır. Celle şānuhu ve delle bürhānuhu ^[17/6] ve 'amme iḥsānuhu.

-2-

^[17/7] **Abdāl** {Egerçi şāḥiḥi -elifiñ kaşrıyla- ebdāl ise de, ^[17/8] müfrediniñ «bedel» veya «bedīl» olmasında ve müfredi olmayan ^[17/9] cumū'dan bulunmasında ihtilāf vardır. [Ve lehū]

^[17/10] {«122» ye de nazar buyurulsun}

-2-

[18] ^[18/1] “Abdāl -«bedel» iñ cem'i: evliyā'ullāhdan 70 neferden 'ibāret bir ^[18/2] cemā'at- evliyā zümresi.” ^[18/3] “Abdāl -feth ile bedīlin cem'idir. Bedīl-i recül şāliḥ ma'nāsına ^[18/4] olub şuleḥā-yı kirāmın himmetlerini emr-i me'āda şarf ile ma'īşete ol kadar şarf ^[18/5] maḳdūr etmediklerinden 'avāmın 'abdāl **[1]** dēmeleri bundan ğalaťdır. Şūfiyye 'indinde ^[18/6] abdāl meşāliḥ-i 'ibādda taşarruf için min 'indi'llāh ma'nevī mazḥar taşarruf olan ^[18/7] zevātın ismidir. Ve yetmiş neferden

‘ibāret imiş. Birisi vefāt étdikde birine şüleḥā-yı ^[18/8] ümmetden digeri intihāb olunurmuş. **[2]** ^[18/9] “Abdāl «budalā» (!) nın cem‘idir, bu da medsizdir..” ^[18/10] [Reṣād Beg] ^[18/11] -Toğrusu ya, [efāl] sīga-yı cem‘iniḡ [fu‘ala’] vezninde, ^[18/12] müfredi olabilmesi müsteb‘ad ve cāy-ı istiḡrābdır.... [M. R.]

-3-

^[18/13] **Avān** {Ġalaṭdır; ṣaḥīhi evān dır ki, «ān» ın, cem‘i, ^[18/14] ve «avine» nin müfredidir. [Li’l-muḥarrir] ^[18/15] **Avān** -veznen ve ma‘nen [zamān] gibidir. Ba‘zılar bunun hemzesini med ^[18/16] éder anların ḡaṭāsını beyān için İbn-i Kemāl merhūm kıṭ‘a-yı atıyeyi nazm étmıştır:

[1] Yaḡūd «abdāl» cā’iz ki -[‘abd] gibi ḡul ma‘nāsına gelen- [‘abdāl] olsun. [M. R.]

[2] «Budalā» ya gelince : Şeyḡ Muḡyi’ddīn-i ‘Arabī (ḡuddise sırruh) ḡazretlerinin ḡavline nazaran [ricāl-i ḡayb] yedi ṭā’ife, yāḡūd 427 kimse olub, «budalā» daḡı -ruḡabā’, nücebā’, nuḡabā’, evtād gibi ṭavā’if-i mezkūreden biridir ki, yedi neferden ‘ibāret bir cemā‘at-i ma‘neviyyedir. Vāllahu a‘lem-i bi-ḡaḡīḡatī’l-ḡāl. [M. R.][19] ^[19/1]

Ḳıṭā

^[19/2] A tankuru laḡna abnā’u’z-zamān va vahima’n-nāsu fī lafzi’l avāni ^[19/3] Valav ḡāvalat li’l-avḡāmi ‘iddan, uzḡnun alā’l-ba’zu’l-avān

^[19/4] Tercümesi

^[19/5] “İṣitdiḡ mi sen ebnā-yı zamānı, naşıl memdūd oḡur lafz-ı avāni ^[19/6] Eger evḡāmına ḡaḡḡıḡ uyarsaḡ, şıḡarsıḡ boş yere rūḡ-ı revāni ” ^[19/7] “Avān, lafzen ve ma‘nen [zamān] gibi olup hemzenin sūkūnuyla ^[19/8] oḡunması ḡalaṭdır.”

-4-

^[19/9] **Emnen (-ve sālimen)** {“Aminen: ḡorḡusuzca, emniyyetle. ^[19/10] Bu maḡāmda «emnen» isti‘māli yaḡlışdır.” ^[19/11] Ḥattā naşş-ı celīlde, este‘īzu bi’llāḡ “man daḡalahu kāna āminan...” diye ^[19/12] vārid olmuşdur.

-5-

^[19/13] **Abone** {Fransız lisānına mensūb olan bu kelime -bizim yazışımıza ^[19/14] ḡöre- iki ma‘nāya gelir: biri -ism-i mef‘ul olmaḡ üzere-

[19/15] «abone-abonne» dir ki, [bir mālā, bir müddet-i mu‘ayyene ile müşterik ve müşteri [19/16] olan kimse] ye dērler; digeri ise -maşdar olarak- [19/17] «abonner» dir ki, [bir kimseyi bir mālā müşteri kılmak] ma‘nāsında [19/18] ve fi‘l-i mütte‘addī olub, lāzımı «sabonne-S’abonner» dir ki, [abone [19/19] olmak ya’nī bir şey’e müşterik ve müşteri olmak.] demektir. [19/20] Hālbuki, biz şu lafz ve ma‘naları tefrīk etmeyerek, lā-‘alā’t-ta’yīn [19/21] ikisinden birini kullanmaktayız. **[20]**

[20/1] Kaldı ki -aşıl, zikri geçen iki kelimenin yerine isti‘mālī iktizā [20/2] eden abonoman-**abonnement** ismiyle, hiç aşınalığımız [20/3] yokdur; meşelā [...risālesinin «abone» sini tecdīd etdim] diyoruz ki, [20/4] bu ğalaṭdır. Şöyle demeliyiz: [...«abonoman» nı tecdīd etdim]; [20/5] çünkü -‘arz etdigimiz vech ile- «abone» [müşteri], [20/6] «abonoman» ise [iştirā ve iştirāk edilen şey] ma‘nāsındadır **[1]**. [20/7] [Li-muḥarririhī]

-6-

[20/8] **Arāb-Arābī** [Bunlar, «‘arab» ın cem‘i zu‘m olunur; [20/9] ancak, kavm-i necīb-i mezkūruñ bādiye-nişin olanlarına «a‘rāb» ta‘bīr [20/10] olunduğu gibi, nisbetinde de «a‘rābī» dēnilir ki, [bedevī] ma‘nāsındadır. [20/11] [Medenīler] e [ehl-i meder] [bedevīler] e [ehl-i veber] de dēnilir. [20/12] «‘Arab» ın cem‘leri şunlardır: «a‘rub», «‘urub» [20/13] («‘urbān» yāḥūd «‘arabān» ise «‘arab» ın kā‘ide-yi fārisiyye üzere [20/14] cem‘lenmiştir.) [Ve lehū] [20/15] “«A‘rāb», «bedeviyān» ma‘nāsındadır vāhidi«a‘rābī» dir **[2]**.” [20/16] [Hācī Zihnī Efendi] [20/17] “İbn-i Hācib dēr ki: a‘rāb lafzının sīgātü’l-cem‘ olduğu taḥakkuk

[1] Fransızca kelimāt ve ta‘bīrāt meyānında ğalaṭlığı pek aşikār olmakla berāber yine -gerek ‘ilmen, gerek cehlen- isti‘mālinden vazgeçemedigimiz bu maḳūle ba‘z kelimeleri de kitābımıza derc eyledik. Ma‘a-mā-fīh lügāt-i efrenciyedeki ğalaṭatımızın da ekşerini öğrenmek isteyenler, sa‘ādetlü Sa‘īd Beg Efendi ḥazretlerinin Ğalaṭāt-ı Tercüme ‘unvānlı eşerlerini müṭālā‘a buyursunlar.

[2] Bu taḳdīrce bir a‘rābī diyen ḥaṭā-yı tekrāra düḡār olur. **[M. R.]**
[21]

[21/1] étmişdir; zîrâ ‘arabın şîğatü’l-cem‘i olsa cem‘iyetde medlûlû hâlet-i efrâddaki [21/2] medlûlû gibi olmak lâzım gelirdi. Hâlbuki emr-i bi’l-‘ağsdir zîrâ [‘arab] muṭlaḳâ [21/3] ‘acemin ğayriyeye ‘alem olmuştur. İster bâdiyede, isterse şehir ve kaşabada sâkin [21/4] olsun. [A‘râb] ise kavm-i ‘arabdan hâşşaten bâdiye-nişin olanın ismidir. [21/5] İmdi cem‘-i müfreden naşıl aḫaşş olabilir?”

-7-

[21/6] **Arnabud** {Arnavudluğa kigalar (arbanya) ve toşkalar (arberya) [21/7] tesmiye ederler. Avrupalılar ‘indinde de «Albanya» ismi musta‘meldir. [21/8] Rumlar **(be)** harfini telaffuz edemediklerinden, bunu (arvanya) şüretinde [21/9] telaffuz edüb, ahâlisine dahı (arvaniyet) demişlerdir, ki bu kelime-yi [21/10] aḫireden ‘Oşmānlılar-**(nun)** ve **(vav)** ın taḳdīm ve te’hîriyle –(arnavit) [21/11] veya (arnavud) kelimelerini teşkîl étmişlerdir. İşte (arna’ud) kelimesinin [21/12] aşl ve iştikâkı bu olduğu hâlde, bunun aşlını ‘arabî ve fârisîde [21/13] arayub, «‘arnabud» veyahūd« ‘arlana en na‘ūd» gibi iştikâqlara [21/14] kalkışmak ‘abeşdir. [1]... Vech-i tesmiyeye gelince, «ar» arnavudca [21/15] tarla demek olub, «bân» kelimesi dahı -fârisîde de olduğu gibi [21/16] yapıcı demek olduğundan, (arban) demek çiftci demektir... ilḥ. (îlā āhirihi)” [21/17] Şemse’ddin Sāmî Beg Efendinin şu taḫḫîkine nazaran -«arnabud» [21/18] yazmakta hiçbir ma’nâ olmayub- bunu arnavut yāḥūd [21/19] arnavud şeklinde resm etmek lâzım geliyor. [M. R.]

[1] Ya (mancınık) ın aşlı (man ça nîk), (şābūn) uḅ ki (Eşāba Muḫammed Al-būnî) (fir‘avn) uḅ ki (farra’l ‘avnu min-hu), (amazon) uḅ ki (hemezen), (mūmya) nıḅ ki (mūm āyîn) olduğunu dermeyān edenlere ne buyurursunuz!!!... [M. R.] [22]

-8-

[22/1] **Ümmü hân** {Şaḫîḫi ümmü hānî dir; (ümmü hân), (ümmü hānî) [22/2] şüretlerinde yazılmamalı..”

[22/3] “Bir şeb ki sarāy-ı ümmü hānî

[22/4] Olmuşdu o māḫıḅ āsumānı” [22/5] [Şeyḫ Ġā’ib]

[22/6] –Müşārün-ileyhānıñ ‘aşıl ismi [fāhite] dir. Kendileri ‘amm-i mükerrrem-i nebevī, [22/7] Ebū Tālībıñ kerīmeleri ve İmām ‘Alī (karrama’llāhu vacha ve rażide ‘anhu) ile cumāneniñ [22/8] hemşireleri olub, zevceleri Hubeyre Bin ‘Amr Ve’l Maḥzūmīniñ şulbinden getirdikleri [22/9] [Hānī’] nam bir ferzendi sa‘ādet-mende izāfetle, bu yolda tekniye edilmişlerdir. [22/10] Ma‘lūm olduğı üzere,fahr-i kâ’ināt (‘aleyhi efzālū eş-şalavāt ve et-taḥiyyāt) [22/11] efendimiz ḥazretleri, müşārün-ileyhānıñ sa‘ādetḥānelerinde iken mi‘rācı teşrīf [22/12] étmişlerdi. Rażiyā’llāhu ta‘ālā ‘anhā.

[22/13] Merḥūm [Süleymān Çelebi] niñ:

[22/14] “Ol hümāyūn baht ol ḳadri yüce..

[22/15] Ümmü hān onda idi ol gece..” [22/16] dèmesi ise, ancak ḡalebe-yi vecd ile bundan zühül étmiş olmasına ḡaml [22/17] olunabilir. [Li’l-muḡarrir]

-9-

[22/18] **Ayvān** {“Eyvān dīvān vezninde olub hemzenin fethiyle ḡalaṭdır.” [22/19] “[Eyvān] ve [evān] evvellerinin kesriyle büyük şuffeye (şalona) dēnir. [22/20] Faḳaṭ ‘ale’l-‘umūm ḡalk hemzesini meftūḡ okur ki bu da ḡalaṭdır. Eyvān dīvān gibi [22/21] ‘arabīdir. Şu ḳadar ki dīvānda feth- cā’iz olduḡunu yūnus ḳāmusda beyān étmişdir. [22/22] Şu vechle i’tizār mümkün olabilir ki bilādemiz ḡalkı bu kelimeyi ehl-i irāndan telāḳḳī [22/23] etmişler anlarıñ lisānında ise hemzenin fethiyle müsta‘meldir.” [23]

[23/1] Ḥulāşa, «ayvān»ıñ şaḡīḡi be-heme-ḡāl īvān olmaḳdır. [23/2] [M. R.]

[23/3] [255’e de nazār buyurulsun]

-10-

[23/4] **Ünās (zükūru-)** {Laḡndır; şaḡīḡi -evveliñ kesriyle- [23/5] inās dır ki, «ünsā» nıñ sīḡa-yı cem‘idir. [23/6] [Zükūr] da [zeker] in cem‘idir. [23/7] [Li’l-muḡarrir]

-11-

[23/8] **Arāzi-Erāzi** {“Arzıñ cem‘i arāzūndur arāzi ḡalaṭdır. Ḥarīri derretü’l gavvāşda der ki «arz lafzı [23/9] şülāşīdir. Şülāşī ise efā’ıl vezni

üzere cem'lenmez. Binā'en'aleyh şevāb olan ^[23/10] arzın cem'inde arzūn demektir.» ^[23/11] Ma'a-mā-fih bunun da lisān-ı 'osmānide isti'mālî ol kadar-kadīm ve şāyi'dir ki taşhīhi ^[23/12] ğayr-i kâbildir. [Sırrı Paşa] ^[23/13] -«Arāzî» yi tağlīt edenler (İbn-i Kemāl ve ğayri) böyle demişler: ^[23/14] «arż» gibi üç harfli bir kelimedden -efā'il vezni üzere- ^[23/15] beş harfli cem' gelmez; binā'en'aleyh «arāzî» toĝru ^[23/16] degildir. «Arż» ın cem'i ise [arazūn-yaḥūd-arazīn, ^[23/17] arzāt, urūz, arāz] olmak lazım gelir. -«Arāzî» niñ ^[23/18] isti'mālîne cevāz vèrenler (Zemaḥşerī ile Beyzāvi-rahimehumā'llāh) da ^[23/19] şöyle demişler: «arāzî», - eḥādīs, eḳāvīl, ebāṭīl gibi- ^[23/20] toĝrudan toĝruya «arż» ın binā-yı cem'idir: evet [ehil] den ^[23/21] [ahālī] ve [leyl] den [leyālī] geldiği gibi, «arż» dan da **[24]** ^[24/1] 'alā ḥilāfi'l-kıyās «arāzî» gelir. Yāḥūd «arāzî» «arż» ın ^[24/2] cem'i degil, cem'u'l-cem'idir; ya'nī «arż» ın cem'i «arāz», ^[24/3] «arāz» ın cem'i de arāzī dir. [Li-muḥarririhi]

-12-

^[24/4] **İbāḳat** {[kaçmak] (köle hakkında müsta'meldir) **[1]** ma'nāsında, ^[24/5] maşdar-ı sülāsī olan ibāk a bir [te] ilḥāk édüb de «ibāḳat» ^[24/6] demek ğalaṭdır. ^[24/7] Bunlar daḥı şöyledir: ^[24/8] ferāĝat, ferāĝ; şebābet, şebāb, sebḳat, sebḳ;- ^[24/9] 'usr, dehşet, deheş,- sükūnet, sükūn;- ^[24/10] vūs'at, vus'-sıḳlet, sıḳil... [Li-muḥarririhi]

^[24/11] {«Baṭā'et» e de nazar buyurulsun.}

^[24/12] «İbāḳat -ekşer-i nāsın bir ta' ilāve ederek ifāḳat lafzı gibi ifāl ^[24/13] bābından olub i'lāl taĝyir étmiş zannıyla ibāḳat okumaları şāḥīḥ degildir. Zīrā ^[24/14] mezkūr ibāk lafzı sülāsī bābından ve hemzesi hemze-yi aşıyyeden olduğunu şāḥib-i ^[24/15] şıḥāḥ ābaḳa'l-'abdu yabıḳu bi-kesrū'l bā'i ay şerade 'ibāresiyle taşrīḥ eylemiştir.» ^[24/16] [İbn-i Kemāl]

-13-

^[24/17] **Eyyūb (-Sultān)** «Lafz-ı mezkūr Ḥālid Bin Zeyd el-Enşārī

[1] «Ḥāşşaten (!) ḳul efendisinden kaçmak ma'nāsına olub ancak bir ḳul bir şey' ḳorḳusundan veyahūd şiddet ezā ve meşāḳḳatden olmayarak ḳaçub istiḥfā ederse anā (ābıḳ) dèrler. Ve egerçi esbāb-ı mezkūreye mebnī' firār ederse (? !) ol vaḳt ābıḳ dènilmeyüb (hārib)

dénilir....” ilh. (İlā-āhirihi) [‘İzzet Beg] **[25]** ^[25/1] El-Ḥazrecī raḫīya’llāhu ‘anhuḡ künyesi olub ekşer nāsın ismi ḡannıyla ^[25/2] yalnız eyyūb dēmekleri şaḡīḡ degildir.” ^[25/3] -Feliḡāzā müşārūn ileyhiḡ nām-ı sāmīlerini Ebū Eyyūb veya sādece ^[25/4] Ḥāzret-i Ḥālid diye yād ve taḡrīr ētmelidir. ^[25/5] Müşārūn ileyh ecille-yi aşḡāb-ı kirāmdandır. Risālet me’āb efendimiz ^[25/6] ḡāzretleri, Medīne-yi Münevvereye hicret buyurduklarında, ‘alemdārlarının ^[25/7] ḡānesine nāzil oldılar. Ḥayli ḡāzavātda bulunub izḡār-ı āşār-ı besālet ^[25/8] ētmiş; ve en sonra Ḥāzret-i Mu’āviye (raḫīya’llāhu ‘anh) tarafından sevk ^[25/9] olunan ‘askerle birlikde İstanbul’a gelerek, ḡatfe enfile ḡāric-i sūrda ^[25/10] ‘ālem-i beḡāya rıḡlet eylemişdir **[he 51]**. ^[25/11] Ba’d ba’d Ḳoştantīniye feth olunduḡda, evliyā’ullāhdan Akşemse’ddiḡ ^[25/12] ḡāzretleri ma’rifetiyle ḡabr-i şerīfleri ta’ayūn ētmekle, üzerlerine türbe binā ^[25/13] edilmiş; ve’l yevm der sa’ādetde, en meşḡūr bir mezār-ı kibār ve şıḡār ^[25/14] olmuştur. (Raḫīyā’llāhu ta’ālā ‘anh) ^[25/15] “Müşārūn ileyh **150** ḡadar ḡadīs-i şerīf rivāyet ētmişdir **[1]**.” ^[25/16] [Li’l-muḡarrir]

-14-

^[25/17] **Enāniyyet** {“Benlik ma’nāsında müsta’mel ḡalaḡ-ı şariḡdır zīrā ^[25/18] reculiyet ve ḡufūliyyet ve emşāline ḡiyāsen ben ma’nāsını ifāde eden (ene) niḡ ^[25/19] āḡirine tā’-yı maşdariyye ilḡāk olunsa enviyyet olur bu daḡı kelām-ı ‘Arabda **[1]** Eḡādīs-i mezkūreyi, mu’ahḡaran şudūrdan şā’ir-i meşḡūr, merḡūm ‘Abdulbāḡi Efendi lisānımıza tercümeye himmet buyurmuşlardır. **[26]**”

^[26/1] vārid olmamışdır ve’l-ḡāşıl enāniyyet muḡtera’āt-ı ‘avāmdan olub lā-aşl ^[26/2] olduḡu aşikārdır.” ^[26/3] -Ḳāmūsda «enāniyyet» mezkūr degil ise de, ^[26/4] -[ünsiyyet], [ruḡiyyet], [islāmiyyet] gibi- lisānımızda mütedāvil ^[26/5] müvelledāt, cümlesindendir. Ma’a-mā-fīḡ lafz-ı mezkūra bedel, «enā’niyyet» ^[26/6] ḡullanmak aḡaf-ı ḡalaḡeyni irtikāb ‘add olunabilir, i’ttikādındayız. ^[26/7] Ḳaldı ki, «naḡvet» de, «enāniyyet» gibi [ḡodbinlik] ma’nāsına ^[26/8] gelir. **[M.R.]**

-15-

^[26/9] **İz’an** {“İnḡiyād ve ḡuzū’ ma’nāsına olub «iz’anü’n-nefs-i li’ş-şey’i» ^[26/10] ya’nī nefsin ol şey’i ḡabūlu ve aḡa inḡiyādı dēmekdir. Lakin

nāşın [26/11] lafz-ı mezkûru ifhām ma'nāsına isti'mālleri vāhī olub ma'nā-yı idrāk [26/12] eden iz'ān eder!" [İbn-i Kemāl] [26/13] "...Ba'zılar demişler ki iz'ān ba'de't-tereddüd bir şey'i yapmağa cezm [26/14] etmektir." [Ebī ibkâ']

[26/15] {«97» ye de nazar buyurulsun.}

-16-

[26/16] **Avānī** {Toğrusu -hemzenin kaşrıyla- «evānī»dir ki, [26/17] [kab-kacak] ma'nāsındadır. [Li'l-muharrir] [27]

[27/1] "Evānī –«inā» nın cem'i (!) olan bu kelime medsiz yazılır." [27/2] [Reşād Beg] [27/3] "Evānī -inā' kesr ile kab ma'nāsına olub med ile cem'i āniye [27/4] ve kaşr ile evānī gelir (!) li-hāzā med ile avānī demek gālaṭdır ve ekseriyā nuḥāsda [27/5] kullanıb evānī-yi nuḥāsiye dērler." [İzzet Beg] [27/6] -İfādelerinden anlaşılmış olacağı üzere, beglerin ikisi de [27/7] «evānī», «inā» nın cem'i olduğu zehābında bulunmuşlardır; ḥālbuki, [27/8] «evānī» «inā'» nın cem'i değil, belki cem'ü'l-cem'idir. Demek isteriz ki, [27/9] «inā'» lafz-ı müfredinin cem'i-[mehmūzü'l-fā'] olduğu için- [27/9] «āniye» (taḥfīf –i [ye] ile) «āniye» nin de cem'i «evānī» dir. [M. R.]

-17-

[27/10] **Ediyye** [27/11] **ve** [27/12] **Ebniyye** {"Ef'ale vezinde ed'iyye cem'-i kılet olub 'avāmın yā'-yı teşdīdi ḥaṭādır." [İbn-i Kemāl] [27/13] Zīrā, nāqışdan [fi'āl] vezinde bulunan, müfredlerin āhirlerindeki [27/14] -hemzeye münkalib olan- ḥarf-i illet «ef'ile» vezinde [ye] olur; [27/15] teşdīde lüzūm yokdur. [27/16] Neẓā'iri de böyledir: [27/17] ve'ā', ev'iye, şenā', eşniye; devā' edviye; -cevāb, [27/18] ecvibe; -zamān, ezmine; -mekān, emkine;- metā', emti'a; -binā', [28] [28/1] ebniye; - mişāl, emşile;-su'āl, es'ile..... ve gayrihim.

[28/2] {«110» a da nazar buyurulsun.} [Li-muharririh]

-18-

[28/3] a) **izā** {"Şihāḥ şāhibi izā lafzının dercinden şırf nazarla nefyine işāret eyledi. Kāmūs şāhibi daḥi izā lafzının menkūl [28/5] olmadığını taşriḥ eylemiştir." [Sırrı Paşa] [28/6] Ḥācī Zihnī Efendi ḥazretleri buyururlar ki: [28/7] "izā' fi'linin kūrān-ı 'azīmü's-şānda daḥi

[azvā mūsā] naşş-ı ^[28/8] mübîninde vürüdu cihetle iştiḥārına mebnî bir maşdar-ı kıyâsiyi şāhib-i şihāhın ^[28/9] sükûtuna aldanarak şāhib-i Kāmusun inkârı ‘acîbdir. ^[28/10] Ğaniyy vezninde olan(eziyy) hem şedîdü’t-te’ezzi ve hem şedîdü’l-îzā ^[28/11] ma’nalarında ezdâddandır.”

^[28/12] b) **ibā** {“Fāu’l-fi’lî hemze olan kelimelere bir yā-yı müşennāt-ı tahtāniyye, ^[28/13] getirerek [ebā] yerine [ibā] diyenler bunu ifāl bābından maşdardır zann ^[28/14] ederler. Şāhiḥi ise yāsız olarak ibā’ dır [1]. Binā’en‘aleyh İbn-i Kemāl ^[28/15] merḥūm ḥaḳḳ ve şevābı ibā kelimesinin geldiği bābı irā’e için şu kıṭ‘a-yı ^[28/16] ‘arabiyyeyi nazm etmiştir. ^[28/17]

Kıṭ‘a

^[28/18] Aḥū’l cehl el-mu’aḥḥarū’l. itḳ bi’l-ḥaṭā bi’l-sevāb

^[28/19] Ve emā min lehu ‘aḳl-ı selīm. abā ya‘-yī ebāen fehiv anı

^[28/20] Tercümesi

^[28/21] Mübālāt eylemez nādān şāyār bir. Kelāmından ḥaṭā ile şevābı

^[28/22] kimin varsa velī ‘aḳl-ı selīmī. yā’ bi ibāan sahuva abī” ^[28/23]

[1] {«190» a da nazar buyurulsun.} [029] [029/01] Li-muḥarririhi: ^[29/2] Merḥūm Mu‘allim Nācī Efendi «îzā» ile «ibā» yı şāhiḥ olmak üzere- ^[29/3] [Lügat Kitābı] na derc eylediği gibi, sâ’ir ba’z āşārında da kerrāren kullanmıştır. ^[29/4] Ḥattā «ibā» yı şu vech ile zabṭ etmiştir ki: ^[29/5] “İbā’-tiksinmek. ^[29/6] (Çekinmek) mevki’nde «ibā» kullanılmamalı.”

-19-

^[29/7] **El-ān** {Evvelā, lafz-ı mezkūr -ba’zların zehābı gibi- «el» ^[29/8] harf-i ta’rîfiyle «ān» isminden mürekkeb degildir; ve fi’l-aşl ma’rifedir. ^[29/9] Bundaki «el» ise: ^[29/10] “ahd ḥuzūru içindir. Yukālū: el-ān ey fī hazā’l- vakt ^[29/11] [Seyyid Murtaẓā ez-Zeydī]” ^[29/12] Ḥattā evvelinde bulunan hemzenin -nazmda olsun, neşrde ^[29/13] bulunsun- taḥfifen düşürülüb [lam] ın fethiyle (le-ān gibi) ^[29/14] isti‘māl edildiği vardır. ^[29/15] “Lafza-yı celālede olan elif ve lām dahı ol ḳabīlden olmak eslemdir. Zīrā ^[29/16] ḥaḳḳ celle ve ‘alā a’rifü’l me‘ārif [1] dir” ^[29/17] Şāniyen,« el-ān», lisānımızda [şu ana kadar] ta’bīrine mu‘ādil ^[29/18]

olarak kullanılıyor ise de haṭādır; çünkü ma'nāsı [şimdi, ^[29/19] şu vakitte] dir. O ma'nâyı ifāde için ise ilā'l-ān kullanılmak ^[29/20] iktizā eder ki, «ilā hazā'l-ān» taḳdīrindedir. ^[29/20] Bir de, «el-ān» a [daha] sözünü ilhāk edib, meşelā [el-ān ^[29/20] dahā gitmedim.] dēmemelidir. [Li-muḥarririhi] [1] «A'rifü'l me'ārif» ta'biri, İmāmü'l Nahv Sibeveyh (Raḥima'llāhu 'aleyh) den muḳtebesdir. [30]

-20-

^[30/1] **Üdü'l kahr-Üdü'l kahr** {Üdü'l karḥ muḥarrefidir ki –devā ^[30/2] maḳāmında isti'māl olunur- bir nebātdır. [Ve lehū]

-21-

^[30/3] **Emekdār** {«Emek» lafz-ı türkiysiyle, fārisiyye olan «dār» dan ^[30/4] terkib edildiği için ḡalaṭdır. [İşgüzār, yelpāze, kişizāde.... ^[30/5] ve ḡayrihim.] gibi, elfāz-ı mürekkebe-yi sā'irede böyledir. Faḳaṭ, bunlar en ^[30/6] ziyāde meşhūr ve şāyi' ḡalaṭātımız 'idādındandır. [Ve lehū]

^[30/7] {ṭablekār ile ḳaṣadār a da naẓar buyurulsun.}

-22-

^[30/8] a) **Ekserisi** (Tuḥaf değil mi!... Lisānımızla pek ülfet peydā ^[30/9] etmemiş kimselerden, meşelā bir çerkes cāriyenin aḡzından [bizim ḥanımın ^[30/10] kızısı...] diye bir söz işidince, oṅa ḥandezen olmakdan kendimizi ^[30/11] alamıyoruz; faḳaṭ hepimiz dā'imā «ekserisi» dēmekde olduğumuz ḥālde, ^[30/12] biribirimize -ḡülmek şöyle ṭursun- yaṅlış olduğunu bile ^[30/13] iḥṭār etmek istemeyiz. Biri [bu haṭādır] dēse bilā-şübhe ḥiddet ^[30/14] ederiz, ḥālbuki o 'acemīlerle ḡalaṭ işlemekte müsāviyiz... Ne ise! ^[30/15] Şimdi, bu kelimenin mücerredi «ekser» olmasına göre, muzāfı da ^[30/16] [1] -Āḥirinde ḥurūf-ı imlādan biri bulunmadığından- yalnız bir [ye]

[1] ***Beg efendi bunun, mef'ülün biḥ ḳā'idesine tābi' olduğunu anlatmak istemişler; ḥālbuki, mef'ülün biḥle ḳā'ide-yi muzāf beynindeki fark pek şarīḥdir: vāḳ'ıā, bir kelimenin niḥāyetinde ḥuruf-ı imlādan biri bulunmazsa, mef'ülün biḥiyle muzāfı, o kelimenin āḥirine birer [ye] 'ilāvesiyle ḥāşıl olur; ammā, ḥurūf-ı mezkūreden biri bulunduḡda mef'ülün- biḥiyle muzāfı 'ayn ḳā'ideye mi tābi' bulunur? Şimdi [kedi] ile [kedisi] nin resm-i ḥaṭları bir midir?... [31]

[31/1] ‘ilāvesiyle ekserī olur. Binā’en‘aleyh -o [ye] nefsi kelimedenden [31/2] imiş gibi- ona tekrār bir ‘alāmet-i muzāf daha (ki, [si] dir) [31/3] ilhāk etmek, kā‘ide-yi lisāna muvāfiq olmaz. [31/4] Kelimāt-ı sâ‘ireniñ muşahhahları da şunlardır: [ba‘zısı: ba‘zı; [31/5] -‘ammiyesi: ‘ammi; ğayrısı: ğayri;-rabbisi: rabbi;- [31/6] ağābegisi: ağābegi; -küllisi:külli;- yekdigere: yekdigere.... [31/7] ve ğayrihim.] [31/8] b) **Evvelkisi, Ötekisi** [31/9] **ve** [31/10] **Birisi, Kendisi** {Egerçi muzāfları, kā‘ideten [evveli], [ötesi] şüretlerinde olmak lāzım gelecek idiyse de, şīve-yi lisānımız ĩcābātından olmak [31/11] üzere -bunlarla, eşbāhı olan kelimelerde şāz olarak- evvelki, [31/12] öteki, «beriki».... dēnilir. [31/13] «Birisi», «kendisi» niñ şahīhleri de biri, kendisi [31/14] («kendi» niñ muzāfı bu şekilde ise de, mef‘ülün bihi kendiyi [31/15] yazılmalıdır.) [31/16] c) **Evvelsi-Evvelisi (-gün)** {Toğrusu, yine [31/17] şudur: evvelki gün... (vakıssa ‘aleyhi’l bevākī) [Ve lehū]

-23-

[31/18] **İhrāk-ı nār** {“Şahīhi ihrākı bi’n-nār dır, «āteşe yakmak, [31/19] āteşde yakmak» demektir.” Merhūm [Mu‘allim Nācī Efendi] [31/20] -«İhrāk-ı nār» ise [āteş-veya-āteşi yakmak], ma’nāsındadır; [31/21] lakin merhūm müşārün-ileyh, «ihrāk-ı nār» ta‘biriyle [ihrāk-ı āteş] iñ [31/22] isti‘māllerine de cevāz vėrmemişdir. [M. R.] **[32]**

-24-

[32/1] **İdris şāhı** {Toğrusu İtr Şāhı dır ki, ma‘rūf [32/2] bir şükūfeniñ nāmıdır. [32/3] «İtr» ‘arabiyye olub, [güzel koku] ma’nāsındadır. [32/4] [Li’l-muḥarrir]

-25-

[32/5] **İlcā-yı zarūret** {(İlcā) kelimesi zāten mess-i zarūret ma’nāsına olmağla buradaki (zarūret) lafzı zā’itdir (!). [32/7] [Reşād Beg] [32/8] “İlcā zāten «mess-i zarūret» ma’nāsına olduğundan (zarūrete) izāfeti [32/9] ğalaṭdır (!!).” [‘İzzet Beg] [32/10] Nācī merhūm şöyle buyurmuşdu ki: [32/11] “«İlcā-yı zarūret» ta‘biri yanlış degildir. Meşelā (İlcā-yı [32/12] zarūretle bize ilticā etti) dēnilebilir. Çünkü ilcāniñ ma’nası [32/13] «muṣṭar, mecbūr etmek, edilmek» dir.”

[32/14] {«156» ya da nazar buyurulsun}

[32/15] **İdrār** [32/16] **ve** [32/17] **Müdirr** {Arabcada, -ammā, kaşd
ëtdigimiz ma'nāda olmak üzere-«idrār» lügati yokdur; aşıl ma'nāsı
tāvār-gāyet kör olmağla- memesinden südünü akıdıp gitmek dir.
Bināber'in «idrār» a bedel-kā'in [32/18] onunla müterādif olarak
kullanmakda olduğumuz- bevl ve müştekkātını [32/19]] isti'māl etmek
min külli'l-vücūh evlādır. **[33]**

[33/1] «İdrār» dan kelime, müdirr e gelince: [33/2] kelime-yi mezkûre
-ānifen 'arz etmiş olduğumuz vech ile-ma'nen [33/3] olduğu gibi, lafzen
de ğalaṭdır; vechi, muzā'af olduğu hâlde (maḳarr [33/4] muḥibb musirr...
ve ğayrihim gibi) idğām edilmemesidir. Dëmek ki toğrusu [33/5] müdirr
dir. [33/6] El-hāşıl, herhâlde «idrār» yerine «bevl» (çünkü bu, hem
maşdar [33/7] ve hem isimdir), «müdirr» yerine -merḥale vezninde-
mebvele [33/8] lügati kullanılmak münāsib olur. [Li-muḥarririhi] [33/9]
“İdrār -nāka süd vërmek ve dā'imā 'atā etmek (?) ma'nāsına olub
lisānımızda [33/10] bevl ma'nāsına isti'mālî te'eddube mebnî
olmalıdır...” ilḥ (İlā āhirihi) [‘İzzet Beg]

[33/11] **Efî** {“A'mā veznindedir lakin nāsın 'aynı meksûr okumaları
ġarībdir” [33/12] “Efā -a'la vezninde efā bir cins-i ḥabîş-i ḥayye adıdır
[33/13] türkide engerek dedikleridir cem'î efā'î gelir.” [33/14] –Selife-yi
fārisiyye üzere, 'aynın kesriyle kullanılmak da cā'izdir. [33/15] Nitekim
şā'ir demişdir:

[33/16] “Ān şā'ir hecā göge nām üst nefî

[33/17] Kātleş be-çār mezheb vācib çu kātli-i efî” [33/18] [M. R.]

[33/19] (Bir de «190» a nazar buyurulsun.) **[34]**

[34/1] **İbn-Bin** {‘Alemeyn beyninde vāqı' olan lafz-ı mezkûrun
hemzesini [34/2] kitābetde ḥazf etmekle berāber 'alem-i evvelin āhirini
sükūn üzere vaḳıf [34/3] eylemek ḥaṭādır.” [34/4] İzāḥ edelim:- [34/5] ibn,
şadr-ı satıra ḥāşş olub, 'alemeyn arasında bulundu- [34/6] rulmaz: [İbn-
i 'Abbās], [İbn-i Kemāl]... gibi. Faḳaṭ nādiren [‘İsā [34/7] İbn-i Meryem],
[fāzıl-ı ibn-i 'ālim] mişali anaya ve ğayra muzāf olanlarda,

[34/8] bu şūretde yazılır. [34/9] «Bin» ise başda kullanılmaz. Ancak, ‘alemeyn arasında bulundu-[34/10] rulur; ammā ‘inde’l kıra’et «ibn» gibi telaffuz edilir. Meşelā [Muḥammed Bin [34/11] Maḥmūd], [Muḥammed İbn-i Maḥmūd] diye okunur. Ma‘a-mā-fih -ister anaya, [34/12] ister gayra olsun- babaya muzāf olmadıkça bunu kullanamayız; [34/13] ya’nī ‘alemeyn beyninde bulunduğu hâlde böyle hemzesiz yazmak için, [34/14] bi-eyyi-hâl babaya muzāf olmalıdır: [‘Alī Bin Ebī Tālib], [Nu‘mān Bin Sābit]... [34/15] gibi. [34/16] [Fülān bin fülān] ta‘biri - fülān şānī, yine babadan kināye olduğu [34/17] cihetle- bu kā‘ideden müsteşnā tutulur [1]. [Li-muḥarririh]

-29-

[34/18] a) **Uğūr** {Bu kelime ne ‘arabiyyedir, ne de fārisiyye, binā’en‘aleyh söyle- [34/19] digimiz gibi uğur yazmalıyız.

[1] Şurası da şāyān-ı kayd ve tezķārdır ki, ‘alemlere -fi’l āşl-ı mu‘arref olmalarına mebnī- ħarf-i ta‘rif dāḥil olmaz (çünkü mu‘arref ta‘rif-i memnū’dur); binā’en‘aleyh «İbnü’l Vefā», «İbnü’l Kemāl», «İbnü’l Şevket» denilmez. [35]

[35/1] b) **Ordu** {Bunun aşlı ne olduğu bilinmiyor; ancak şurası [35/2] ma’lūmdur ki. ne ‘arabiyyedir, ne de fārisiyye. Ba‘zıları rumca, ba‘zıları da [35/3] fransızca [1] dan me’ḥūz olduğu iddi‘āsındadırlar. Bināberīn, lafz-ı [35/4] mezkūru telaffuzumuz vech ile -ya’nī, elifden sonra bir vav ziyāde[35/5] ederek- ordu yazmalıdır [2]. [35/6] Ordu fārisīde [ehl-i suūķ] ma’nāsındadır. «Ordugāh» [35/7] ise [bāzār] demektir. [Ve lehū] [35/8]

c) **Ālāy-ı (-vālā)** {«Ālāy» fārisiyye olmadığından, [35/9] «ālāy-ı vālā» ta‘biri -«debre-i bālā» demek gibi- şaḥīḥ degildir. [35/10] Fārisīdeki «ālāy» ise, [ālāydan] maşdarından müştakdır [3]. [35/11] [Li’l-muḥarrir] [35/12] d) **Arslan** {“Ḥayvan-ı müfteris ma’lūmuḡ ismi fārisīde feth-i hemze (!) ve sūkūn-ı ra ile arslandan ġalaṭdır... “ilh. (İlā-āḥirih) [35/14] Merḥūm [Ḥafīd Efendi] [35/15] -Ḥāyır, fārisīde arslan yokdur; yāḥūd, «arslan» [35/16] fārisiyye degildir. Binā’en‘aleyh söyledigimiz gibi «arslan» yazmalıyız.[35/17] [M. R.] [35/18] h) **Ārşūn**{Fārisiyyesi (arış-veya-araş-yāḥūd-

[1] [Sürü] ma’nāsına gelen ord-Horde den

[2] „Ordu.-es, aşlı or- orda...” Merhūm [1. Vefīk Paşa]

[3] „Ālāy bi-ma‘nā āludeşden. Talib-i emeli:lebş gāhī be-ḥvāhiş loḵma ālāy-ı velidir zīr leb laht çeker ḥāy.” -[Ferheng-i Şu‘ūrī] [36]

[36/1] Arş olmasına nazaran ārşūn yazmakda ma‘nī yokdur; bunu da, [36/2] telaffuzumuz vech ile arşın yazmalıyız. [Li-muḥarririhi]

-30-

[36/3] **Ezberden** {“den le -anınla müterādif olan- fārisī «ez» [36/4] edātını cem‘ etmemek için ezber dēmeli [1].“ [36/5] -Bu maḵāmda, ‘arab «‘an zehrū’l ḵalb» dir (ki, buradaki «zehr» [36/6] kelimesi zā’id olup, «‘an ḵalbin» taḵdīrindedir). [M. R.]

-31-

[36/7] **İsrā’īl, Ḵābil.... (ve ğayri hūmā)** {Bunlar -[ḥudā] ma‘nasına [36/8] gelen-süryāniyye «’īl» lafzıyla terekḵūb etmiş ‘alemlerdendir; ya‘nī şaḥīḥleri [36/9] isrā’īl [2] ḵābīl olup, gerek «erba‘-yı müdebbire» (ki, [36/10] İsrāfīl [3], Cebrā’īl [4], ‘Azrā’īl [5], Mīkā’īl [6] ‘aleyhimü’s- [36/11] selāmdan ‘ibāretidir) ḥāzerātının esmāsı, gerek bu ḵābīlden olan sā’ir [36/12] isimler -Amīn, Bünyāmīn, Ebābīl gibi, evzān-ı süryāniyyeden bulundukları

[1] “Yedi yüz kerre yaḡılmaḵ ne dēmek bir cüzde böyle olmaz a benim ḥāfızım ezber dēdigiñ” Sünbülzāde [Vehbī]

[2] Ḥāzret-i Yaḵūb (‘aleyhi’s-selām)ın nām-ı diğeri olup, süryanīde [şafvetu’llāh] dēmekdir. Veya laḵablarıdır ki «İsrā’īl» de dēnir.

[3] Nefḥ-i şūra me’mūrdur.

[4] Pek çok laḵabları vardır: rūḥ, emīnū’l vaḡy, rūḥu’l ḵuds, rūḥu’l emīn, nāmūs-ı ekber, emīrū’l melā’ikete (ve min hü’l ḥadīş:, emīrī mine’l melā’ikete cibrīl.”)Ma’lum olduğı üzere, müşarūn ileyh vaḡi-yi ilahiyi tebliğē me’mūr idi. [5] Ḵabz-ı ervāḡa me’mūrdur. [6] Ruy-ı arzdeki cemī’ maḡlūḵātın erzāḵını taḡşīle me’mūrdur ki, [Mīkā’in] de dēnir. [37]

[37/1] için -dā’imā böyle [ye] ile resm ēdilir: İbrāḡīm, İsmā’īl [1], [37/2] Hābīl, Hāvīl, ‘Azāzīl [2]... ilḡ.(İlā-āḡirihi) [37/3] Ehl-i taḡḵīḡin

beyānlarına göre, lafza-yı celāl ile «melek» hattā «rahman» [37/4] kelimesi de süryāniyyü'l-aşıldır. [Li'l-muḥarrir]

-32-

[37/5] **Ez-an cümle** {“Şöyle dêmeli: ezcümle veya cümleden biri.”

-33-

[37/6] **Emîrül-ḥac** {“Emîrül hâcc [3] kullanılmalı. Çünkü «ḥâcc» [37/7] burada «ḥüccâc» ma'nāsına ism-i cem'dir [4].”

-34-

[37/8] **İḥtimâldir ki** {“İḥtimâl ki dêmeli. Böyle «ki» yi de ayrı [37/9] yazmalı. [37/10] -«Ca'izdir ki» de, bu vech ile şahîḥ degildir. Fransızcadaki [37/11] C'est-a-dire ḡ mütercimi olmak üzere, «démekdir ki.....» dêmek [37/12] ise, bir türkün lisânına yakışmaz; bunu, «démek ki» veya [ya'nî] ile [37/13] tercüme étmelidir. [M. R.] -35-

[37/14] **İḳâmet-Beytütet** {«İḳâmet» de devâm şartdır; meşelâ [orada [37/15] bir sâ'at iḳâmet étdim.] dênmez.

[1] [Muṭi'ullah] dêmekdir. [2] Şeyṭânın eski ismi.

[3] Ḥacca giden zevâta 'â'id umûra nezâret étmek üzere taraf-ı hilâfet-i islâmiyyeden ta'yîn olunan me'mûr-ı maḥşûşdur.

[4] Hattâ ḥarîrî demişdir ki: “ḥâcc, ḥâcıya dênir ki, ḥüccâc u ḥacc ma'nâsında ism-i cem' daḡı olur. «Ḥâcc»a 'alâ ṭarîḳü'l abdâl «ḥâcî» dêmek de câ'izdir.” [M. R.] [38]

[38/1] «Beytütet» ise «muṭlaḳâ bir yerde gécelemek» dêmekdir.

-36-

[38/2] **İskân** [38/3] **ve** [38/4] **Meskûn** {“«İskân» -sâkin kılmak, ârâm étdirmek; binâ'en'aleyh [orada «iskân» iskân édiyoruz.] dênemez. [Orada sâkin oluyoruz.] dêmeli. [38/5] «Meskûn» ise [iskân olunan maḥall] e dênir. [Orada [38/6] sâkin olan] a degil. Nasıl ki «sekene-yi ḥâne», «cebel-i meskûn» [38/7] dêriz.”

-37-

[38/8] **Âmed şod** [38/9] a) **ve** [38/10] **Âmed ü reft** {“«Âmed ü şod» ekseriyya «vav» sız yazılır: amed şod, «âmed ü reft» dâ'imâ «vav» ile yazılır: âmed ü reft.” [38/11] b) **Âşikâr-Âşikâra-Âşikâre** {“«Âşikâr» nazm ve neşirde, [38/12] «âşikâra» ile «âşikâre» yalnız nizamda

kullanılır.” [38/13] c) **Egerçi-Gerçi** {“«Egerçi» mutlakā mensūr ‘ibārelere dāhil [38/14] olur. Fāriside olduğu gibi ekseriyya nazmda «gerçi» şüretinde [38/15] tahfīf olunur.” [38/16] Bir de «egerçi» ile «gerçi» yi «eger» ma‘āmında [38/17] kullanmamalı; çünkü ma‘naları [her ne kadar] dır; ve «egerçi» [38/18] «ise de» ile nihāyetlenir, «eger» ise ise alır. [M. R.] [39]

-38-

[39/1] a) **İdrāk (...i etmek)** {“«İdrāk» -[erişmek- [39/2] erişdirmek]; [yetişmek-yetişdirmek]” bu ma‘nā iktizāsınca, [39/3] [el-ḥamdü li’llāh ‘īd-i fitrī idrāk êtdik] yerine [‘īd-ı fitrā idrāk êtdik] [39/4] demelidir. [39/5] Mef’ulsüz kullanılmışsa, [kemāle êrmek] ma‘nāsındadır; lāzım [39/6] olur: [henüz kerrār idrāk êtmedi] gibi. [39/7] Fī’l aşl «idrāk» [anlamak-anlayış] ma‘nāsına gelir: [39/8] [ḥudā idrākını artdırsın!] dēnir. [Li’l-muḥarrir] [39/9] b) **İstīlā (...e-etmek)** {“«İstīlā»-yı mef’ul be alır; [39/10] meşelā [bağçeye seyl istīlā êtdi.] dēnilmeyib, belki [bağçeyi seyl [39/11] istīlā êtdi.] dēnilir. Çünkü, ma‘nāsı [bir yeri kuvve-yi gālibe ile zabt [39/12] etmek] dir. [39/13] «İḥāṭa»ise, [bir şey’in etrāfını kuşatmak] demekdir ki, [39/14] [abluka] [1] muḳābilidir. [39/15] c) **İhticāc (...i-etmek)** «İhticāc»- “[ḥacet şāhibi [39/16] olmak-delīlim şudur demek]” ma‘nāsında olduğuna göre, meşelā [şu [39/17] kā‘ide-yi fıkhiyye ile ihticāc êtdi.] dēnilib, [şu kā‘ide-yi fıkhiyyeyi.....] [39/18] dēnilmez. [39/19] d) **İnābe (...den-almağ)** {“«İnābe» [terk-i ma‘āşīden sonra [39/20] bir mürşide intisāb etmek] ma‘nāsında olmağla, [icāzet] ma‘āmında

[1] Fransızca bloge-**Bloquer** dan muḥarrefdir. [40]

[40/1] kullanılıb da, meşelā [filāndan inābe aldım.] dēnilmemelidir; ancak, [40/2] faşīhi şudur: [filāna inābe êtdim.] [Ve lehū]

-39-

[40/3] **İltiyām-Şifā** {“«İltiyām» emrāz-ı ḥāriciyyede, «şifā» [40/4] ise emrāz-ı dahiliyyede kullanılır. İkisi de ifākat gibi «olmağ» la [40/4] taşrīf edilir.”

-40-

[40/5] a) **İnām-İḥsān** {“«İnām», iḥsān dan eşref [40/6] ve eḥsen. Yalnız insān ḥaqqında kullanılır. Meşelā (köpege etmek inām [40/7]

ét dim.) d en ilmez. ^[40/8] b) **İthāf-ihdā** {“Beynlerinde fark vardır: ^[40/9] «ithāf», nazar-ı dikkati cālib şeylerde kullanılır. Meşelā «bir seped ^[40/10] çilek ithāf olundu] d en ilmez. Selāmın şânına hürmeten «ithāf-ı ^[40/11] selām» d en ilir.,,

-41-

^[40/12] **Emāret** ^[40/13] **ve** ^[40/14] **İsā’et** {İmāret isimdir, [beglik] d emek; «emāret» ise [emīr olmak] ma’nāsında maşdardır. İsā’et e gelince, [kötülük] ma’nāsında ^[40/15] isim olduğu gibi, [kötülükde bulunmak] ma’nāsında maşdar da olur; ^[40/16] hemze-yi ūlānın fethiyle telaffuzu laһndır. ^[40/17] «İmāret» le «isā’et» in başlıca emşāli ‘alā vechü’l neferād ^[40/18] zikr olunur [1]:

[1] Ekşerinin tafşili maḥallerinde muharrerdir. [41]

^[41/1] **Ze’āmet**, hitābet baṭālet, velādet, kabāle, iyānet ^[41/2] **ḥasāset**, kehānet, felāḥat, riyāset, ḥacāmet ^[41/3] **esāret**, nezāret, şinā’at, seyāḥat, niḳābet ^[41/4] **bedā’et**, risālet, sefāret, velāyet, seyāḥat ^[41/5] **sefālet**, ferāset, vezāret, beşāret... **Evveli meksūr olanlar**, **Evveli meftūḥ olanlar** ^[41/6] [Li-muḥarririhi]

-42-

^[41/7] **İşlāḥ olmak** {“«Kesb şalāḥ etmek» mevķi’nde musta’mel bir ^[41/8] ğalaṭdır. İşlāḥ olmadı d erler kesb şalāḥ etmedi d emek” ^[41/9] - «İḥyā olmak», «iflāḥ olmak» ta’birleri de bu kabildendir. ^[41/10] [M. R.]

-43-

^[41/11] **İş’ār** {“«Taḥrīren bildirmek» d emekdir. Binā’en’aleyh [vaḳt-i ^[41/12] iftārı iş’ār için top atılır] yolunda muṭlaḳā «bildirmek» ^[41/14] ma’nāsında kullanılamaz., ^[41/15] -Ya’ni «iş’ār», «izbār» ile lafzen ma’nen mütteḥiddir.- ^[41/16] [M. R.]

-44-

^[41/17] **İlā māşā’a’llāḥ** ^[41/18] **ve** ^[41/19] **İnşā’a’llāḥ** {Bunlar lafzen, ma’nā-yı şaḥīḥ degildir: faşihleri ilā māşā’a’llāḥ, inşā’a’llāḥ [1] olub, [Allāḥın dilediği vaḳte ḳadar], [mevlā dilerse] ma’nālarındadır. ^[41/20] Bu ibārelerle berāber «māşā’a’llāḥ» in mevāzı’-ı irādına dikkat etmeli;

[1] Umarız ki, «inşā’a’llāḥ» in imlālī ilā māşā’a’llāḥ ta’ālā bu şekilde ḳalır! [42]

[42/1] Ya'nî mûradları mekrûhâta müstenîd olmamalıdır: filân beg, iki okka [42/2] rākıyı ilâ mâşâ ah bir günde içmiş; -inşâ ah yarın filân efendinin [42/3] sâ'atini çarparım; -mâşâ ah şu âhûr ammâ iyi ışınıyor-gibi türrehât-ı [42/4] lisân mü'mine yakışmaz. [42/5] Bir de (inşâ' âh) ta'bîrini kullanmak üzerlerimize farz-ı [42/6] menzilesinde iken, gerek muhâverâtta gerek muhârrerâtta nisyân ediyoruz; [42/7] meşelâ bize “-yarın gel hâ!” tenbîhini edene cevâben “-merāk etmek, [42/8] muṭlakâ gelirim.” dediğimiz çoktur; halbuki, rabb-i ta'âlâ hâzretleri [42/9] tevḫîk u irâde buyurmayınca, ‘acabâ va'demizi nasıl incâza muḫtedir [42/10] oluruz?... [Li'l-muḫarrir]

-45-

[42/11] **İnfâz-Tenfîz** {«İnfâz» a bedel «tenfîz» konulmamalı; [42/12] çünkü «infâz» [bir hükmü icrâ etmek] (me'mûruḡ mecbûr olduğu [42/13] fa'il); «tenfîz» ise, [bir hükmü icrâ ettirmek] (âmirden [42/14] şâdır olan fa'il) demektir. Meşelâ [emr-i 'âlîñizi infâz ederim.]- [42/15] [Filân paşa hükm-i irâde-yi seniyyeyi der'aḫab tenfîz eyledi.] denilir. [42/16] [Ve lehû]

-46-

[42/17] a) **İ'tirâz-Ta'rîz** {«İ'tirâz» maḫâmında «ta'rîz» [42/18] kullanılmamalı; çünkü: [42/19] «İ'tirâz», edebî ve ḫânûnî bir ta'bîrdir; ta'rîz ise [42/20] 'arifîdir. [Ve lehû] [42/21] b) **İntikâd-Tenḫîd** {«İntikâd» bir ıstılâḫ-ı edebî olmakla berâber, [42/22] «tenḫîd» den eḫşâdır. [43]

[43/1] Binâ'en'aleyh «intikâd» maḫâmında «tenḫîd» kullanılmamalıdır [1] [43/2] [Ve lehû] [43/3] „Lügâtde tenḫîd vârid olmamışdır [2].” [43/4] [Ḥâcî Zihnî Efendi] [43/5] c) **İcâz-İḫtişâr** {“Beynlerindeki fark «İcâz» ıñ fenn-i [43/6] belâğat ta'bîratından olmasıdır.” [43/7] d) **İṭnâb-Taṭvîl** {Beynlerindeki fark, «iṭnâb»ıñ fenn-i [43/8] belâğat ıstılâḫâtından olmasıdır.«İṭnâb», «İcâz» muḫabilidir: [43/9] «iṭnâb-ı mümil», «İcâz-ı muḫil» ma'lûm. [Ve lehû] [43/10] h) **İstihza-Taḫakküm** {Beynlerindeki fark, «tehekküm» üñ ıstılâḫât-ı [43/11] beyâniyeden olmasıdır. [43/12] Este'îzu bi'llâh “febeşşirhüm bi-‘azâb-ı elîm” âyet-i kerîmesinin maẓmûn-ı [43/13] celîli cümle-yi emşale-yi taḫakkümiyedendir.

[1] “«Tenķīd» lafzı toğru olmadığından anıı yerine «intikād» dēnilmesi lüzūmu çekenlerde ba‘z ‘arabī āşināyān tarafından gazetelerde dermeyān olunmuş ve ğalať dēmek olan böyle bir kelimeniıı terk-i isti‘māli tervīc ēdilmek istenilmiş idi. Bu bābdaki tetmim-i naķş ise de ikmāl ēdilecek olsa zann ēderim ki bu zātlarııı dēdikleri, ya’nī fuşehā-yı arabııı tenķīd dēmedikleri şābit olur.” [Mu‘allim Nācī]

[2] Evet; «naķd», «intikād», «tenakkud», «tenakkād» vārid olmuşsa da, «tenķīd» mezkūr degildir. Bizim uşūl-i tenķīde de, ‘arablar «‘alemūl naķd» dērler. [M. R.] [44]

-47-

[44/1] **İķtizā-İcāb** {«İķtizā» mevķi’nde «İcāb» kulanılmamalı; [44/2] çūnkū: [44/3] «İķtizā» [lāzım gelmek] ma’nāsındadır; meşelā [da‘vete icābet [44/5] İcāb ēder.] dēnmez. «İcāb» ise, [mūcib-sebeb olmak] [44/6] dēmekdir; meşelā [destinin kırılması şunuıı dökölmesi İķtizā ēder.] [44/7] dēnmez. [Ve lehū]

-48-

[44/8] **İdhāl-İlhāk** {«İdhāl» maķāmında «İlhāk» kulanılmamalı; [44/9] çūnkū: [44/10] «İdhāl», [evvelen şokmak, şokulmak]; ve, [bir kelime veya bir [44/11] ĥarfııı üst tarafına diğer bir kelime veya bir ĥarf ‘ilāve ētmek] ma’nāsındadır. [44/12] «İlhāk» -ki, lāzımı iltihāk dır- [bir şey’i bir şey’e katmak, [44/13] şonradan ‘ilāve ētmek]; ve [bir kelime veya bir ĥarfııı alt tarafına [44/14] diğer bir kelime veya ĥarf getirmek] dēmekdir [2], [3]. [44/15] Binā’en‘aleyh, [Devlet-i ‘Oşmaniiye, 1080 tārīhinde Girid Cezīresini [44/16] kāmilen zabť ile memālikine idhāl ētmişdir.]; [filān, kendiyi [44/17] guruh-ı mūnteķirīne idhāl ētdi.]. Kezā, [(gün) e bir «şe»[44/18] idhāl ēdilirse, (güneş) olur.].... gibi mevzi’lerde, [44/19] «İlhāk» a bedel «İdhāl» isti‘māl ēdilmez.

[2] «Zamm» erķāma maķşūşdur.

[3] «İbdāl» e gelince, [bir kelime veya bir ĥarfııı birine, bir başķa kelime veya ĥarf getirmek] dēmekdir; meşelā [(naķd), e ibdālen (intikād) ı isti‘māl ētmeliyiz.]; [(keyyāl) ıı «ye» si «mim» e ibdāl ēdilince, (kemāl) olur.] dēriz.[45]

[45/1] Faḳat, meşelā [(yaz) a bir «ye» ilḥāk edilince -veya lāḥik [45/2] olunca- (yazı) kelimesi ḥāşıl olur.] dēnilir. [45/3] [Teveccühāt-ı sâbika ve lāḥika], [ḥümā mutaşarrıf lāḥikī]..... [45/4] Mişilli ‘ibârelerdeki «lāḥik» ise, [cedid] ma‘nâsını tazmîn eder. [45/5] [Ve lehû]

-49-

[45/6] a) **Ekmek** {Bunu etmek yazmalı; çünkü, aşlı çağatayca [45/7] «ötmek» dir ki , [bir şey’i âteşde ısıtmak, âteşle kızdırmak] [45/8] ma‘nâsında maşdardır. [45/9] İhtimâl ki, «ütü» de bundan müştaktır. [Ve lehû] [45/10] b) **Akşırmaḳ** {Anşırmaḳ: an (dimāğ) dan gelen [45/11] bādī gēnizden çıkarmaḳ, ‘atse urmaḳ, ğalaṭı: akşırmaḳ.,, [45/12] Merḥûm [A. Vefîḳ Paşa] [45/13] c) **Eyü-İyü** {Bunlardan birincisinin evvelini medd etmekle berâber, [45/14] ikisinin de niḥâyetini -[vav] lara bedel-birer [ye] ile (şu [45/15] şûretlerde: eyi, iyi) yazarsaḳ, hem biribirinden tefrîḳ [45/16] hem de telaffuzumuza tevfiḳ etmiş oluruz.

-50-

[45/17] a) **İmtişāl-İnkıyād**{«İmtişāl», «inkıyād» dan aḳvâdır; binā’en [45/18] ‘aleyh [kemāl-i imtişāl] dēmemelidir. [46]

[46/1] b) **İz‘âc-Ta‘ciz** {«İz‘âc», «ta‘ciz» den aḳvâdır; [46/2] binā’en‘aleyh [kemāl-i iz‘âc] dēmemelidir. [46/3] c) **İnhimāk-Meyl** {«İnhimāk», «meyl» den eblağdır; binā’en [46/4] ‘aleyh [kemāl-i inhimāk] kullanılmamalıdır. [46/5] d) **İstihyā’-Ḥayā** {«İstihyā’», «ḥayā» dan eblağdır; binā’en [46/6] ‘aleyh [kemāl-i istihyā] kullanılmamalıdır. [46/7] h) **İclāl-Ta‘zīm**{İclāl, ta‘zīm den aḳvā ‘add [46/8] edilir; binā’en‘aleyh [kemāl-i icmāl] dēmemelidir. [46/9] v) **İntibāh-Teyakḳuz** {«Teyakḳuz», «intibāh» dan aḳvā ‘add edilir; [46/10] binā’en‘aleyh [kemāl-i teyakḳuz] dēmemelidir. [46/11] z) **İzāḥ-Tavzīḥ** {«Tavzīḥ», «izāḥ» dan eblağdır; [46/12] Binā’en‘aleyh [kemāl-i tavzīḥ] kullanılmamalıdır. [46/13] h) **İbcāl-Tebcîl** {«Tebcîl», «ibcāl» dan aḳvâdır. binā’en [46/14] ‘aleyh [kemāl-i tebcîl] kullanılmamalıdır. [46/15] t) **İtmām-Tetmīm; İkmāl-Tekmîl** {«Tetmīm» ve«tekmîl», [46/16] «itmām» ve «ikmāl» den aḳvâdır. Binā’en‘aleyh [kemāl-i tetmīm-kemāl tekml] [46/17] kullanılmamalıdır. [47]

[47/1] y) **İstihkār-Taḥkīr** {«Taḥkīr», «istihkār» dan eblağdır; [47/2] binā'en'aleyh [kemāl-i taḥkīr] dēmemelemdir. [Li'l muḥarrir]
[47/3] {Bir de «sāmi'-müstemi'» ye nazar buyurulsun.}

-51-

[47/4] a) **Efendim** {Bunda efendi şekli ü kıyāfeti var mı ya... Ammā, re's-i [47/5] [m (mim)] ye bir tāḳiyye [y (ye)] giydirirsek efendim e beñzer! [47/6] “Küçük ağa -Efendim seyf-i intikamdır niyām olmaz megerki māde-yi [47/7] huşūmet serencām bula....” Merḥūm [Vefīk Paşa] [47/8] b) **Aḡa, Anlar, Anı**, anıñ ... ilḡ. (İlā-āḡirihi) {«O» daki [vav] ın, [47/9] ibkāsını bilā-sebeb imḡāsına terciḡ edenlerdeniz; binā'en'aleyh bunların şu [47/10] resimlerde yazılmasını iltizām ederiz: oḡa, onlar,onu, onun... [47/11] ilḡ. (İlā-āḡirihi) [47/12] c) **Artırmak** {«Artmak» maşdar lāzımın müte'addisi -[47/13] «artırmak» degil-artdırmak gelir; çünkü bu, bunun [47/14] neẓā'iri olan, 3 er sākinli (tatmak, şarartmak... ilḡ (İlā-āḡirihi) gibi) [47/15] maşādırda ancak kâ'ide budur. [47/16] Ammā, üçden az sākinli maşdarlar hakkında bir kâ'ide-yi muṭṭarıda [47/17] yokdur; meşelā «almak, taşımak, satmak, yakmak»maşdarları 2 şer [47/18] sākinli oldukları hâlde -yek-digere muḡālif olarak- «aldırmak, [47/19] taşırmaq, şatdırmak, yatırmak» gelmekdedir. [Li-muḡarririhi] [47/20] d) **Olmuş idi, Olmuş iken** {“İdi, iken-biri **[48]** [48/1] hikāye-yi māzī, digeri hāl edātı olan bu kelimeler taḡfif olunduḡu zamān [48/2] elifle berāber ye ḡarfiniñ de ıskātı lāzım gelir iken ekşer muḡarrerātta [48/3] ve hele evrāk-ı resmiyyede başka bir lafz ile birleştirdiḡi hâlde [48/4] (olmuş idi, olmuş iken) de olduḡu gibi yazılarak yalnız elifiñ ḡazf [48/5] olunduḡu görölüyor. Ya aşlı gibi ya'nī bilā-ḡazf yazmalı, yāḡūd [48/6] olmuşdu-olmuşken yazarak ye ḡarfini ḡaldırmalı.” [48/7] [Reşād Beg] [48/8] -Evet, pek ṭoḡru buyuruyorlar. [İse] edātının şūret-i taḡfifi de [48/9] bu yolda olmalı. [M. R.] [48/10] e) **Arḡadaş** {Türkçe «arḡa» ile -fārisiyye «taş» edāt-ı [48/11] şirketinden muḡarref olan- «daş» dan mürekkeb olduḡu cihetle ḡalaṭdır. [48/12] Ancak, selīḡā-yı türkiyye «taş» ın [te] sini her yerde [dal] a ḡalb étmesine [48/13] nazaran, bārī cüz'lerini faşl édib arḡadaş yazmalıyız. [48/14] Adaş, yoldaş, ḡarındaş, omuzdaş... ve

gayrihim gibi, ^[48/15] «arkadaş» ile omuz öpüşen kelimelerde, bu vech ile ğalaṭdır. ^[48/16] [Li'l-muḥarrir] ^[48/17] Timurtaş ve Bektaş gibi esmā'yı ricālden olan elfāzdeki taşlar taş **[1]** ^[48/18] ma'nāsına olub Bektaş lafzında taş ḥacer ve pek katı dahı demektir ki şāhibinin ^[48/19] şalābetinden kināyedir."

[1] "Aşlında lisān-ı türkide dal ve tā ḥarfleri mefḵūd iken ḥālen tālī kelimelerin mürakkaḫları bütün dāla mufahḫamları ṭāya intikāl etmiş bundan neş'et etmiştir. Yoksa dāl ve tā ḥarflerinde türkçe lügat-i aşliyye yokdur. Ḥattā lisān-ı 'oşmāniyye nakl olunmuş ba'zı kelimelerde dāl tā'ya ve tā ṭā'ya ḳalb olunur: derzī terzī-dellāl tellāl-dellāk tellāk-tāvān ṭāvān vesā'ire gibi." **[49]** ^[49/1] f) **Oldukları** {"A yaradanına ḳurbān olduğum! Niçin «olduğum»u ^[49/2] [ye] ile yazarsak da, oldukları mı böyle yazmazsak?!..." ^[49/3] [Lütfi] ^[49/4] g) **Olmaya, Gitmeye** {"Olmaḳ»ıñ «gitmek»ıñ mef'ülün ^[49/5] ileyhleri olmağā, gitmege'dir. ^[49/6] h) **Aşlamak** {"Aşı» isminden gelen maşdar «aşlamak» ^[49/7] değil, belki aşlamak şüretindedir. ^[49/8] [Beslemek], de [besilemek] dir. ^[49/9] Ammā [emdirmek], [emzirmek] den faşih değildir; çünkü aralarında fark ^[49/10] vardır: ^[49/11] [emdirmek] (imtişās), şormak demektir; [emzirmek] (irzā') ise ^[49/12] ḥāşşeten çocuğā sūt vèrmek ma'nāsındadır. Yāḥūd şöyle dèyelim: [emdirmek], ^[49/13] [emzirmek] den en'amdir. [Li'l muḥarrir] ^[49/14] ı) **Ederek** { [Gülmek] den [gülerek] yazıyoruz da, niçin ^[49/15] etmek den gelen ederek i böyle «he» ile yazmıyoruz?... " ^[49/16] [Ve lehū]

-52-

^[49/17] a) **İslāmiyyet** {"İslām», -[müslim olmaḳ] ma'nāsında -^[49/18] fi'l aşl maşdar olduğundan, āḫirine bir de- edāt-ı maşdar-ı 'arabiyye olan- ^[49/19] «yet» getirilmek şāḫih olmaz. ^[49/20] «Ḳaṭ'ıyyet», «bu'dıyyet», «ruḳıyyet», «şalāḫıyyet», «za'fiyyet», **[50]** ^[50/1] «ḫilmiyyet», «istiklāmiyyet», «teslīmiyyet», «şükrāniyyet», «cem'ıyyet» ^[50/2] «emniyyet», «ünsiyyet».... ta'bīrleri de bu vech ile ğalaṭdır.

^[50/2] {"«Ulviyyet», ve «ḥarābiyyet» e de nāzar buyurulsun.} [Ve lehū]

[50/3] b) **İslāmlık, Ta‘cizlik, Teḳā‘üdlük, Ḳabzlık** ve ḡayrihim gibi [50/4] ta‘bīrlerde vāḳi‘ olduğu üzere, maṣḍar-ı ‘arabiyyeye -edāt-ı maṣḍar-ı [50/5] türki olan- «lik» veya «lık» da ilḥāḳ edilemez. Ancak, [50/6] toḡruları müslimlik, mu‘accizlik, müteḳā‘idlik, [50/7] ḳābızlık.... dır. [Ve lehū] [50/8] c) **İmāmetlik, Şehādetlik, Hıṭābetlik, Vekāletlik...** ve ḡayrihim [50/9] {“imāmet lafzı zāten maṣḍar olduğundan tekrār buṅa türkçe edāt-ı [50/10] maṣḍar ilḥāḳına lüzūm yokdur. [Şehādetlik] dahı böyledir.”

-53-

[50/11] **Ahālī** {Ahālī, [sekene] demekdir; ya‘nī onunla müterādifdir. [50/12] Binā‘en‘aleyh [nās, ḥalk] ma‘nāsında isti‘mālī ḡalaṭdır. [Li-muḥarririhi]

-54-

[50/13] **Ahālī-yi ḥamiyyet-mendān** {“Şaḥīḥi«ḥamiyyet-mendān-ı ahālī» dir. [50/14] [Ahālī-yi zirra‘, ahālī-yi fuḳarā, ahālī-yi sādedilān] dahı ahālī-yi [50/15] ḥamiyyet mendan terkibi gibi ḡalaṭ olub taḳdīm ve te‘hīr ile isti‘mālleri [50/16] lāzımdır.” [50/17] -Evet, [ahālī-yi mu‘tebere] demek cā‘iz olabilirse de, «ahālī-yi **[51]** [51/1] ḥamiyyet-mendan» olamaz; zīrā terkib-i mezkūruṅ ma‘nāsı [ḥamiyyetlilerin [51/2] ahālisi] oluyor; [ahālīnin ḥamiyyetlileri] ma‘nāsına ise, ḥamiyyet-mendan-ı [51/3] ahālī ta‘bīri muvāfiḳ düşüyor. [M. R.]

-55-

[51/4] **Eṣṣāṣ-ı bēytiyye** {Bu ta‘bīr her yüzden cedīr-i taṣḥīḥ ve muḥtāc-ı ta‘mīrdir: [51/5] evvelen, müfredi olmayan cumū‘dan bulunan «eṣṣāṣ» kelimesi -[betāt], [51/6] [meta‘] vezn ve ma‘nāsında- feth-i hemze ile eṣṣāṣ dır; ṣāniyen, [51/7] «eṣṣāṣ», [enām] gibi ism-i cem‘ olduğundan -ṣīḡa-yı cem‘ zu‘mıyla- [51/8] «beyt» kelimesiyle muṭābaḳat étirilemez; ṣālīṣen, muṭābaḳat étirilemediği [51/9] için «eṣṣāṣ-ı beyti» denilmek lāzım geliyorsa da, «eṣṣāṣ» fi‘l aṣl [51/10] [ev eşyası] demek olmaḡla (ya‘ni onda «beyt» mefhūmu mündemic [51/11] bulunmaḡla), bir daha «beytiyye» ḳaydının ‘ilāvesine de lüzūm yokdur. [51/12] «Şudā‘-yı ser», «remed-i çeşm», «ḥafaḳān-ı dil», «ḥadaḳa-yı ‘ayn» [51/13] ta‘bīrlerindeki kelimāt-ı āḥirede ḥaşırdır. [Li-muḥarririhi]

[51/14] **a)** Ol vecihle neden? Üç- biñ, [51/15] Dört yüz, Ötedenberi, vukū'yāfta, vukū' bu- [51/16] lan, Ol bābda, Hālbuki, Ma'a-mā-fih, [51/17] Fimā ba'de, Şānki, Ertesi, İnşā'a'llāh [51/18] Baḥişle, Anuñçün...ve gayrihim {Bunlar gibi kelimāt-ı mürekkebe-yi ekseriyyā (lāsiyyemā resmiyātda) biribirine vaşl etmekde isek de -bu kâ'idenin muḥassenātı olmasından, bi'l-'akis **[52]** [52/1] bunların eşkāl ve iltibāsı da'vet ve taş'ib-i kırā'at etmekde bulunmasından [52/2] kaṭ'u'n-naẓar- şu vech ile bilā-istisnā' kelimātı biri birine bağlamağdan, [52/3] ba'zen büyük, büyük maḥzūralar tevellüd ediliyor; meşelā «inşā'a'llāh» [52/4] ta'bīrindeki «in» ḥarfini «şā'a» f'line ilşāk etmekle, -hiç [52/5] bir şalāḥatı ḥā'iz olmadığımız hālde- kâ'ide-yi ḥaṭṭ-ı 'arabī ihlāl;ve kezā,- [52/6] «cum'a» ya muzāf olmağdan başka bir şucu yok iken- bilā-sebeb [52/7] cum'a ertesini ndeki «erte» niñ; [h (he)] sini düşürüb, [52/8] zavāllıyı saḳaṭ olarak isti'māl etmiş oluruz..... [52/9] Hūlāşa-yı kelām, kelimāt-ı mezkūreyi ayrı, ayrı yazmağ ezher-i cihet [52/10] maşlahata evfağ olur. Ve lehū]

[52/11] “«Êrte» ferdā ma'nāsınadır. Nihāyetindeki ḥarf-i ha ise nefsi kelimedendir. [52/12] Bu hālde ḥasbü'l kâ'ide se ḥarfiniñ 'ilāvesiyle hā nıñ ıskāṭı lāzım kelime- [52/13] ciginden (cum'a ertesini, pazar ertesini, bayram ertesini) lafzlarını şöyle [52/14] yazmalı: [52/15] cum'artesi, pazartesi, bayram ertesini” [52/16] **b) Olduğu için** {“«için» edātınıñ hiçbir mevzi'de [52/17] taḥfifī, ya'ni elifsiz olarak isti'mālī cā'iz degildir. Bunu da öyle [52/18] yazmalı: olduğu için.” Merḥūm [Nācī Efendi] [52/19] Fikr-i kâşırānemizce, yalnız «niçin» edātını bu kâ'ideden [52/20] istiḥnā etmelidir. **[53]**

[53/1] **Ālet ü edavāt, 'Add u şümār, Yād [53/2] ü Tezkār, Eṭrāf u Eknāf, Ḥüsn ü Ān, [53/3] 'Avk u Te'ḥīr, Beht ü Ḥayret, Vaḳt [53/4] u Zemān (-ile), Neşv ü Nemā, İfk ü İftirā, [53/5] Żarar u Ziyān, Mürūr u 'Ubūr, Faḳr u Fāḳa, [53/6] Ref u 'Alā, 'Add u İḥşā, Mest u Ḥarāb, [53/7] 'Ahd u Peymān, Afv ü Safḥ...** ve gayrihim 'Atf-ı tefsīri kabīlinden olan şu ta'bīrlerin -ḥaşv oldukları

cihetle- ‘inde’l isti‘māl birinci veya ikinci kelimelerini hāzıf etmekliyiz.
[53/8] Şanki, [bağçenin etrāfı açıktır.] yerinde, [bağçenin [53/9] etrāf u
eknāfı açıktır.] dērsek, daha etrāflı, açık mı [53/10] ta‘rīf etmiş oluruz?!...
[Li-muḥarririhi]

[53/11] («Mürūr u ‘Ubūr» ile «muarrin ü ‘ābirine» «şayd u şikār»
«ṭulū‘ u ṭirāza» da nāzar buyurulsun.)

-58-

[53/12] a) **Ay mehtābı** {Mehtāb fi’l āşl [ay aydını] ma‘nā- [53/13] sında
olduğundan, ay mehtābı ta‘bīri gālaṭ-ı fāhiş ‘add edilir.. [53/14] [Ve lehū]
[53/15] b) **Azu dişi** {Geride bulunan altı üstlü, iri dişlerden [54] [54/1]
yerine fārisīde azu dēnildiği için, «azu dişi» ta‘bīri de [54/2] «ay
mehtābı» gibi mağlūṭdur. [54/3] «Azular» a ‘arabīde «āzrās» ta‘bīr
olunur. [Ve lehū]

-59-

[54/4] Engüşt ber-dehān-ı ḥayret; çire- [54/5] desti-yi mahāret; Ser-
zede-yi (nümāy-ı) [54/6] zuhūr; Pā bercā-yı şebāt; Berçīde-dāmen-i [54/7]
istiğna; Pāyendāz-ı tecāvüz; Sedd-keş-i [54/8] mumāne‘at; Rū berāh-ı
‘azīmet; peygüle-nişin [54/9]istirāhat; Kūşe güzīn-i inzivā; Destkeş-i
[54/10] ferāğat; girden-i dāde-yi ṭā‘at..... ve ğayrihim. Ekşerī ‘acem
ıstılāḥāt-ı mecāziyesinden bulunan, şu ‘ibāreler daḥı -o evaḥirindeki
kelimāt-ı ‘arabīyyenin kāffesi zā‘id olmasına mebnī tekrār-ı ma‘neviyi
muḥtevi bulunmak ḥasebiyle şaḥiḥ degildir. [54/11] Binā‘en‘aleyh
[«engüşt ber-dehānı ḥayret» oldu.] yerinde, [54/12] [engüşt ber-dehān
oldu.]; yāḥūd sāde, «ḥayrān oldu» [54/13] dēmelidir. Çünkü «engüşt
ber-dehān» ta‘bīri, aşlen [parmağı [54/14] ağzında], ya‘ni, mecāzen
[muteḥayyir] ma‘nāsında olduğundan, buḡa bir de [54/15] «ḥayret»
ḳaydını ilḥāḳ bī-lüzum bir külfet olur.... [54/16] Diğerlerinin izāḥātı da
maḥallerinde mestūrdur. [Ve lehū]

-60-

[54/17] İgnedenlik, Buḥūrdanlık, Rīḥdanlık... ve ğayrihim
{«İgnedān, [55] [55/1] buḥūrdan, rīḥdan kelimeleri [ignelik],
[buḥūrluk], [55/2] [rīklik] ma‘nālarına geldiginden, şonlarına, tekrār
birer «lik» veya [55/3] «lık» edāt-ı mekānını getirib, «ignedānlık»,

«buhûrdānlık», ^[55/4] «rikdānlık».... demek ğalaτdır. ^[55/5] Ammā, «igne» lafz-ı türkîsiyle, fārisiyye olan «dān» edāt-ı ^[55/6] mekānından terekküb êtdiĝi için -ignedān ta'bîri de toĝru ^[55/7] degildir.... ^[55/8] [Eldivenlik] i ise, «lik» siz kullanan modaya muhālîf ^[55/9] düşmez zannındayız! [Ve lehû]

^[55/10] {«167» ye de nazār buyurulsun.}

-61-

^[55/11] **İsbāl-İsrā-İb'ās**-^[55/12] **İrsāl-Sevķ-Tesyār** ^[55/13] **İzām-Tesrīb** {Egerçi şu maşdarların cümlesi [yollamak-göndermek] ma'nāsında ise de -beynlerindeki farkları temyîz edemediğimiz için- ^[55/14] yekdigerin mevķi'nde isti'māl ediyoruz. Ancak: ^[55/15] «isbāl» ile «İsrā» nın zî rūh hakkında; ^[55/16] «ib'ās» ile «İrsāl» ve sevķ in eşhāş ve eşyāda ^[55/17] ('ale'l huşūş «sevķ» in ekşeriyya asākir ve edevātde); ^[55/18] «tesyār» in, yalnız eşyāda [1];

[1] Faķaτ -inşā'a'llāh [bābü't tā'] da beyān êdeceğimiz vech ile- «tesyār» in İrsāl ma'nāsında isti'mālî haτadır. **[56]**

^[56/1] «İzām» in yalnız eşhāş hakkında; ^[56/2] «tesrīb» in de 'ādî şeylerde (meşelā çobanın tesrîbi dēnilir.) ^[56/3] isti'mālî ensebdir. ^[56/4] «İşāl» ise [ulaşdırmak] dēmekdir. ^[56/5] Meşāhîr-i müteķaddimin-i münşiyānın isti'māl êtmîş oldukları «iṭāre», şimdi ^[56/6] metrūk gibidir. [Ve lehû]

-62-

^[56/7] İskender (-zû'lķarneyn, rūmî, kebîr, yunani) {Bu ^[56/8] maddenin şerhi hā'iz-i ehemmiyetdir; çünkü ba'z kimseler, bu laķāb ^[56/9] ve şöhetleri bir cesedde cem' edib, o şüret ve sîretde ancak bir ^[56/9] zātın gelib göçdüğüne zāhib, ba'z āhirleri de -gerçi ayrı, ^[56/10] ayrı birer zāt olmasına ķā'il iseler de- yine, tercüme ve menkıbelerini biri ^[56/11] birine ķarışdırdıklarından ĝāfil bulundukları; el-hāşıl -'avām şöyle ^[56/12] tursun- havāsın ekşeri bile, bu bābda türlü türlü efķara ^[56/13] ṭāb' olmuş ve el-hāletü hazihi olmaķda bulunmuş oldukları cihetle, 'ācizāne ^[56/14] serd êdeceğimiz tefāşîlin istiṭvāl buyrulmayacağından ümîd-vārız. ^[56/15] İbtidā-yı emirde şunu 'arz êdelim ki, «Zû'lķarneyn» ile ^[56/16] «İskender» başka, başka zātların

laḳab ve ismidir: ^[56/17] «Zülḳarneyn» (ḳaddasa'llāhu sırrahū rażīya 'anhu) ḥazretleri.-^[56/18] benī ḥımyer ezvāhı' [1] indan, ve 'üzeyir, loḳmān gibi nübüvvet ve velāyetlerinde

[1] [Tebābi'a] gibi hükümdāran yemen 'unvānlarından olmak üzere, [benī ḥımyer] ḳabīlesi mülūkine daḥı -isimleri «zü» ile maşdar olduḡu için- «ezvā'» ta'bır olunur. «Zü'l esbāb» da bu cümledendir.

[57]

^[57/1] İhtilāf édilen e'izze-yi ricāldendir. Aşıl isimleri -eşahḥ-ı aḳvāle, ^[57/2] ya'ni Cenāb-ı İbn-i 'Abbās (rażīya 'anhu rabbü'n-nas) ın rivāyetine nazaran- ^[57/3] sa'b bin er-rā'ış zı murābıd olub, silsile-yi nesebleri hūd ^[57/4] ('aleyhi's-selām) da müntehı olur. ^[57/5] Hāvıl ḳavmini ye'cüc ve me'cücün şerrinden şıyānet ḳaşdıyla -^[57/6] Türkistānı şimāl taraflarında bulunan [1] -seddi ma'rūfu bā-emr-i rabbānı ^[57/7] bina buyuran bu zāt-ı şerıfdir. Ḥazret-i İbrāhım ('aleyhi's-selām) ile mu'anaḳāt-ı ^[57/8] keşireleri olduḡu gibi, ḥāla-zādeleri hıızır ('aleyhi's-selām) ile de mülāḳāt ^[57/9] ve birlikde seyāḥāt étmişlerdir. ^[57/10] Müşārun-ileyh Zülḳarneyn laḳabının vech-i tevcīhı ise, ya iki ḳarn ^[57/11] ömür sürdüğüne; veya ḥākim-i şark ve ġarb olduḡuna [2]; yāḥūd tācları ^[57/12] altında veya, 'amāmeleri arasında iki zülf bulundurduḡuna; veya 'ilm-i ^[57/13] zāhir ve bātinı cāmi' bulunduguna mebnıdır..... ^[57/14] «Rūmı», «kebır», «yunani» 'unvānları ile mu'arrif olan «iskender» e ^[57/15] gelince: ^[57/16] «iskender» yāḥūd «Üçüncü Aleksandros» [3] ḳable'l-milād

[1] Ve ifādemizi ve emıriniḡ [bir sāḥte dervışın seyāḥatı] ismi de olan asyā seyāḥatnāmesiniḡ mundericātıyla te'yıd éyleriz.

[2] Ki, burası sūre-yi kehfde, -asta'izu bi'llāh “Ve yes'alūnaka 'an zı'lḳarnayn...” ilḡ. (İlā-āḫirihi) ayetinden bed'en. Asta'izu bi'llāh “ve teraknā ba'zahum...” ilḡ. (İlā-āḫirihi) ayet-i kerımesine ḳadar-ḫikāye buyurulmuşdur.

[3] «İskender» in aşlı olan «Aleksandros» yūnānıde [pādimerdüm] demekdir; okyānūsda mezkūr olduḡu gibi eyü adam, İbnü'l Feylesof ma'nālarında degildir. [58]

[58/1] **(958-945)**. -Makedonya hükümdarı olup, Filipos [1] [58/2] ile Olimpiyas'ın [2] oğludur. Yigirmi yaşında iken pederinin cā-niṣnini [58/3] oldu. Hākīm-i şehir Aristo'nun taht-ı ta'līm ve terbiyesinde büyümüşdü. [58/4] Otuz yaşında vefāt etti. 'Āzīm, şanlı fütūhu pek çokdur. Yer [58/5] yüzünde yalnız nāmına mensūb on altı memleket sayılıyor. Şoṅ [58/6] kisrā [3] Dārāyı qatl eden budur ki, o gün, mu'ahḥaren mebd-e-yi tāriḥ-i [58/7] iskenderi i'tibār edilmiştir. Mūmā-ileyh meṣhūr bir feylesof olmakla berāber, [58/8] pek dilir bir ādem idi. [58/9] Bunun silsile-yi nesebi ise, 'İṣū Bin İṣḥāq ('aleyhi's-selām) da mūntehi olur.... [58/10] Qaldı ki, Beyzāvi ile Sa'di Çelebi (raḥimehumā'llāh), «Zülkarneyn» e [58/11] [Yunanī], «İskender» e de [Rūmi]; Fīrūzābādī ise, [58/12] «Zü'lkarneyn» e [İskender-i Rūmi] demişlerdir. Müṣārün-ileyhimānı [58/13] zu'ūmlarınca, «Zü'lkarneyn» ḥazretlerinin aṣıl isimleri [merzūbān] [58/14] olup, cedlerinin nāmi [yūnāni] ya'nī [Merzūbān Bin Merzūbetü'l Yunani [58/15] Bin Yāfes Bin Nūḥ ('aleyhi's-selām)] olduğundan, kendiye [yūnāni] 'unvānı [58/16] verilmiş imiş!!... [58/17] Kezā: [58/18] “rūmiyye -dicle kenārında anbāra qarīb bir küçük şehirdeki İskender-i [58/19] Zü'lkarneyn binā eylemiştir. Kūrān-ı kerīimde Allāhu 'azīmü's-ṣānı ḥaber vėrdigi üzere [58/20] Zü'lkarneyn vech-i arz-ı şārken ve ğarben ṭavāf eyledikde medāyini ihtiyār eyleyib

[1] ki, 'arab tāriḥlerinde «filkos» diye muḥarrerdir; Fransızlar filip dərler.

[2] Epiros meliki olan, Neoptolosun kerimesidir.

[3] «Kisrā» [ḥüsrev] mu'arrebidir; eski 'acem şāhlarına dēnir.

[59]

[59/1] anda ikāmet eyledik de rūmiye-yi mezkūreyi ol vaḳitde binā eyledi dərler. Vā'llāhi teālā [59/2] a'lem. “[Kāḍi [İbn-i Ḥallikān] [59/3] - Kāḍi-yı müṣārün-ileyhin, bir vech-i bālā” “İskender-i Zü'lkarneyn”, [59/4] ve, “rūmiye-yi mezkūreyi ol vaḳitde binā eyledi dərler” sözlerinden de [59/5] İskender e «Zü'lkarneyn» laqabını tevciḥ ettiği ve oṅa [59/6] «rūmi» de dēnilebileceğini imā etmek istediği anlaşılıyor. [59/7] Bu ta'rīf ve tevciḥlerin kāffesi mecrūḥ ve nābecādır; ḥaḳīḳat-i ḥāl,

[59/8] muḳaddemā ‘arz ettiğimiz tafşıl ve minvāl üzredir ki, «zülḳarneyn» [59/9] ancak [Şa‘b] ḥazretlerinin lakabı «İskender» de Makedonya [59/10] hükümdārānından birinin ismidir; bi’l-ḥuṣūṣ «İskender», «Zülḳarneyn», [59/11] ḥazretlerinden çok zamān sonra gelmiştir.... [59/12] Hülāṣa-yı kelām «İskender-i Zülḳarneyn» demek toḡru degildir. [59/13] [Ve lehū][59/14] “O (İskendere işāretidir) bir hakīm-i rūmī idi. Sāḥil-i baḥrda [59/15] (İskenderiyede) bir mināre (kulle) aḥādiṣ ve ‘ālemi tārūmār etmiştir.” [59/16] [İbn-i ‘Abbās] [59/17] “Ma‘lūm ola ki İskender-i Rūmī tārīḥ-i milād-ı ‘īsā ‘aleyhi’s-selāmdan [59/18] (356) sene evvel dünyāya gelib ve on üç yaşında iken Aristotalesden [59/19] taḥṣīle başladı. Mebde-yi hükümeti yigirmi yaşındadır. Bābilde vefāt eyledi ve müddet-i [59/20] ‘ömrü **32** sene ve 8 aydır” Kırīmī [İsmā‘īl Ferruḥ Efendi] [59/21] “Ba‘z nāsın İskender-i Zülḳarneyn ta‘bīrleri - nazra-yı ḥamkā ile ketb-i [59/22] müşevveṣ-i tevārīḥden aḥz eylemelerine mebnī olmaḡla- mu‘teber degildir.” [59/23] [Okḡānūs] **[60]**

[60/1] “Kütüb-i tevārīḥde nice vāḥī rivāyetler nakl ederler. Meṣelā Zülḳarneyn-i [60/2] İskender-i Yunānī olmak ve sedde-yi Ye‘cūc’e Vāṣiḳ-billāḥ ‘asrında adam varmak gibi anlar [60/3] mu‘tekīd bih olacak nesne degildir. Zīrā Zülḳarneyn Ḥazret-i İbrāḥīm ‘asrında [60/4] bulunmuştur. İskender-i Rūmī ise 1958 sene sonra geldiği işbāt olunmuştur. [60/5] Ve İskender ḡurānda mezkūr degildir.” [Kātib Çelebi] [60/6] -«Zülḳarneyn» bir de, İmām ‘Alī’nin (karrama’llāhu vacha ve raḡīya ‘anhu) nın [60/7] lakabıdır; nitekim ḥātemü’l enbiyā’ (ṣallā’llāhu ‘aleyhi ve’s-sellem) efendimiz ḥazretleri, ḥaḡlarında, [60/8] inna laka fi’l-cannati baytan ve yūrvā kanzan ve innaka la-zū ḡarnayha buyurmuşlardır....[1]

-63-

[60/9] **Abanoz-Abnuz** {Aşlı hindiye olub, mu‘arربی ābnus, [60/10] müferresi de -[ḡākbūs] vezninde- ābnūs dur [2]. [60/11] [Li’l-muḡarrir]

-64-

[60/12] **Ebū Ḥanīfe** {İmāmü’l fuḡahā’, faḡīḡü’l ‘ulemā’, ser mezḡeb-i mezḡeb, Tāci’l- [60/13] E’imme «Nu‘mān Bin Ṣābit el-Kūfi»

(raziya'llāhu ta'ālā 'anhu) ḥazretlerinin ^[60/14] künyeleridir. Ba'z kütüb-i siyer mü'ellifleri bu künyenin, ḥanīfe nāmındaki ^[60/15] kerīmelerine izāfetle ḥuṣūle geldiği zehābında bulunmuşlarsa da, müşārün-ileyhin ^[60/16] bu isimde kerīmeleri olmamıştır.

[1] Bu bābda daha ziyāde ma'lūmāt almak isteyenler, İmām Demīrīnin [Ḥayātü'l Hayevān] 'unvānlı eṣer-i celīline müraca'at buyursunlar.

[2] Müferresi «ābnūs» diyen de vardır. [61]

^[61/1] –İmām-ı Hümām müşārün ileyh ḥazretleri gāyet mütevāzı', zekī, muttakī ediler. ^[61/2] İmām-ı Ca'fer-i Şādık ḥazretlerine mülākī ve iki sene mülāzemet etmişlerdir. [1] ^[61/3] Cenāb-ı Nu'mān, **150** tārīhinde -70 yaşında olduğu hālde- vefāt ^[61/4] etti. Şüret-i irtihālleri rikḫat-baḥş-ı enām olmuşdur.-Raḥima'llāhu 'aleyh. ^[61/5] [Ve lehū]

-65-

^[61/6] **İbrā-Tebriye** {“İbrā' mu'āmelātda (meṣelā «filān kimse, ^[61/7] filāna olan **300** gurus deynini edā ederek ibrāyı zimmet etti.» ^[61/8] dēnilir.); ^[61/9] «tebri'e- tebriye», isnādiyātda (meṣelā « filān kimse töhmet-i ^[61/10] sirḫatden ahīren tebri'e-yi zimmet etti.» dēnilir.) kullanılır.”

-66-

^[61/11] **Ekşeriya** {Toğrusu -teşdīd [ye] ile- ekşeriyya dır.

-66-

^[61/12] **Ehemmiyet** {Dahı ehemmiyet dir. ^[61/13] [Li-muḥarririhi]

-67-

^[61/14] **Ebhet-Übhet (+li)** {Bunlar laḥndır; şahīhi -[sikkere] ^[61/15] vezninde- übbehet dir. ^[61/16] [Ve lehū]

[1] “Levlā es-senetān le heleke'n-nu'mān” (Son iki sene olmasaydı Numan helak olmuştu.) [62] ^[62/1] “.... veya «übbühet» dir.” ^[62/2] [Mu'allim Nācī] ^[62/3] Faḫaṭ bu şonrakı ḫāmūsda mezkūr degildir. ^[62/4] [M. R.]

-68-

^[62/5] a) **Esās-ı ḫaviyye** «Esās» kelimesi cem' zannédilerek, bu yolda mevşūfuyla muṭābaḫat étdirilmek isteniliyor; ^[62/6] Ḥālbuki, bu,

«üss» (elifin ħarekât-ı şülâşiyle), «eses» gibi ^[62/7] –müfred olarak vârid olmuştur; cem'leri şunlardır: «usus» ^[62/8] («esas» ın), «isās» («uss»un), esās («eses» ın). ^[62/9] binā'en'aleyh esās-ı kavî veya isās-ı kaviiye dêmelidir. ^[62/10] Ammā [uşûl-i mezkûre] böyle degildir. ^[62/11] [Li'l-muħarrir]

^[62/12] {«77» ye de nazār buyurulsun.}

^[62/13] b) **Üslûb-ı fârisiyye** { [Ṭarîk] (māddî, ma'nevî), ve [ṭarz] ^[62/14] ma'nâlarına gelen, «üslûb» lafz-ı 'arabîsi de -ânifu'z-zikr [esās] ^[62/15] gibi- müfred olmağla, şıfatının mü'ennes olarak îrâdına maħal yokdur. ^[62/16] [Ve lehû]

^[62/17] {«117» ile « vuķûf-ı tāmme», «şî'âr-ı memdûhaya » a da nazār ^[62/18] buyurulsun.}

^[62/19] c) **İddi'â-yı vâkı'a** {“Ğalaṭdır. [da'vâ-yı vâkı'a] denilebilirse de **[63]** ^[63/1] [iddi'â-yı vâkı'a] denilmez **[1]**. İddi'â-yı vâkı' dêmelidir. ^[63/2] Ma'âş-ı ħâliye, sened-i maḥşûşa da bu kabîldendir.” ^[63/3] d) **İştihâr-ı kâzibe-ve-en'âm-ı âliyye-ve-ħakķ-ı sâbıkâ** {“elfâzını ^[63/4] 'alâ ġayri'l kâ'ide cühelânın isti'mâlleri ħaṭâdır zîrâ mevşûf cem' ^[63/5] olmaķsızın şıfatı mü'ennes ityân-ı muħâlif kıyâs ve kâ'idedir.”

-69-

^[63/6] a) **İskele-yi mezkûre** {“Bu terkibde iki ħaṭâ var: birincisi ^[63/7] iskele-yi lafz-ı terkîbinin **[2]** mezkûr lafz-ı 'arabîsine kâ'ide-yi fârisiyye üzere ^[63/8] mevşûfiyeti; ikincisi iskele lafzının âħirindeki hâ-yı resmiye-yi ġayr-i ^[63/9] melfûzâyı hâ-yı te'nîş zannıyla mezkûr şıfatının aña tevfiķi. ^[63/10] Elfâz-ı türkiyyenin te'nîş ve tezkîrleri müsâvî olduğundan [iskele-yi ^[63/11] mezkûre] ta'bîri cā'iz degildir. ^[63/12] Laṭîfe maķâmında zürefâ-yı 'aşırdan birisi dêrdi ki: «İskelenin ^[63/13] mü'ennesi olamaz; megerki üsküdârda vâkı' [ħarem iskelesi] ola!”

[1] Çünkü «da'vâ» bir ism-i mü'ennesdir; «iddi'â» ise maşdardır. **[M. R.]**

[2] Ĥâyır, 'afv buyururlar; Türkî degil, belki İtalyancaya mensûb, ya'nî isķalya dan muħarrefdir. **[M. R.] [64]**

[64/1] b) Asya-yı vusṭā, afrikā-yı ġarbī, [64/2] Almanya-yı şimālī, Britanya-yı kebīr, Düvel-i avrupa, [64/3] Volķān-ı baħrī, Aħvāl-i coğrafya, [64/5] Qanāl-ı mezkūr, Ġazete-yi muṭtebere, Muħarrerāt-ı [64/6] diplomatikiye, Bando-yı ‘askerī, Debo-yi [64/7] ‘askerī, Tabur-ı evvel, Komisyon-ı mezkūr, [64/8] Ĥummā-yı tifoidi, Kraliçe-yi mūmā-ileyhā, İmparator-ı [64/9] müşārün-ileyh, Marş-ı millī, Liman-ı mezkūr... ilḥ. (İlā-āhirihi) {“Kā‘ide-yi fārisiyye üzere tavşīf ve izāfetiñ ‘adem-i cevāzı ĥuşuşunda [asya-yı vusṭā afrikā-yı ġarbī, almanya-yı şimālī, britanya-yı kebīr, düvel-i avrupa, volķan-ı baħrī, aħvāl-i coğrafya, mesā’il-i politikiyye, kuvve-yi elastikiye, muħāberāt-ı telgırafiye, ve emşāl-i terkībler iskele-yi mezküre gibidir. [64/10] Bā-ĥuşuş [asya-yı vusṭā] gibi terkibde iki dürlü ĥaṭā vardır: [64/11] evvelā asya bir lafz-ı ecnebī olduğundan kā‘ide-yi fārisiye üzere tavşīf [64/12] olunamaz. Sāniyen asya lafzı mü’enneş i’tibār olunamayacağından şıfatıñ [64/13] te’nişiyle asya-yı vusṭā denilemez. Vaķıssa ‘alayhi’l bavākī.”

-70-

[64/14] **Aḥşāb (-ḥāne)** {Aḥşābdan demek evlādır. Ḥaşeb ḥāne de [64/15] dēnilebilirse de, telaffuzu ḥaşin olur. [Li muħarrirhi] [64/16] {«ḥaşeb-‘amūd» a da nazar buyurulsun.} **[65]**

-71-

[65/1] a) **İddi‘ā etmek** {„İddi‘ā zāten da‘vā etmek ma’nāsına olmağla [65/2] iddi‘ā etmek ta‘biri şaḥiḥ olmaz.” [65/3] b) **İhtirāş etmek** {„İhtirāş, şiddetli ārzū ma’nāsınadır. [65/4] ihtirāş etmek māddeşi kullanılmamalı.”

[65/5] {«bünyād etmekle» «peydāden» «tahassür» e de nazar buyurulsun.}

-72-

[65/6] **Eyyām-ı hevā** {Bu ma’nāsız bir ta‘bīrdir; şanki güzel havālar demek [65/6] olacağı!...

-72-

[65/7] **Adam ‘aķıllı** {Eyyām-ı hevā gibi ma’nāsız, ‘avām-pesendāne bir tabīrdir. [65/8] [Li muħarriri]

[65/9] {Bir de «‘aķıllı uslu» ya nazar buyurulsun.}

-73-

[65/10] **Üfgende** {Laḥn olub, şahīḥi efgende dir ki mecāzen [65/11] [‘aşık-ı bî-çāre] ma‘nāsındadır. [65/12] ‘Arabīsi- [mu‘azzam] vezninde müteyyem dir. [65/13] [Ve lehū] **[66]**

-74-

[66/1] **Arāzī-yi mīriye**{„Bu terkībde iki ḥaṭā vardır: birincisi mütin-i [66/2] risālede beyān olunduğu vechle arzın cem‘i arāzī degil arzūndur. [66/3] İkincisi mīr lafzı fārisī olduğundan āḥirine ‘arabī edāt nisbeti [66/4] getirilerek [mīriye] dēnmez. Nisbetinde [mīrī] veyahūd mīr lafzının [66/5] ‘arabcada mūrādifi olan [emīr] lafzını isti‘māl ile arāzī-yi emīriye [66/6] dēmek lāzım gelir. [66/7] [Emvāl-i mīriyye, zimmet-i mīriyye] terkīblerinden daḥı bu kâ‘ideye ri‘āyet [66/8] olunub [emvāl-i mīrī, zimmet-i mīrī] veyahūd [emvāl-i emīriyye, [66/9] zimmet-i emīriyye] dēmelidir. [66/10] Ma‘a-mā-fīḥ arzın cem‘inde arzūn isti‘mālī bizim semā‘imize ḥōşca [66/11] gelmeyeceginden beynimizde meştehir ve şāyi‘ olan arāzī lafzının isti‘mālī [66/12] zārūrīdir. [66/13] [Mes‘ele-yi nāzike, maşārif-i rāhiye, muḥabbet-i derūniye] hep [66/14] bu kabīldendir.”

[66/15] {«bahāriyye» ye de nāzar buyurulsun.}

-75-

[66/16] **Emirnāme-yi ‘aliyye** {„[Emirnāme] biri ‘arabī ve digeri fārisī [66/17] olan emr ile nāmeden mürekkeb bir terkīb-i fārisīdir. Fārisīde ise [66/18] ma‘lūmdur ki te’nīş ve tezkīr müsāvidir. Bā-ḥuşūšnāme lafzının **[67]** [67/1] āḥirindeki hā-yı resmiyye-yi ḡayr-i melfūza hā-yı te’nīş degildir. Binā’en‘aleyh [67/2] [emirnāme-yi ‘aliyye ve emirnāme-yi mezkūre] diye şıfatın te’nīşi cā‘iz olamaz. [67/3] Emirnāme-yi ‘ālī, emirnāme-yi mezkūr dēmelidir. [67/4] [Süvārī-yi maḥşūşa, nişāne-yi ‘aleniyye, çāre-yi serī‘a, kesān-ı [67/4] merkūme, zābiṭān-ı ‘askeriyye, behre-yi edebiyye, sermāye-yi cüz‘iyye, şīve-yi [67/5] cedīde, sāmān-ı mevcūde] ta‘bīrleri daḥı bu kabīldendir.,,

[67/6] {«90» a da nāzar buyurulsun.}

[67/7] Faḳaṭ, āsitāne-yi ‘aliyye ta‘bīri- «āsītāne-yi devlet-i ‘aliyye [67/7] taḳdīrinde olduğu cihetle- ḡalaṭ şayılamaz. [67/8] [M. R.]

-76-

[67/9] **Ay ve ay, Gün be gün, Diz be diz** {, İş bu bā' tevessül [67/11] elfāz-ı 'arabiyye ve fārisiyyeye mahşuş olub elfāz-ı türkiyyede isti'māl [67/11] olunamaz. Bu maqāmda aydan aya, günden güne, diz dize [67/13] dēmelidir." [67/13] [El-muvāceheten hayrun min diz ve diz!]

-77-

[67/14] **Üssü'l-Esās** {Toğru degildir; üssü'l-isās dēmelidir. [68]

[68/1] Çünkü isās, üss ün cem'i; esās ise üss [68/2] meşeli müfreddir. [68/3] [Li-muḥarririh]

[68/4] {«68» ile «117» ye de nazar buyurulsun.}

-78-

[68/5] a) **İhtiyāra, Faķire, Ācize...** ve ğayrihim {İhtiyāra, -bu [68/6] lafzın aşl ve iştiķākından kaṭ' nazar el- yevm lisānımızda gerek erkek ve gerek [68/7] kadın muṭlaķ başlı adama ıtlāk olunur. Binā'en'aleyh kadın ma'nāsına [68/8] isti'mālinde 'arabī kā'idesi üzere āḫirine hā vaż'ı cā'iz olamaz., [68/9] „Türkce 'ibāre arasında gerek bunların gerek emşāli şıfatların [68/10] mü'ennesleri kullanılmamak münāsibdir. Meşelā yaşlı bir kadından bahş olunduğu [68/11] sırada ihtiyāra dēmeyerek 'ādetā ihtiyār dēmeli..., ilḥ. (İlā-āḫirih)

[68/12] {«Bāķire» '«şeyyib»' «'acūze»' «ḥāmīle ile ḥa'iza» ya [68/13] da nazar buyurulsun.}

[68/14] b) **Münķāziye (müddeti-), Mesmū'a (da'vāsı-)** ve ğayrihümā}, [68/15] [Müddet-i nizāmiyyesi münķāziye oldu] terkibindeki münķāziye [69] [69/1] müddetin şıfatı ise de araya edāt-ı mef'ul türķi tedāhül ederek beyinlerini [69/2] faşl ettiğinden lāzıme-yi muṭābaķat müntefi olub binā'en'aleyh toğrusu [69/3] münķāziyye oldu dēmekdir. [69/4] [Da'vāsı mesmū'a degildir] ta'biri daḥı bu ḳabildendir. Emsāli [69/5] şukūk-ı şer'iyyede keşirü'l-isti'māldir., [69/6] c) **Bī-kes, Zenne (-çorābī)...** ve ğayrihümā {„Bī-kese [69/7] gūyā bī-kese mü'ennesi olacak! Fāriside te'nīş ve tezķir musāvī olduğundan [69/8] kimsesiz olan ḳadına bī-kese dēmek cā'iz olamaz." [69/9] zen de – [ḳadın] ma'nāsında-fārisiyyedir; binā'en'aleyh [69/10] teşdide, hele 'alāmet-i te'nīş ilḥākına ḥācet yokdur. [69/11] [Li'l muḥarrir] [69/12] d)

Zengīne... {Ġalaṭlıķda [bī-kese] ve [iḥtiyāra] nın ^[69/13] ‘aynidir. Şu kadar ki bī-kese fārisī ve iḥtiyār ve [zengin] türktedir. ^[69/14] Zengine gūyā zenginin mü’ennesi olacak! Ḥalbuki türktede sīġa-yı te’nīs ^[69/15] yoktur.,

-79-

^[69/16] A‘zālar, eşyālar, ahālīler, talebeler, ḥudūdlar... ve gayrihim

[70]

^[70/1] **A‘zā lafzı** zāten şīġatü’l cem‘ olduğundan āhirine bir de türkteye ^[70/2] maḥşūş [+lar] edāt-ı cem‘nin ‘ilāvesine lüzum yoktur. Eşyālar, ahālīler, ^[70/3] talebeler, ḥudūdlar gibi cem‘ü’l-cem‘ler hep bu kabīldendir.” ^[70/4] –Evet; meşelā [meclisiñ a‘zaları; ve a‘zā... bek; ^[70/5] filāniñ eşyā’ları; memleketiñ ahālīleri; mektebiñ talebeleri; şehriñ ^[70/6] ḥudūdları...] sözlerine bedel, [meclisiñ a‘zāsı; ve, ^[70/7] a‘zādan... bek; mektebiñ talebesi; şehriñ ḥudūdu....] dēmelidir. ^[70/8] Ammā, iki ve daha ziyāde maḥalliñ a‘zāsı, ḥulefāsı, talebesi, ^[70/9] ḥudūdu....-; kezā, iki ve daha ziyāde kimseniñ eşyāsı, etbā‘ı, ^[70/10] aḥbābı, aḥrānı, aḥrabāsı, evlādı, iḥvānı... nın zikirleri ^[70/11] murād olduğu zamān, meşelā [temīz ḥuķūķ ve cezā dā’ireleri a‘zaları, ^[70/12] āmedī mektūbī kalemleri ḥulefāları...; kütahya ve ḳaraḥiṣar ^[70/13] sancāķları ahālīleri, etrāfları, tüccārları **[1]**...; baytar, ^[70/14] mühendis, topcu mektepleri talebeleri, ḥademeleri...; ḳaṣamonu, ^[70/15] aydın, edirne vilāyetleri ḥudūdları **[2]**....-; ve kezā... efendi ^[70/16] ile... paşanın ḥalāyıkları, eşyāları, etbā’ları, aḥbābları, ^[70/17] aḥrānları, aḥrabāları, evlādları, iḥvānları....] dēmekde be’is ^[70/18] yoktur şanırsız.

[1]{«Tüccār... efendi» ye de nazar buyurulsun.}

[2] {« mersudat»a da nazar buyurulsun.} **[71]**

^[71/1] [ervāḥ], [eşvāb], [elbise], [eṭime], ḥurūfāt], ^[71/2] [ebniye], [maşārif], [vuķū‘āt], [ḥavādiş], kelimelerinin ise, ^[71/3] tekrār birer «+lar» la cem‘lendirilmeleri cā’iz olmaz. ^[71/4] ḳaldı ki, [evrāķlar], [taḥrīrāt] **[1]**- [evrāķ] ile ^[71/5] [taḥrīrāt] resmiyyāt da müfred i‘tibār edilerek ḳullanıldığı cihetle- ^[71/6] ġalaṭ sayılmaz. ^[71/7] [Li-muḥarririhi]

^[71/8] {«86» ile «189» ve «189» a da nazar buyurulsun.}

-80-

[71/9] ĩcāra vèrmek [71/10] a) ve [71/11] ĩcāra (dükkānın...-ı) ĩcār fi'l aşl [kirāya vèrmek] ma'nāsında olduğundan, [ètmek] le taşrĩf edilir; binā'en'aleyh ĩcāra vèrmek yerine, icāre ètmek ta'bĩri kullanılmalıdır. [71/12] dükkānıñ ĩcārı 60 gürüşdür. dan da dükkānıñ icāresi.... [71/13] sözü efşahdır; çünkü:

[1] {«taħrĩrāt yazmaga» da naẓar buyurulsun.}[72]

[72/1] ĩcār maşdardır; icāre ise isim olub, [bedel-i menfa'at] [72/2] ya'nĩ [ücret-kirā] ma'nāsındadır ki, bizce, her zamān ĩcār ıñ [72/3] isti'mālinden maqşūd olan da ancak bu ma'nādır. [72/4] bu taqđirce bedel-i icāre ta'bĩrindeki [bedel] kaydı zā'iddir. [72/5] [Li'l muħarrir] [72/6] b) **İştihār ètmek**{, (İştihār), ètmek māddesiyle [72/7] degil bulmak māddesiyle kullanılır.} [72/8] “gül gibi vaşf-ı kemālatında buldum iştihār” [72/9] c) **İnābe almak** {İnābe de -[terk meāsĩ ile bir mürşide [72/10] intisāb ètmek] ma'nāsına geldigine naẓaran- almak la degil, ètmek [72/11] māddesiyle kullanılır. [72/12] Hattā furķān-ı kerĩmde,,.... *ve ileyhi ünĩb* vārid olmuşdur. [72/13] [Li'l-muħarrir]

-81-

[72/14] **Olduğundan için, Olsun için** {“Bu şüretler kâ'idemize şivemize muħālifdir.[73]

[73/1] Binā'en'aleyh *olduğu için*, olması için yazılması iktizā eder.” [73/2] [Reşād beg] [73/3] Fi'l-ħaķĩķa, olduğundan daki den burada edāt [73/4] ta'ĩl olduğundan bir de, için ĩlāvesine lüzüm yokdur; faķať, [73/5] «olsun için» neden kâ'idemize, şivemize muħālif olsun?... [73/6] bizce, o, bi'l-'aķs kâ'idemize muvāfıķ, şivemizle pek güzel [73/7] mü'ellif gibi görünüyor. [73/8] Hā! buña bedel «olsun diye» de diyebiliriz. Ammā, her zamān, her [73/9] yerde diye niñ, için yerini tutamayacağını bilmeliyiz; meşelā [bir pāre [73/10] yollamadıñ diye, buña gücenmek revā mıdır yā!] ĩbāresindeki diye yerine [73/11] için edātını ikāme edemeyiz. [73/12] [M.R.]

-82-

[73/13] **Enj a'lā (pek-, daha-, ziyāde-, ġāyet-)** A'lā [73/14] ednā kelimeleri ism-i tafzĩl olub, [aleviñ, denā'eti en soñ [73/15] derecesi] ma'nālarında olduğundan,-ondan daha 'ālĩsi, daha bālāsı [73/16] olamaz

ki- meşelâ a'lâ yı, pek, daha... ilh. (İlâ-âhirihi) edâtlarından biriyle [73/17] taqyîd ve te'kide lüzûm görelim... [73/18] Yok, lafz-ı a'lâ dilediğimiz kemâl kuvveti i'tâ edemiyorsa, [73/19] mevşûfu başka yolda da tavşîf edebiliriz; dëriz ki enj 'âlî, [73/20] pek 'âlî, daha 'âlî.... ilh. (İlâ-âhirihi) [73/21] [Li-muḥarririhi] **[74]**

[74/1] Kezâ: [74/2] „Daha ekmel, daha efzal.-ekmel ve efzal ikisi de ef'al-i tafzîldir. [74/3] daha lafzı ise bu gibi birlere edât-ı tafzîl maḳâmında müsta'mel olduğundan ism-i [74/4] tafzîl üzerine lâhıḳ olunca [1] ma'nâ-yı tafzîli ifâde ḥuşûşunda mükerrerlik [74/5] ḥâşıl olur. Binâ'en'aleyh câiz olmaz”

-83-

[74/6] **Eḥad (-vaḳ'ası)** {Ba'z târiḥ mu'allimlerimizin eḥad vaḳ'ası [74/7] diye, ta'rîf etmek istedikleri cihâdın adı uḥud olup, [74/8] medîne-yi münevvere ḳurbunda, ma'rûf, kızıl bir cebeliḡ ismidir [2]. [74/9] Tafşîli kütüb-i tevâriḥde meşṭûr olduğü üzere, -[bedir [74/10] ġazâsı] nda şonra- orada (**3** ncü sâl-i hicrîde) şedîd [74/11] ve medîd bir muḥârebe vuḳû' bulmuşdur. [74/12] Eḥad ise neciddedir. [74/13] [Li-muḥarririhi]

-84-

[74/14] **Āşifâne** {Laḥndır; şaḥîḥi āşafâne dir:

[1] [Dāḥil olunca] buyurulmaḳ iḳtiżâ ederdi. 'aleni 48 raḳamının zîrindeki îzâḥâtıḡ muṭâla'asıyla münfehim olur.

[2] Ki, ḥaḳḳında, peygamber efendimiz ḥazretleri,, uḥud, cabalun yuḥıbbunâ ve nuḥıbbuhu ve huva ala babin min abvabi'l cenneti buyurmuşlardır. “Uhud bir dağdır, biz onu severiz o da bizi sever ve cennet kapılarından daha yüksek bir kapıdır.” [75]

[75/1] āşaf süryânîden mu'arreb olup, esaḥḥ naḳline göre, Nebi-yi Zî-Şân [75/2] Ḥazret-i Süleymân ('aleyhi's-selâm) ıḡ vezîr-i şaḥîbü't-tedbîri olan İbn-i Berḥayâ nıḡ [75/3] ismidir [1] ki, teşbîhen, biz de her vezîre ıtlâḳ olunur. [75/4] [Ve lehû]

-85-

[75/5] **Ēdügünden, Ēdügü** {„Her ne ḳadar bunlarda bir güne ġalaṭ [75/6] ve ḥaṭâ yoksa da telaffuzlarında şıḳlet olmaḳla berâber muḥâverâtta aşlâ ḳulla- [75/7] nılmamaḳdadır. bir kelimeniḡ faşîḡ

olması ise her türlü mu‘āyib ve nekā’i’şden ^[75/8] ‘ārī olmasına menūt bulunduğuna nazaran olduğundan, olduğu var ^[75/9] iken bunları yazmamak evlâdır.”

^[75/10] {«Kılmak-kılınmak» a da nazar buyurulsun.}

-86-

^[75/11] a) **Aşhâb-ı gönülden** {„Aşhâb-ı gönülden, toğru değildir.

^[75/12] Çünkü Türkce olan gönül lafzı kâ‘ide-yi fârisiyye üzere muzâf ^[75/13] ve muzâfun-ileyh olamaz.”

[1] Bu, bize târîhlerin rivâyetidir; tevârîh-i isrâ‘îliyyede ise Hâzret-i Dâvud (‘aleyhi’s-selâm) ın aşhâbından olub, mizmâr âmûzı ve nağme-perdâzıyla ma‘rûf olan, yâhûd zebûruş ma‘âmâtına besteler tertîb ve şûret tegannisini ta‘lîm eden zâtdır. [76]

^[76/1] -Aşhâb-ı gönülden yerine, ehl-i dilden ta‘bîrini kullanmak ^[76/2] evlâdır. ^[76/3] [M. R.]

^[76/4] {«79» ile «189» ve «189» a; bir de ba‘z kimseler e nazar buyurulsun.}

^[76/5] „Erbâb-ı merāk -merāk türktedir (?) [1]. Elfâz-ı türkiyenin ise ^[76/6] kâ‘ide-yi fârisiyye üzre izâfeti câ‘iz olmayacağına göre bu terkîb yanlışdır. Merāk ^[76/7] şâhibleri yâhûd sâdece merâklılar yazmak münâsib olur.” ^[76/8] [Reşâd beg] ^[76/9] „Erbâb-ı nâmûsdan- [nâmûs] fârisî olduğu gibi, [nâmûs ^[76/10] –νόμος] da Rumca olmasına; ya‘nî, aşlının fârisî veya rumî mi olduğu ^[76/11] mechûl bulunmasına nazaran, [erbâb-ı nâmûsdan] ta‘bîrini kullanmaktan ihtirâz etmeliyiz (?). ^[76/12] ‘Arabî olmadığı ise muhâkahtır; çünkü nâmûs, lügat-i ‘Arabda [sır ^[76/13] şaklayan] ma‘nâsındadır. Hattâ [cibrîl-i emîn] e [nâmûs-ı ekber] lakabı verilmiştir.” ^[76/14] [Lütfî] ^[76/15] -Aşlı her ne olursa olsun, hattâ o, başka bir lisândan alınmış ^[76/16] olsun; fârisîde [nâmûs] lügatı varya, [erbâb-ı nâmûsdan] ta‘bîrini kullanma ^[76/17] mıza da mesâğ lisânı vardır... ^[76/18] [M. R.]

[1] Merāk ‘arabiyye olmak muhtemeldir: dâu’l-merāk. [M. R.] [77]

^[77/1] b) **Açık meşreb** {„Bu terkîbde erbâb-ı merāk a mümâsil ^[7/2] galaâtındandır. Hiç olmazsa açık meşrebli dêmeli.”

-87-

[77/3] **Eytām** {‘Arabīde [efāl] vezninde şīga-yı cem‘ mevcūd olmamağla, [77/4] eytām lafzı laħndır. Belki,yetīm in cem‘i -aħbāb vezninde- [77/5] eytām (bir diger cem‘i de yetāmā) dır. [77/6] Hemzenin kesriyle olan eytām ise maşdardır ki, [bir kimseyi [77/7] –ebeveynini öldürüb- yetīm bırakmak] demektir. [77/8] [Li-muħarririhi]

-88-

[77/9] **A‘cāz (-kārāne)** {Daħı-kesr-i hemze ile i‘cāz [77/10] şūretinde maşdardır ki, [bir kimseyi, bir şey’in tanzīrinde -çatla- [77/11] dacak mertebede- ‘āciz bırakmak] demektir. [77/12] Nitekim kūrān-ı ‘azīmü’s-şān, bir numūzec-i ebda‘-ı i‘cāzdır; zīrā [77/13] münderecātı kelām-ı ħudā-yı bī-enbāzdır: bülleğā-yı sālīfe-yi ‘arabın en büyüklerinden [77/14] birkaç zāt -ħāriku’l-‘āde kuvvet ve iktidār şarf etmiş oldukları [77/15] hālde- yine, ħattā bir āyetini tanzīr edemediler. Binā’en‘aleyh o kitāb-ı [77/16] belāğat-ı nişāba mu‘ciz deriz! [77/17] [Ve lehū]

-89-

[77/18] **Aç, Ağaç, Çorāp...** ve ġayrihim {Elfāz-ı Türkiyyenin nihāyetlerindeki [77/19] cim ve be ħarflerini ekşeriyya cim ve pe ile ketb etmekdeyiz ki, [78] [78/1] aç, ağaç, çorāp kelimeleri de bu kabildendir. Ancak bir [78/2] kelimenin ħarf-i aħiri bunlardan hangisiyle yazılmak lāzım gelecegi, o [78/3] ħarfin taħrīk edilivermesiyle pek kolay bulunabilir:

[78/4] Meşelā, balada kayd edilen üç kelimenin, cim ve be fārisiyye [78/5] veya ‘arabiyye ile mi yazılacağında tereddūd etsek, fi’l-ħāl-i kelimāt-ı mezkūrenin [78/6] sonlarındaki ħarfleri taħrīk ederiz; meşelā [açılmak], [ağacak], [78/7] [çorābı] şekillerini aħz edince, ħurūf-ı mezkūrenin be ve cim [78/8] olmadığı teyin etmiş olur... Çünkü böyle olmasaydı [açılmak], [78/9] [ağacak], [çorābı] demekligimiz iktizā ederdi... [78/10] Ģayrileri de bunlara kıyās buyurulsun. [78/11] [Ve lehū]

-90-

[78/12] **Āfet-i dünyeviyye** {„Āfāt-ı dünyeviyye ile eft-i dünyevī ve āfet-i dünyevī ta‘bīrleri faşīħ ise de, āfet-i dünyeviyye [78/13] terkibi ġayr-i şaħīħdir (!). Çünkü āfet fārisī eft ise bir ism-i [78/14] müzekker-i ‘arabīdir. Binā’en‘aleyh eft in cem‘i āfāt olduğu gibi, [78/15] āfet in cem‘i

dağı āfethā gelir. ^[78/16] Dèmek isteriz ki : cüz'-i evveli olan āfet fārisī olduğundan, āfet-i ^[78/17] dünyeviyye terkibi toğru degildir (!) [1].“ [Lütfi]

[1] „Ođyānūs diyor ki: «eft dāhiye ve āfete dènir ve ‘aceb ya‘nī ‘acīb ma‘nāsına isimdir ğarībdır ki fārisīde hemzenin meddiyle āfet-i dāhiye ve eftid (mescid vezninde) ‘aceb ve ‘acīb ma‘nāsınadır» [79]

^[79/1] Āfat-ı dünyeviyye ile eft-i dünyevī ve āfet-i dünyevī ^[79/2] ta‘bīrleri faşih olduğu gibi, āfet-i dünyeviyye terkibi de şahihdir; ^[79/3] çünkü āfet hem fārisiyye, hem -ism-i müzekker-i ‘arabī olan ^[79/4] eft gibi- faķat bir ism-i mü‘ennes-i ‘arabīdır. Binā‘en‘aleyh āfāt, ^[79/5] eft ile āfet in cem‘inde müsterekdir. ^[79/6] Dèmek isteriz ki, -cüz’ ü evveli olan āfet, ‘arabiyye dağı ^[79/7] olduğundan- āfet-i dünyeviyye terkibi ğalať degildir. [1] ^[79/8] Şihhat-ı müdde‘āmıza [eş-şöhret-i āfet] kelām-ı meşhūru delīl-i kāfidir. ^[79/9] Āfet hattā taşrīf olunmuşdur; meşelā -mef‘ul şīĝasıyla- ^[79/10] me‘ūf [bir āfete mübtelā olan] a dèrler. ^[79/11] [M. R.]

^[79/12] {«75» e de nazar buyurulsun.}

[1] [Elif, vav, fe] māddesinde ođyānūs diyor ki: „Āfet-hemzenin meddiyle belāya denir ‘āhe ma‘nāsına. ‘alā ķavl-i isbāt èdildiđi nesneyi tebāh ve ifsād èden ‘arızaya dènir. Cem‘i āfāt gelir.... “ilh. (İlā-āhirihi) [80]

-91-

^[80/1] **Avrupa** {Hiķbir milletde vāķı‘ degil iken, ‘umūm, ve bā-ħuşuş ^[80/2] talebe-yi meķatibimiz meyanında bu kelimenin, elifin meddiyle telaffuzunun şāyi‘ olmasına cidden müte’essifiz. Ancaķ, lisānımıza evfaķ düşen (ki, italyancasıdır), ^[80/3] bunu Avrupa diye oķumaķdır. ^[80/4] Ammā, [Ameriķa] yı, dā‘imā -bu şūretde- meddle isti‘māl ètmeliyiz. ^[80/5] [Afriķa] ise -yunaniye yāhūd ‘arabiyye (veya mu‘arreb) olmaķ ^[80/6] ihtimāllerine binā‘en- her ne türlü yazılsa be’s yokđur. ^[80/7] Kıta‘āt-ı ĥumusdan biri ve onların aşĝarī olan bu kıt‘anın, ^[80/8] nāmı devr-i esātīr-i yunaniyyeden ķalma olduğu mine’l-ķadīm ma’lūm ise de, ^[80/9] el-yevm, ism-i mezkūrun vech-i tesmiyesinde beyne’l-müverrihin ihtilāfāt-ı keşire ^[80/10] mevcūddur. [Ve lehū]

-92-

[80/11] **Olmağla (-berāber)** {Olmağla başka, olmağla yine başkadır: [80/12] olmağla, olmağın [1] –veya- olduğundan makāmındadır; olmağla

[1] Bu, resmiyyâtta da kullanılmamağa başlamışdır. [81]

[81/1] ise, olmağ ile den muḥaffedir; ve, birincideki le edāt-ı ta'lîl, [81/2] ikincide bulunan le ise edāt-ı veşâtetdir. [81/3] Ammā, edāt-ı mezkûr -yine maşâdıra lâhık olmağla berāber -berāber le [81/4] birlikde gelirse edāt-ı muḳārenet olur. [81/5] Bir de, o, edāt-ı ta'lîl olmadıkça maşâdır şakīledeki kâflar ğayına [81/6] kalb olunmaz. [81/7] Hülâşa. le niñ edāt-ı muḳārenet olmadıkça –berāber e [81/8] takrîbi; ve, kâfların-berāber le birlikde bulundukça- ğayna taklîbi [81/9] cā'iz olmadığı cihetle, bālâdaki olmağla berāber de olmağla berāber in [81/10] ğalatıdır. [81/11] [Ve lehû]

-93-

[81/12] **Atabeg** {„...Atabeg çekāvek vezninde edeb öğredici [81/13] mürebbî ma'nāsınadır ki lisānımızda lālā ma'nasına olub mülük-i şîrāzebunun [81/14] itlākının vechi budur ki Şa'd İbn-i Zengi ki meşhûr Sa'dîniñ memdûhu [81/15] olub Sultān Sencer-i mazīniñ atabegi ya'nî lālāsı olmağla kendisini [81/16] fârs eyâletine ḥân naşb eyledi andan sonra fârs ḥükümdârlarına 'alem gibi [81/17] bir şey oldu târihlerde atabegan-ı fârs diye görürsün lisānımızda atabeg [81/18] büyük peder demekdir..., [81/19] [‘İzzet Beg] [82]

-94-

[82/1] **İthām** [82/2] **ve** [82/3] **Müttehim** [Kāmūs] uñ beyânına göre, ithām, ittihām dan efşahdır. Hey'et-i ithāmiye müsteşnā olmağ üzere, hemān her [82/4] yerde ithām ı isti'māl ederiz. [82/5] [Li'l-muḥarrir] [82/6] „İthām, ittihām her ikisi de cā'izdir.“ [82/7] Merhûm [Mu'allim Nâcî Efendi] [82/8] [Tehîm] ile müterâdif olan müttehim e gelince: [82/9] „müttehim -vehim den ithām hem lâzım-ı vehim müte'addî olmağla, [82/10] müttehim kelimesi hem ism-i fâ'il ve hem ism-i mef'ûl olarak okunabilir.,

[82/11] {Bir de«töhmet» e nazar buyurulsun.}

[82/12] „Müthem, hânın fethiyle ğalaṭ (!) ve (müthim) kesriyle şahîḥdir.“ [82/13] [‘İzzet beg] [82/14] Müthum (?) ğalaṭdır. Şahîḥi müttehimdir.“ [82/15] [Sırrı Paşa] [83]

-95-

[83/1] Oḳḳa{Ḳıyye māḏdesine nazar buyurulsun.}

-96-

[83/2] **İşkāl etmek (...si)** {İşkāl, -[güçlük] ma‘nāsında [83/3] -isim olduğu gibi, -[güç olmak] ma‘nāsında- maşdar da [83/4] olur. [83/5] Binā‘en‘aleyh [güçleştirmek] maḳāmında kullanılıbda, meşelā [ḳarın [83/6] yollarda keşretle terākümü tereniñ seyrini işkāl etti.] dēnilmek [83/7] ṭoḡru olamaz; belki, o ma‘nā taş‘īb ile ifāde olunur.

[83/8] Ma‘a-hāzā [...seyrini dūḳār-ı işkāl etti.] dēnebilir [1]. [83/9] [Li-muḥarririhi]

-97-

[83/10] **İmlā (uṣūl-hvācesı)** {İmlā lüğat-i ‘arabda [83/11] [söyleyib yazdırmak –veya –ṭoḡru yazmak] ma‘nāsında değildir. [83/12] Bu mevki‘de, ya resm-i ḥaṭ dēmeliyiz; yāḥūd –fransızcadaki [83/13] dikte - (diçter) ta‘bīr-i fennīsine muḳābil olmak üzere- istiktāb [83/14] veya imlāl [2] i isti‘māl etmeliyiz.[83/15] İmlā’ ın ma‘naları ise [imhāl ve itāle etmek], [zūkāma [3]

[1] Bir de ḥall-i eşkāl e nazar buyurulsun.

[2] İmlāl ın bir ma‘nası da [bir kimseyi –çok yol yürüdüb yormak] dır ki, [uṣandırmaq], ma‘nā-yı mecāzīsıdır.

[3] Bu da in-şā‘a’llāh [bābü’z zā] da ‘arz ve şahîḥ ēdeceğimiz vech ile -kāf-ı ‘arabiyyeniñ taḥfīfiyle, ğurāb vezninde zūkām dır, [84] [84/1] uğratmaq] [1] dır. [84/2] [Ve lehū]

-97-

[84/3] **İmlā (dereyi, şişeyi-ētmek)** {İmlā’ şimdi [84/4] zıkr ettiğimiz vech ile -[ṭoldurmak] ma‘nāsına da gelmez; o mefhūm [84/5] şu kelimelerden biriyle ifāde olunmalıdır: mel’, mel’et, mil’et, temli’e [84/6] (bu,mübālağayı mutazammındır: pek ziyāde ṭoldurmak dēmekdir.) [84/7] İmtilā’, temellü ise [ṭolmak] ma‘nāsındadır: imtilā’-ı

[84/8] mi‘de. [84/9] Şu tafşîle nazaran mâlî ile memlû‘ vaşîfları da şaḥîḥ degildir. [84/10] [Ve lehû]

[84/11] {«15» e ; bir de mâlî, memlû mādeleriyle ‘alā melei’n [84/12] nās a nazar buyurulsun.}

-98-

[84/13] **Aḳrabā** {Laḥndır; şaḥîḥi -[evliyā] vezninde -aḳribā [2] dır ki, [84/14] ḳarîb in şîḡa-yı cem‘idir.

[1] Ḥattā [imlā‘ Allāh] [Allāh zükkama uğrada!] ma‘nāsında beddu‘adır.

[2] Bu gibi cumû‘-ı ‘arabiyyenin āḥirlerindeki hemzeleri ḥîn-ı taḥrîrde, bu vech ile iskāt ederiz. [85] [85/1] Aḳrabālar sözünü kullanmamalıyız. [85/2] [Ve lehû]

[85/3] {«79»a da nazar buyurulsun.}

-99-

[85/4] **Efrenç** {Şaḥîḥi efrinc dir ki, efrenç fārisî mu‘arربی; [85/5] bu da, frenk dedigimiz frank -Franc kelimesinin müferresidir.

[85/6] Frank ise, fransız milletinin ceddinin ismidir. [85/7] [Ve lehû]

-100-

[85/8] **Ārāyiş-Ālāyiş** {Ārāyiş i ālāyiş le müterādif ‘add [85/9] ediyoruz; ḥalbuki, bunlar ma‘nen muḥtelifdir: [85/10] ārāyiş, [süs-zînet]; ālāyiş ise, [bulaşıklık; [85/11] külfetli gösteriş-ṭaṭṭana] ma‘nāsındadır. [85/12] [Ālāyiş-i dünyā] derler ki, [dunyā tekellüfâtı] demekdir.

[85/13] {«29^c» a da nazar buyurulsun.} [85/14] [Ve lehû]

-101-

[85/15] **Enmūzec** {Ġalaṭdır; eşaḥḥı nemūzec dir ki, numūde yāḥūd [85/16] numūne mu‘arrebidir. [85/17] [Ve lehû] [86]

[86/1] “Fārisîde numūnenin mu‘arربی numūzec(!)den ġalaṭdır.”

[86/2] Merhūm [Ḥafîd Efendi] [86/3] ‘İzzet beg efendi de diyor ki: [86/4] Enmūzec, numūnenin mu‘arربی olan numūzec(!)den ġalaṭdır.

-102-

[86/5] **Ehviye-yi laṭife teġannî**{Bu lāf, ġazetelerimizin eşer-i bid‘ati olan [86/6] yāḥūd -dahā ṭoġrusu-teleġraf acenteleri vāsıtasıyla

memālik-i [86/7] mütemeddine-yi avrupa'iyeden celb édilen alafranka ta'bīrlər cümlesindendir ki, [86/8] haylī egriligi vardır: [86/9] evvelā 'arabīde -[cevv] le müterādif olandan başka -hevā' [86/10] [1] lügati yokdur; şāniyen, bu mevzu'a elverişli -[ārzū-yı nefsāni] [86/11] ma'nāsında -bir hevā kelimesi varsa da, bunun cem'i de ehviye [86/12] gelmez, ehvā' gelir; çünkü ehviye (taḥfīf-i [ye] ile) [86/13] hevā' ın cem'idir. Şālişen, teğannī [türkü çağırmaq] ma'nāsındadır; [86/14] [çalğı çalmak] demek degildir. Bu mü'eddāda terennüm lügati kullanılabilir. [86/15] Bilemeyiz ki bu gibi sözlerde ne leṭāfet aranıyor.... Şimdi, sāde [getirilen [86/16] bir bando mūsīka ile ḥāneniñ önünde laṭīf hevālar çalınıyordu.] demek nerede; [86/17] bir de, [bir bando mūsīka ḥāneniñ önünde ehviye-i laṭīfe- teğannī ediyordu.] [86/18] demek nerede!... [86/19] [Li-muḥarririhi]

-103-

[86/18] **Ümmet-Ḳavm-Millet** {Ümmet bir nām-ı şer'īdir ki, ḳabl-i [1] Ki, hemzesi, emşāli vech ile lisānımızda metrūkdur. [87]

[87/1] ilāhīden kendilere peygamber gönderilmiş olan cemā'ate dērlər [1]:

[87/2] ümmet-i müsleme, ümmet-i isrā'īliyye, ümmet-i nasrāniyye, [87/3] ümmet-i yehūdīyye ... ilḥ (İlā-āḫirihi) gibi. [87/4] Ḳavm bir nām-ı tāriḫīdir ki, menşe' ve lisānları müttehid olan cemā'ate [87/5] ıtlāk olunur [2]: türk ḳavmi, 'arab ḳavmi, kıbt kavmi... ilḥ. (İlā-āḫirihi) [87/6] gibi. [87/7] Millet ise bir nām-ı siyāsīdir: 'oşmānlılar, fransızlar, ruslar, [87/8] 'acemler, afganīlar... ilḥ. (İlā-āḫirihi) birer millettir. [87/9] İmdi ümem-i 'iseviyye, ingiliz ḳavmi, millet-i müseviyye [87/10] ta'bīrləri yanlışdır; milel-i 'iseviyye, ingiliz milleti, ümmet-i [87/11] müseviyye dēmelidir. [87/12] [Ve lehū]

-104-

[87/13] **Opera-Dram; perde** {Tiyatrolarımızın i'lān-nāmelerinde [87/14] görölmege başlayan şu 'ibāre şaḫīḥ degildir. Çünkü, opera da [87/15] dram bulunmaz; opera başka dram büsbütün başka bir [87/16] oyundur. [87/17] Şırası gelmiş iken 'arz edelim: [87/18] bizde olduğu gibi, avrupalılarca da -eş'ār-ı ceyyideden ma'dūd

[1] Hattā, peygamberlerine ĩmān eden kısm-ı cemā'ate [ümme-i icābet] etmeyenlere de [ümme-i da'vet] ta'bır olunur.

[2] Kāv̄m, 'inde'l 'ulemā' [cemā'at-i ricāl] ma'nāsındadır; yāhūd, ricālde isti'mālī gālībdir. 54 el-cenāb-ı zūheyr: "Akvamü'l hışın ümmu nisā'i" [88/1] olmakla berāber –[po'ezi-lirik -Poésies Lyriques] ya'nī [88/2] [eş'ār-ı rakīka] 'unvānıyla, müstakilen bir kısım şi'ri teşkīl eden tiyatro [88/3] kitābları, veya- ta'bır-i eşaḥḥla- 'ibretnāmeleri, ya menşūr yāhūd manzūm [88/4] olarak yazılır: menşūr olanları dram nāmı taḥtında bulunur; [88/5] manzūm bulunanlara da tıracediye (hā'ile) ta'bır olunur. Ma'a mā-fīh [88/6] ikisi de fecī' bir zemīn üzerine tertīb ve binā edilir. [88/7] Opera ise, mūsīka ile berāber oynanan manzūm, fecī' ve [88/8] muḥāvarātın kāffesi uşul-i ma'rūfa üzere bestelenmiş oyuna dērler ki, [88/9] küçüğüne operet nāmı verilmiştir. [88/10] Bunlardan mā'adā, bir de kōmediye (muḥḥike) vardır ki,- [88/11] gerek menşūr, gerek manzūm olsun -pek gülünclü oyuna; opera [88/12] kōmik dahı muḥḥik-i operaya tesmiye edilir [1]..... [88/13] Kaldı ki, şaḥne-yi temāşāya vāz' olunan her türlü oyuna ve her oyun [88/14] kitābına, 'ale'l itlāk piyes nāmı verilir. [88/15] Binā'en'aleyh şonḡa da dērīm ki: bir piyes hem dram hem [88/16] opera olamaz. [88/17] [Ve lehū]

-105-

[88/18] **İmdād geldi** {Bunun yerinde imdād vukū' buldu demek [88/19] faşīḡ olur. Yāhūd, meded (yardım ma'nāsında) ı cem'ı olan [1] Ki, pek ziyāde muḥḥik olanına opera-buḡ; pek ziyāde muḥḥik olmakla berāber; maşārī'-i ebyātı kısa olana ise vodvil ta'bır olunur. Bu isimlerin, hepsinin aşlı latince'dir. [89]

[89/1] İmdād lafzını ĩrād ederek, imdād geldi demelidir.

[89/2] {Bir de «80» e nazar buyurulsun.} [89/3] [Ve lehū]

-106-

[89/4] **Emmāre** {Şaḥīḡi -[mim] in taḥfīfiyle -emāre dir ki, [89/5] [nişāne -'alāmet] demektir; ammā, 'alāmet le beyinlerindeki fark, [89/6] [maḥsūsāt] ile [ma'kūlāt] kadar şarīḡdir. [89/7] Ekşeriyyā - mü'enneş-i semā'ī olan -[nefs] kelimesine muḡārenet ettiḡi [89/8] cihetle [he] te'nīş ve teşdīd ile yazılan emāre ise, emr māddesinden

[89/9] müştak olub başka ma'nādadır. [89/10] (mevlā, cümlemizi nefis-i emāreye mutāba'atden hıfz eyleye.) [89/11] [Ve lehū]

-107-

[89/12] **İse de, Fakat (...,-...)** {İse de yi mute'ākiben [fakat, [89/13] ammā, lakin ve şu kadar ki, çünkü, ma'a-mā-fih, binā'en'aleyh, ancak] [89/14] gibi edevāt ve ta'bīrātdan birini irāddan ictināb etmelidir. [89/15] [Ve lehū] [89/16] „ İse de, iseler de, isem de ta'bīrlerinden sonra edāt-ı istidrāk [89/17] olan lakin, ammā, ancak (!), ma'a-mā-fih (!), yine (!) lafzlarından birini [89/18] yazmak kā'ide-yi belāğata münāfidir...“ilh. (İlā-āhīrihi) [89/19] –[ancak, ma'a-mā-fih, yine] lafzları da edāt-ı istidrāk hā? [89/20] zehī idrāk, zehī tefhīm!.... [90]

-108-

[90/1] **Üçün biri** {Bu sözlerin faşihî üçden biri dir. [90/2] Yine: [sizin biriğiniz gelsin] e bedel, [sizden biriğiniz gelsin] demelidir. [90/3] [Li'l muḥarrir]

-109-

[90/4] **Ahḫ ve Girift-Derdest-Tevkīf** {Bunlar, kānūnen biri birinden [90/5] farklıdır. Şöyle ki: [90/6] maẓnūn-ı 'aleyh firār ederse ahḫ ve girift etmediği takdirde [90/7] derdest edilir; tevkīf ise, maẓnūn-ı 'aleyhin ahḫ ve girift [90/8] veya derdestinde edilen bir mu'āmeledir [1]. [90/9] Maḥkeme-yi cināyet, hükm vėrdikden sonra: müttehimin, ḥālā vādi-yi [90/10] firārda ise, -ḡazetelerle de i'lān edilmek üzere –ahḫ [90/11] ve giriftiyle teslīmini; yok, ahḫ ve girift edilmişse ḥabsini; uzmana [90/12] kadar derdest edilmemişse derdestiyle maḥbese i'zāmını: ve ḥālā tevkīf [90/13] edilmemişse, yine derdestiyle (ve tevkīf edilmekde ise, [90/14] tevkīfḥānedən) ḥabshāneye naklini emr etmiş olur. Binā'en'aleyh mu'āmele-yi [90/15] tevkīf, hükm ve ḥabs den muḫaddemdir; ya'nī maḥkemedən bir ḥakim

[1] Şurası da maḥfī olmaya ki: müstantik tarafından vėrilen [tevkīf-i mezkūresi] [muvaḫḫat] olur, [ḡayr-i muvaḫḫat] olur; muvaḫḫatin müddet-i hükmü bir māh, ḡayr-i iki nev'dir: muvaḫḫatin ki ise, [hey'et-i ithāmiyye] den bir hükm-i luḫūḫuna denkdir. tevkīf in ism-i mef'ulu mevkif iken lisān-ı kānūnda ma'rūf olan mevkūfdur.

[91] ^[91/1] Şādır olmadıkça -tevķīf édilebilirse de- bir müttehimin habsine kıyām ^[91/2] olunamaz. ^[91/3] Şu tafşîle nāzaran, gerek ahz ve girift , gerek derdest ve ^[91/4] tevķīf mu‘āmelesi- mümkün olduğu hâlde -ķable’l hüküm ve’l-ķarār ^[91/5] icrā olunacağı; ve tevķīf ile habs ve kezā tevķīf hāne ^[91/6] ile maħbes-ħabishāne beynlerinde fūrūk-ı zāhire mevcūd olduğu ^[91/7] anlaşılır.

^[91/8] {“fesh-naķş” “müttehim-maħkūm-maẓnūn” ile “cürm-cināyet-cünħa ķabāħate bir de «161» e nāzar buyurulsun.} ^[91/9] [Ve lehū]

-110-

^[91/11] **Emte’a** {Laħndır; şaħīħi -[ezmine] vezninde- emti’a ^[91/12] dır ki, metā’η cem’idir. ^[91/13] [Ve lehū]

^[91/14] {«17» ye de nāzar buyurulsun.} ^[91/15] Şurası da maħfī olmaya ki:

-111-

^[91/16] **Emānet-Vedī’a** {Emānet, vedī’a dan e’ammdır; ya’nī ^[91/17] her vedī’a emānet ise de her emānet vedī’a degildir. ^[91/18] Çünkü emānet -gerek vedī’a şūretiyle (ya’nī mücerred ^[91/18] şaķlanmak maķşadıyla) olsun, gerek bir ‘aķd-i zımnında (meşelā, isticār ^[91/18] veya isti‘āre tārīķıyla) olsun; gerek bir güne ķaşd ve ‘aķd olmaķsızın **[92]** ^[92/1] ele geķsin (bir kimsenin baķķesine, ķomşusunun bir mālı düşmesi gibi); ^[92/2] her ne vech ile olursa olsun -emīn ittiħāz olunan kimse nezdinde ^[92/3] bulunan şey’e dēnir. ^[92/4] Vedī’a ise: ^[92/5] „hıfz için bir kimseye def’ ve terk olunan mālđır. Mālın ^[92/6] ğayrisine vedī’a dēnmez.“ ^[92/7] Hūlāşa, vedī’a maķāmında emānet kullanılabılırse de, ^[92/8] emānet mevzi’nde vedī’a ķullanılamaz. ^[92/9] [Ve lehū]

-112-

^[92/10] **Eyva’llāh!** {Laħndır; cüz’leri munfaşıl yazılmak üzere, şaħīħi ^[92/11] iyva’llāh8 dır ki, -[ne‘am (evet) !] ma’nāsında- ħarf-i ^[92/12] cevābdır. ^[92/13] [Ve lehū]

-113-

^[92/14] **Elastikıyyet** {„Elastik bir lafz-ı ecnebī olub esnemek şānından ^[92/15] olan şey’e denir, esneyicilik hāline de edāt-ı maşdar-ı

‘arabî ile ^[92/16] [elastikiyyet] demek isterler. Bu edât ise ancak elfâz-ı ‘arabiyyeye ^[92/17] mahşûşdur; anıñcün elastikiyyet ta‘bîri ğalaţdır. Fransızca ^[92/18] elastisite lafzı maţlûb olan ma‘nâ-yı maşdariyi ifâde eder.,, **[93]** ^[93/1] [Azotiyyet, fosforiyyet, elektrikiyyet...] ve emşâli de bu ^[93/2] vech ile ğalaţdır.

^[93/3] {Bir de «serbestiyyet, germiyyetle vâriyyet e nazâr buyurulsun.}

-114-

^[93/4] **Evķāf-ı kurrā a‘şārı** {Terkîbi yañlışdır. Tõgrusu şudur: ^[93/5] kurrā-yı mevķûfe a‘şārı.... İlķ. (îlā-āķirihi),,

-115-

^[93/6] **Aşilzāde** {Yañlışdır; tõiğrusu aşilzāde dir. ^[93/7] [Li-muħarririhi]

-116-

^[93/8] Eyyām-ı Bāķūr [1] {Bāķūr (eyyām-) a nazâr buyurulsun.}

-117-

^[93/9] **Uşûl-i mezkûr** {Uşûl kelimesi müfred degildir; belki- ^[93/10] [fer‘] iñ cem‘i [füru‘] gibi- müfred olan aşl iñ şîĝa-yı

[1] Bu māddeniñ, hengām-ı tesvîdî gibi táb‘nın da evvel eyyām-ı bāķūr teşādüfî ittifākāt-ı laţîfeden ‘add édilmege sezādır! **[94]** ^[94/1] cem‘idir. Buña binā’en mezkûr şıfatıyla muţābakāt édirilerek, ^[94/2] uşûl-i mezkûre dênilmek iķtizā eder.

^[94/3] {«68» le «77» ye de nazâr buyurulsun.} ^[94/4] [Ve lehû]

-118-

^[94/5] **Aţlās** ^[94/6] **ve** ^[94/7] **Aţlāsî (baķr-i muķiţ-)** Aşlı ‘arabiyye olan bu kelimeniñ, efşahı atlas dır ki, ma‘lûm bir ipek ķumāşıñ ismidir. [Ve lehû] ^[94/8] „-Atlas, bir de başı tazlak demekdir. Baķr-i muķiţ ^[94/9] ma‘lûma -öyle çıplak cibāl ve arāziye mücāvereti cihetiyle- ^[94/10] atlasî tesmiye olunmuşdur.,,

-119-

^[94/11] **İctirā-İctisār** {„Beynlerinde fark vardır [1]:^[94/12] (taķdīm-i ‘arīzaya ictisār olundu) yollu mükātebāta mahşûş gibi ^[94/13] olan (ictisār) kelimesi (ictirā) dan nāzik ‘add olunur.

[1] Bu lügatlerin beynlerindeki farkı bulub, başka başka, mevzi⁹lerde isti'mâllerini iltizâm ederiz; çünkü, 'arab bunları müterâdif 'add eder. [Li-muḥarririhi] [95]

[95/1] (İctirā) ĩcābına göre anıñ yerini tutabilmekle berāber (hucūma [95/2] ictirā eyledi) gibi başka yerlerde de kullanılır.,

-120-

[95/3] **İhānet-Hıyānet** {Bunlar müterâdif degildir: [95/4] ihānet [bi-gayr-i ḥaḳḳin taḥḳīr] ma'nāsına geldiği gibi, hıyānet de [95/5] zıdd-ı şadākat olduğundan, yek-digeri mevki'nde kullanmamağa diḳkat etmelidir. [95/6] [Li'] muḥarrir}

-121-

[95/7] **Ehl-i kible** {Ta'birī mezkūr ehl-i ḥibre den muḥarref olub, [95/8] [tecrübe şāhibleri] demektir.

[95/9] {Bir de ka'bül aḥbāra nazar buyurulsun.} [95/10] [Ve lehū]

-122-

[95/11] **Astar** {Aşl ve şaḥīḥi fārisiyye āster dir; yāḥūd 'arabiyye [95/12] estār dır ki, sitr in cem'idir. [95/13] Ammā, anbār -nibr in cem'i (ya'nī anbār) veya mu'arreb, [96] [96/1] yāḥūd fārisiyye [1] olmak ihtimāllerine nazaran -her ne şüretde yazılsa [96/2] be's yokdur.

[96/3] {«2» ye de nazar buyurulsun.} [96/4] [Ve lehū]

-123-

[96/5] **Eni konu-Eni konı** {„Eni konı konuşmak görüşmek. Kelām-ı [96/6] mezkūr anıḳ konuk dan ḡalaṭ olub anıḳ caḡatayca lisānında [96/7] [muḥaḳḳaḳ ve gercek] ve konıḳ [büyük] ma'nāsına olmaḡla [ciddī [96/8]] ve büyük konuşalım] demektir., [96/9] [İzzet Beg]

-124-

[96/10] **İmāme** {„İmāme -subha ve çubuk ağızlarına(!) taḳılan şey'e dērler ki kesr-i hemze ile müsta'mel ise de şaḥīḥi fetḥ-i hemze ile emādedir.“ [96/11] [Ve lehū] [96/12] Faḳaṭ, muḥarrir-i 'ācizin taḥḳīḳine göre, şaḥīḥi -merḥūm Nācī- [96/13] efendiniñ zabtı vech ile -yine imāme dir.

[1] Ya'nī anbārdan (toldurmak) maşdarından müştak. [97]

-125-

[97/1] **Ebedü'l-âbidin** [97/2] **ve** [97/3] **Ebeden âbâd** „Ebedü'l-âbidin- dehrü'd-dâhirin ya'nî zamân-ı tavîl ma'nâsına medd-i hemze-yi şâniye ile müsta'mel ise de 'arabîde efşah olan feth-i hemze-yi mezkûre ile ebedü'l-ebedeyn dir lakin medd-i hemze ile de isti'mâl [97/4] görülmüşdür,, [97/5] Lafzen ve ma'nen haţâ olduğu cihetle, kaţ'ân ebedü'l-âbidin isti'mâl [97/6] édilmez. [97/7] Ebeden âbâd ın faşîhide ebedü'l-âbâd dır. [97/8] Ma'a-mâ-fîh ebedü'l-ebedeyn ile ebedü'l-âbâd a bedel sâdece [97/9] ebediyyen ta'bîri dahı kullanılır. [97/10] Ebedü'l-âbâd, ezelü'l -azâl muķâbilidir. Ma'lûmdur ki, ebed müstaķbili, [97/11] ezel ise zamân-ı mâziyi müstaķraķdır. [97/12] Bir de, sermed le ebed i ma'nen müttehid tutmaķ vehimdir; çünkü sermed [97/13] hem zamân-ı mâziyi ve hem müstaķbeli istiķrâķ éder. [97/14] [M. R.]

-126-

[97/15] **Emâneti a'sâr,vâridâtı** {„Bu terkîb toğru degildir. [97/16] toğrusu şudur: emâneten idâre olunan a'sar vâridâtı. [98]

-127-

[98/1] **Abur cubur** {„Şahîhi obur cubur. Muzır ķarmaķarışık. [98/2] Fâriside obar toymaz ma'nâsına, et'ime-yi şehiyye zıddı olarak abur [98/3] cubur şeyler.... İlĥ. (İlâ-âĥirihi) [98/4] Merĥûm [Aĥmed Vefîķ Paşa]

-128-

[98/5] **Aynalıķavak** {„...Maĥall-i ma'rûfuĥ ismi taĥrifât-ı ehl-i zamâne [98/6] ile 'ayn 'ali dede kavâğı ndan ġalaţdır 'azîz-i merķûm maĥall-i mezbûrda [98/7] muķîm iken fevt olduķda oturmuş olduğu maĥalle defin olunmuşdur....., ilĥ. (İlâ-âĥirihi) [98/8] Merĥûm [Ĥafîd efendi]

-129-

[98/9] **Erguvân {„Erguvân (fa.)** Ma'rûf kırmızı çiçekdir. [Leylâķ] [98/10] degil.“ [98/11] –Evet; erguvân, baķliye faşîlesine mensûb bir nebât; [Leylâķ] [98/12] ise, -ma'lûmdur ki -güzel ķokulu, eflâtûnî renkde çiçekli [98/13] bir ağaçdır.

[98/14] {Bir de «220» ile şakāyık a nazar buyurulsun.} [98/15] [M. R.]

[99]

-130-

[99/1] **İnşād** {„Şi‘r okumak. okunan şi‘r, okuyanın zāde-yi [99/2] tab‘ı olmak huşūşu mu‘teber degildir., [99/3] „İnşād -lügatde haber vèrmek ve ref‘ şavt ile bir şey okumak [99/4] ma‘nāsınadır ma‘a-hāzā şimdi ğalat olarak inşā’ makamında müsta‘meldir [99/5] filān şā‘ir bir güzel ğazel inşād etmiş dèrler. [99/6] İnşā’ lügatde ibtidā etmek ve şi‘r söylemek ma‘nāsına olduğu ma‘lūm [99/7] iken inşā yerine inşād demekde ne ma‘na vardır.,

-131-

[99/8] **Avanağ** {„Avnağ, şaşkın ma‘nāsına türkce zann olunur bir lügat [99/9] ise de ma‘a-hāzā (!) lügat-ı mezbūr (!) ermenice olub ħarbça ma‘nāsına [99/10] olduğu Ebü’z-Žiyā Tevfīk begiñ mecmu‘asında görülmüştür., [99/11] [‘İzzet beg] [99/12] -Fağat, aşlı avanağ degil, avanağ- **QıwBıwı** dır.

-132-

[99/13] **Eşedd-i ihtiyāc ile muhtāc....**{„Bu yolda ta‘bīrleri isti‘māle [99/14] ihtiyācımız yokdur.“ [99/15] [Mu‘allim Nācī] **[100]** [100/1] Zannım, bunun yerinde ihtiyāc-ı eşedle muhtāc... dēnilecek. [100/2] [M. R.]

-133-

[100/3] **Esb keşān** {At çeken: kıaramanda bir vās‘i kıazādır eski il ‘aşıretiniñ me‘vāsı olub [100/4] meşhūr fazıllı kıoyunu onlarda yetişir. Cühelā ğürūhu bu ismi esb-i [100/5] keşān yazar.

-134-

[100/6] Abrāş, Ebrāş, Ablāk, Aħmāk, Aħrāc, Aşķār ve ğayrihim [100/7] {Bunlar, bina-yı tafzīl üzere vārid olmuş şıfāt-ı ‘arabiyyedir ki, [100/8] kāffesi laħn olub, şaħiħleri, ancağ abraş (alaca benekli [100/9] at), abraş (yer, yer tüyleri dökülmüş at), ablağ [100/8] (**ma‘lūm**), aħmak, aħrac (**kīraat**), aşkar [100/9] (**toru at**) dır.... [100/10] [Li-muħarririh]

-135-

[100/11] **İstihmām** (Denizde-étmek) istihmām, [şıcak şuda, hamāmda yıkanmak] **[101]** [101/1] ma'nāsında olmağla, meşelā [filān her gün berāyı istihmām-ı denizde hamāmlarına [101/2] gider.] sözü ğalaṭdır. [101/3] Bu taḳdīrce, [deniz hamāmı] ta'bīri de faşih olmamak iḳtiṣā [101/4] ediyorrsa da bi'z-żarūret isti'māle iḥtiyācımız vardır. [101/5] [Deniz hamāmı] ne, 'arabīde -dalıḡ feth u kesriyle- deymās [101/6] dēnir. [101/7] [Ve lehū]

-136-

[101/8] **Ālihe (ḥüsn-ālihesi)** {Ālihe,-diger mehmūzü'l -fā' olan [101/9] [inā'] ın cem'ī [āniye] gibi- ālihi ın şīḡatü'l cem'ī olduğundan, [101/10] bunu-müfred veya müfred-i mü'ennes vehmiyle -ḥurūfāt-ı kadīmedeki [deesse- [101/11] Déesse] lerden biri maḳāmında isti'māl ederek, meşelā hüsn-i ālihesi [101/12] dēmemelidir. [101/13] Esāsen bunlara ālihe tesmiyesi de ḥaṭā', pek büyük günāh ya... [101/14] (tilke mes'eletün uḥrā!) [101/15] [Ve lehū] **[102]**

-137-

[102/1] **İrgat-Irgād**{„İrgād- 'arabīde ziyāde yormak ma'nāsına olan kesr-i 'ayn ve sükūn-ı rā ve feth [102/2] ü medd-i kāf ile 'ırḳād (?) dan ğalaṭdır...“ ilḥ. (İlā-āḥirihi) [102/3] Merhūm [Ḥafīd efendi] [102/4] –Lügat-i 'arabda 'arḳadah mevcūd ise de 'ırḳād ḡayr-i [102/5] vāriddir; ancak -[ḥademe] ma'nāsında -faḳaṭ ergād kelime-yi cem'ī [102/6] vardır. Belki, ırḡad rumca ergatys- érgatys den [102/7] me'ḥūz olup, [rencber] ma'nāsındadır. [102/8] [M. R.]

-138-

[102/9] **İspirto** {„Fransızca (espri) (!) den muḥarref olup rūḥ ma'nāsına ise el-yevm-i meşrūbāt-ı muskireye ḳatdıkları mādde-yi [102/10] muskireye dērler.“ [102/11] [İzzet beg] [102/12] –Elyevm-i meşrūbāt-ı muskireye ḳatdıkları mādde-yi muskireye dēnilen [102/13] ispirto, fransızca espri-**Espirit** den değil, belki, [102/14] italyanca ispiritus-Spiritus dan muḥarrefdir. [102/15] [M. R.] **[103]** [103/1] Mūmā-ileyh, [taşrīḥü'l ḡalaṭāt] nāmındaki kitābına yazdığı lügāt-ı efrenciyyenin, [103/2] hemān cümlesinin aşlını yanlış bildirmişdir. [103/3] En ziyāde göze çarpanlarını zikr edivērelim: [103/4] [istanbul] ile [uşturlāb] ın, rumca

[istan-bulu] [1] ve ^[103/5] [uṣtur- lāb] dan muḥarref olduğunu bi't-ta'rif-aşl-ı şaḥīḥleri olan- ^[103/6] [eis-ten-polin- **Eis-ten-polin**] [2] ve [asterolavin-^[103/7] **Astérolavion**] [3] kelimelerini taḥrīf etmişler; ve kezā [acente], [acıyo] ^[103/8] lafzları fi'l-aşl italyan lisānına mensūb ve lisān-ı mezkūrda (J-G) ḥarfī ^[103/9] [c] gibi telaffuz olunduğu ma'lūm iken -ikincinin fransızcadan me'hūz ^[103/10] olduğuna zāhib olmakla berāber -ikisini de fransız şīve-yi kırā'etinde tāb^c kılarak, ^[103/11] ajente, ajbu diye ke-enne-yi taḥḥīḥ eylemişlerdir....

-139-

^[103/12] elif) **İktidār (-İlāhī)-Kudret (-m yok)** {„İktidār ^[103/13] ile kudret beyninde fark vardır. Meşelā kudret-i aleyhiyye dēnilir. ^[103/14] İktidār-ı ilahī dēnilmez.,, ^[103/15] b) **İhtirā'-İcād** {„Beynlerinde fark vardır. meşelā ihtirā'

[1] Bu da [polys-Polys] muḥarrefidir.

[2] [Şehirde] dēmekdir.

[3] Zannım, rumcada [be] ḥarfī mevcūd olmadığından; yāḥūd şu (B) ḥarfī lisān-ı mezkūrda [vav] gibi édildiğinden bī-ḥaberdirler.[104]

^[104/1] Hakk-ı ilāhīde kullanılmadığı hālde, İcād kullanılır. (İcād-ı ^[104/2] kā'ināt) dēnilir, (İhtirā'-yı kā'ināt) dēnilmez.“ ^[104/3])Kezā: ^[104/4] [makinenin mevcūdu] na bedel, [makinenin muḥteri'i] dēmelidir. ^[104/5] [İhdāş] da ihtirā' gibidir. [İbdā'] ise bunlardan ^[104/6] a'meddir. ^[104/7] [M. R.]

-140-

^[104/8] **E'āzım (umūr)** ^[104/9] ve ^[104/10] **E'ālī (-cibāl)**{„E'āzım - büyük adamlar: e'āzım-ı ḥükemā.... Eşyāda kullanılmamalı. Meşelā e'āzım-ı umūr dēnilmemeli. E'ālī.-'ālī-kadr adamlar: e'ālī-yi ^[104/11] ahālī.... Eşyāda kullanılmamalı. meşelā e'ālī-yi cibāl dēnilmemeli.,,

-141-

^[104/12] **Ecinnī** {„Arabīde cin [1] ism-i cins olub vāḥidi gene cinnī [1]

^[104/13] olmağla ecinnī dēmek ğalaṭdır. Ve cin bir şey'in ibtidāsına daḥi dērler. ^[104/14] fī-cinni şibābihi fī evveli şebābihi dēmekdir. ve feth-

i cim ile cin ve dağı kesr-i ^[104/15] hemze ile icnān bir şey'i setr etmek ma'nāsına olub t̤ā'ife-yi cin dağı ^[104/16] mestūr ve gözden nihān olduğundan vech-i tesmiye olmuştur.,

[1] Nun-ı müşedded ile. [1] yine nunuñ teşdīdiyle cinnī dir. {Türkī' 'arabī' fārisī ye de nazar buyurulsun.} [M. R.] [105]

-142-

^[105/1] a) **İncir** {Laḥndır; şaḥīḥi -evvelin fethiyle encir dir ki, ^[105/2] fārisiyyedir. ^[105/3] b) **Armud** {Bunuñ aşl u şaḥīḥi, yine fārisiye ermudur. ^[105/4] Bunda emrud dağı lügatdir. ^[105/5] [Li-muḥarririhī]

-143-

^[105/6] **İbtisām-Tebessüm** ^[105/7] **ve** ^[105/8] **İbtisām etmek**{„İbtisām ın ma'nāsında leṭāfet-i mu'teberdir. Meşelā [düşmanın ibtisāmını müceb oldu.] denilmez. İbtisām etmek mād-desine terciḥen tebessüm ^[105/9] etmek mād-desi kullanılmalı.“

-144-

^[105/10] a) **İbrāz-İzhār** {Beynlerinde fark vardır. Meşelā [izhār-ı sened] ^[105/11] denilmez. Zīrā, birincisi mād-diyyātda, ikincisi ma'neviyyātda isti'māl ^[105/12] olunur. ^[105/13] Binā'en'aleyh [ḥaḳqımda ibrāz buyurduğunuz teveccühāt....] 'ibāresi ^[105/14] faşih degildir. [106]

^[106/1] b) **Aḥkām-Taḥkīm** {Beynlerinde fark vardır: ^[106/2] aḥkām, ekseriyyā ma'neviyyātda taḥkīm ekseriyyā mād-diyyātda kullanılır. ^[106/3] Binā'en'aleyh [aḥkām-ı va'd], [taḥkīm-i ḥudūd] sözleri ṭoḡru ^[106/4] ise de, [aḥkām-ı sedd], [binā-yı muḥkem] yaḡlıştır; [taḥkīm-i sedd], ^[106/5] [binā-yı muḥakkem] demelidir. ^[106/6] [Li-muḥarririhī] ^[106/7] c) **İsticlāb-Celb** {„Beynlerinde fark vardır: isticlāb ^[106/8] ekseriyyā ma'neviyyātda, ḥuşuşuyla du'āda kullanılır. Meşelā [medyūn celb ^[106/9] olundu.] denilir. [Medyūn isticlāb olundu] denilmez.“ ^[106/10] d) **İktisāb (-nuḳūd) -Kesb** (faḥr ü server) {İktisāb ^[106/11] ekseriyyā ma'neviyyātda kullanılır: iktisāb feyz ve şeref, iktisāb-ı ^[106/12] hüner, iktisāb-ı faḥr ü server gibi. ^[106/13] Kesb ise, ekseriyyā mād-diyyātda kullanılır: kesb-i nuḳūd, ^[106/14] kesb-i emvāl.... gibi. Çünkü bu, [ṭaleb-i 'ayş -ve-cem^c ^[106/15] rızḳ etmek] demekdir. ^[106/16] [Li'-muḥarrir]

[106/17] {Kesb-i istihkāk, kesb-i iştidāt, kesb-i iştihār a da nazar buyurulsun.} [106/18] h) İttikā (ağaca-étmek) -i'timād-istinād {ittikā', el [107] [107/1] [ile tayanmak] ma'nāsındadır. Maddiyyâtta kullanılır: [ağaca ittikā' étdim] [107/2] dēnilmez; ammā [‘aşāya ittikā' étdim] dēnilir. [107/3] İ'timād, [kalben tayanmak] -[güvenmek] ma'nāsındadır. Dā'imā [107/4] ma'neviyyâtta kullanılır: [sözünüze i'timād ederim] gibi. [107/5] İ'tikād maḳāmında (ya'nī [inanmak]ma'nāsında) isti'māl [107/6] édilmemelidir. [107/7] İstinād ise fi'l-aşl [arka ile tayanmak] , [yaşlanmak] [107/8] ma'nāsındadır; hem māddiyyâtta, hem ma'neviyyâtta isti'māl ederiz: [nokṭā-yı [107/9] istinād], ağaca istinād étdim, [‘affınıza istināden.....] gibi.

[107/10] {«210 » a da nazar buyurulsun.} [107/11] [Ve lehū] [107/12] v) **İblāğ-Tebliğ** {Tebliğ -iblāğ dan belig olmakla [107/13] berāber ekseriyyā ma'neviyyâtta kullanılır: teblīğ-i emr, teblīğ-i selām gibi. [107/14] Şā'ir-i eblağ cenāb-ı ḥassān (raziya'llāhu 'anh) ın. „Mā en midḥat-ı muḥammeden elle lakin midḥat-ı maḳāleti bhm“ maḳta'lı manzumesinin nesīmü'l-şabā' in zürret arz-ı medine kibleğ-i selāmı ilā er-ravz ve [107/15] Maṭla'ı şıtk-ı ifādemize bir burhān-ı aḥsendir. [107/16] [Ve lehū] [108]

-145-

[108/1] **Atsız** {„Harezmi hanlarından birinin lakabı olup Zemaḥşerī [108/2] bununla mu'āşır idi. Lafz-ı mezkūr türkce olup laḥmsız demektir. [108/3] Hükümdār-ı mezkūr pek naḥīf olmağla (?) etsiz dēnilmiş ba'zılar [108/4] ḡalaṭ olarak bunu ta'rīḥlerde medd ile ātsiz okurlar.„ [108/5] [‘İzzet beg] [108/6] Harezmi hanlarından biri olan atsız başka, pek naḥīf olmağla [108/7] etsiz dēnilen yine başka bir zātdır: [108/8] birincisi -harezmi şāhlarının ikincisi olan -[İbn-i Muḥammed [108/9] Bin Anūştekin] (521-551) dir ki, Zemaḥşerī ve Sultān Sencer-i [108/10] Selcūḳī ile hem-‘aşır idi; ikincisi ise, Melikşāh-ı Selcūḳī [108/11] nām-dārān ümerāsından [İbn-i Mücīre'd-din abak] dır... [108/12] [M. R.]

-146-

[108/13] **İtti'āb (-zihn)** {Şaḥīḥi -[te] nin taḥfīfiyle it'āb [108/14] dır. Ammā, [idḥār] ḡalaṭ, [iddihār] şaḥīḥdir [1]. [108/15] [Li muḥaririh]

[1] Lüğat-i ‘arabda idhār da vardır; fakat bizce me’nūsü’l isti‘māl olmayıb [taḥkīr etmek] ma’nāsındadır. [109]

-147-

[109/1] **İnzāl (-ḳurān)-Tenzīl** { „Bu maḳamda tenzīl yerine [109/2] inzāl ḳullanılmaz. Tenzīl-i ḳurān dēmeli.“ [109/3] Merḥūm [Nācī Efendi] [109/4] –Çünkü inzāl [def‘aten indirmek, indirilmek], tenzīl [109/5] ise [tedrīcen indirmek, indirilmek] ma’nāsındadır. [109/6] [M. R.]

-148-

[109/7] **İbrīṣim** {Bu kelime-yi fārisiyyenin efṣaḥı- [e (elif)] in fethi, [ṣ (şin)] in [109/8] zammıyla ebrīṣūm dūr. [109/9] [Li’l muḥarrir]

-149-

[109/10] **İslim** {İngilizce istim- Steam den muḥarref olub, [ṣu [109/11] buḥārı- buḡu] dēmeḳdir. [109/12] Dēmek ki, istimboṭ -[1] Steamboat bir ism-i mürekkebdır.

[109/13] {Bir de «186» ya nazar buyurulsun.} [109/14] [Ve lehū]

[1] [Bot-boat] ise [seḫne] ma’nāsındadır: ferrē-yi bot -Ferry boat (araba vapuru) Gunboat (ḡanboṭ -ṭop çeken)..... ilḥ. (İlā-āḫirihi) [110]

-150-

[110/1] **Āṣūfte-Ālūfte** {„Āṣūfte [deli gibi olan, perişān-ḫāl]. [110/2] (Açık meşreblı ḳadın, fāḫiṣe) ma’nāsında daḫı ḳullanılmaḳda olan bu [110/3] kelimenin birinci ma’nāda ḫüsn-i isti‘māline dıḳḳat ēdilmelidir. [110/4] Ālūfte [alıṣḳın, düṣḳün]: ālūfte ūlfet-i nisvān imiş. [110/5] Āṣūfte gibi (fāḫiṣe) maḳamında da ḳullanılmaḳda olan bu kelimenin [110/6] daḫı birinci ma’nāda ḫüsn-i isti‘māline dıḳḳat ēdilmelidir.,,

-151-

[110/7] Aḥbār (ka‘bu’l) {«ka‘bu’l-aḥbār» a nazar buyurulsun.}

-152-

[110/8] **İki öksüzler** {Esmā’-yı a‘dādın ma‘dūdları müfred ḳullanılmaḳ [110/9] ṣive-yi lisānımız muḳteziyātından bulunmasına nazaran, iki öksüzler den [110/10] iki öksüz ta‘biri elbet faṣīḥdir.

[110/11] Ammā, [üç aylar] a -eṣḫūri’l ma‘lume-yi mübārekeye ‘alem olmaḳ ḫasebiyle- [110/12] ḡalaṭ itlākı cā’iz olmaz. [110/13] [Li-muḥarririhi]

-153-

[110/14] Ankaravî, Edirnevî, Bursevî, Fransevî... ve gayrihim **[111]**

[111/1] Anka, Edirne,... ilh. (İlā-āhirihi) gibi nihāyetlerinde [h (he)] hevvez bulunan [111/2] kelimelerin, kâide-yi ‘arabiyye üzere ism-i mensūbları ancak [h (he)] leri [111/3] [y (ye)] müşeddedeye kalb edilerek -ankarayyî, edirneyyî [111/4] buruseyyî... olmak lâzım gelir. [111/5] [Ve lehū]

-154-

[111/6] a) **İkrāh (...dan etmek) –İstikrāh** {„[Tiksinmek] [111/7] maḳāmına -istikrāh yerine- ikrāh kullanılmamalı.“[111/8] –Çünkü ikrāh, bir kimseyi- marāzîsi hılāfına olarak [111/9] –bir işi yapmağa [cebr etmek] maḳnāsındadır. [111/10] İkrāh-ı mülci ile ikrāh-ı gayr-i mülci iştlāhāt-ı fıkhiyedendir. [111/11] [M. R.] [111/12] b) **İstiknāh (-mādde)** {„iktināh, bir şey’in künh [111/13] ve ḥaḳīqatine varmak. Bu maḳnāda (istiknāh) yokdur [1]. Şāhib-i şihāḥ [111/14] aḳrafahu kunhu’l-maḳrifa dedikten sonra «bundan faḳ müştak olmaz. [111/15] La yektehinhu’l-vaşf taḳbiri de ‘arabi-yi ḥāliş degildir. Kelām-ı müvelledir.» [111/16] demişdir.,,

[1] Evet: iktināh, iknāh varsa da, ketb-i lügaviyyenin hiçbirinde - bu maḳnāda degil, başka bir maḳnāda bile -istiknāh yokdur. [M.R.] **[112]**

-155-

[112/1] **Üşerā** {Aşlı muzāaf olan şerir in, cem’i eşirrā [112/2] degil. İşerrā gelir; nitekim: ḥālīl, aḥillā-; ṭabīb, eṭibbā-; [112/3] ḥabīb, eḥibbā’..... [112/4] [Li-muḥarririhi]

-156-

[112/5] **Āvāze-yi şöhret (-Ġālibiyyeti āfākı tutdu)** „Bu ‘ibārede vāḳı āvāze kelimesi zāten [112/6] (şöhret) maḳnāsındadır; bināen‘aleyh anı bī-tekrār şöhret kayd-ı zāidi ile teḳide [112/7] ne lüzüm vardır?“ [112/8] [Cemāl] [112/9] „Āvāze-yi şöhret-i Ġālibiyyet taḳbiri yanlış degildir; çünkü āvāzenin bir maḳnası da [112/10] (şöhret maḳnāsına geldiği gibi) nin bir maḳnası da [ses] dir [1].“

[112/11] {Bir de«25» e nazar buyurulsun.} [112/12] Merḥūm [Nāci efendi]

[1] Nitekim, ebü'l ma'ânî -emşile-yi meşhûre-yi bedî'iyeden olan:

çinân şedâset birun şöhreteş zândaze

Ki refte est heme âfâk şît vāvāze

beyt-i maşnû'unda, bu ma'nâyı telmîh ve belki tavzîh etmiştir. {Bir de şöhet-şît e nazar buyurulsun.} [M.R.] [113]

-157-

[113/1] **Erişte** {Türkiye degildir; çorbalık ve 'ale'l-ḥuşuş pilâvlık

[113/2] istiḥzâr edilen [ince, uzun toğranıb kurutulmuş hamîr] e

[113/3] dërler ki, aşlı olan fârisiyye rişte den muḥarrefdir. [113/4]

Okyânûs şâhibi reşîdiyye yi -rişte mu'arrebî olduğunu [113/5] beyân

etmekle berâber-: [113/6] „hârûn reşîde mensûb ḥulviyyâtdan bir ta'âm“

[113/7] diye -tefsîr etmiştir. [113/8] Hâlbuki rişte, reşîdiyye den başka bir

ta'âmın nâmıdır. [113/9] 'Arab rişte ye ıtrıyye dër. [113/9] Li-muḥarririhi

-158-

[113/10] **Engüşt** { [Kömür] degil, [parmak] demektir; [kömür]

[113/11]- [kef] 'arabiyyenin kesriyle- enkişt dir.

[113/12] {«59» a da nazar buyurulsun} [113/13] [Ve lehû] [114]

-159-

[114/1] İstid'â-istirḥâm-ricâ { [114/2] -temennî-iltimâs-ṭaleb {Bunların resmiyyâtdaki mevâzî' isti'mâline dikkat edilmelidir: [114/3] istid'â ile

istirḥâm -küçükden büyüğe olur; [114/4] pek ta'zîmkârâne 'add olunur.

[114/5] Ricâ ile temennî -yine küçükden büyüğe olursa da, [114/6]

ma'nâlarında evvelkileri kadar kuvvet yokdur. [114/7] (Biri [ummak],

digeri de [ârzü etmek] demektir!) [114/8] İltimâs [1] (istid'â ile ricâ

arası) ise, -[114/9] niyâz gibi -nâzikâne büyükden büyüğe; ṭaleb de -ihṭâr

[114/10] gibi -büyükden küçüğe olur. [114/11] [Ve lehû]

-160-

[114/12] Arâzî-yi müvvât {Mevât (arâzî-yi) a nazar buyurulsun.}

-161-

[114/13] **İsticvâb-İstinṭāk** {Lügât kitâblarımız bu iki kelimenin

[114/14] tefsîrinde ḥaṭâ etmişlerdir; beynlerinde lügâten olduğu gibi,

ıstılâḥân [114/15] yâḥûd kânûnen de fark vardır:

[1] Bunu şefâ'at ma'nâsında isti'mâl etmemelidir. [115]

[115/1] İstintāk -bir mücrimin hüviyetiyle, cürmün şüret ve zamān [115/2] ve mekân vukū'u hakkında müstenṭāk tarafından icrā edilen taḥkīkātā dēnilir ki, [115/3] buṇa taḥkīkāt-ı ibtidā'ıyye, veya -evveliyye, -yahūd -istintākiyye de [115/4] dērlər. [115/5] İsticvāb ise, münḥaşıran cinā'iyātda müsta'mel bir ta'bīrdir: [115/6] müstenṭāk tarafından cināyetle lüzūm-ı muḥākemesine qarār verilen bir şahşın, [115/7] hey'et-i ithamiyyecede cināyetle ithām olunması üzerine, cinā'iyātı faşlā [115/8] me'mur muḥākeme i'zām olunduğu zamān, hakkında -uşul-i muḥākemāt-ı [115/9] cezā'ıyye kânūnunun 248 inci māddesinden 251 inci māddesine kadar muḥarrer [115/10] olan mu'amelāt-ı evveliyyenin ifāsına ta'bīr olunur. [115/11] Qabāḥatle cünḥa da'vālarının emr-i taḥkīkinde isticvāb uşulü [115/12] kânūnen cārī olmadığı cihetle, ānifu'z-zıkr [münḥaşıran] kaydı [115/13] ihtirāzīdir. [115/14] İsticvāb ı [söyletmek], istintāk ı da [şormak] la [115/15] tercüme edersek hükümleri daḥa vāzih şüretde anlaşılır. [115/16] Hülāsā, mu'āmele-yi isticvābiyye, mu'āmele-yi istintākiyyeden her zamān [115/17] mu'aḥḥardır. [115/18] Maḥkeme-yi temyīzin nādiren tarafeyni da'vet eylemesi [1], maḥzān, muḥaddimen [115/19] vėrmiş oldukları istid'ā ve lāḥiyāların mündericatı hakkında istizāḥātda [115/20] bulunmak maḥşadına mübtenī olub, binā'en'aleyh hiçbir vech ile isticvāb, [115/21] istizāḥ maḥmununu ifāde edememesine nazaran uşul-i muḥākemāt-ı

[1] Çünkü, muḥākeme-yi mezkūrenin vazīfesi muḥākemāt-ı cāriyeyi evrāk üzerinde tedkīk ile iktifā etmekden 'ibāretdir. [116]

[116/1] ḥuḳūkiyyenin 230 uncu māddesinin fuḳara-yı aḥīresinde münderic isticvāb [116/2] ta'bīrinin istizāḥ a bedel isti'māl edilmiş olması maḥnūndur.

[116/3] {«109» a da nazar buyurulsun.} [116/4] [Ve lehū]

-162-

[116/5] **Ataşe militer** {Togrusu ataşe-militer-**attache militaire**

[116/6] dir ki, -ma'lūm olduğu üzre -bir devletin, diger bir devlet nezdine [116/7] gönderdiği hey'et-i sefāret erkānından bulunan 'asker

zābiṭine dērler. ^[116/8] O zāt, zībāt-ı bahriyyeden ise ataşe-naval nāmıyla yād ^[116/9] olunur. ^[116/10] [Ve lehū]

-163-

^[116/11] **Ebeveyn-Akrabā-‘Amca-Dayı** {„Ekşer-i ketb mütercimedede fransız- ^[116/12] canıñ hem ebeveyn hem akraba ve mute‘allikāt ma‘nāsına gelen Parent ^[116/13] kelimesiniñ sâdece akrabā diye tercüme édildiği gibi ba‘zen dayı nıñ ‘amca ^[116/14] ba‘zen de ‘amca nıñ dayı maḳāmına iḳāme olundukları kemāl-i ta‘accüb ve te‘essüfle ^[116/15] görülüyor. Vākı‘ā Parent ile Oncle kelimeleriniñ mutazammın oldukları ^[116/16] ikişer dürlü ma‘nâyı fransızlar ḳarīne ile anlarlar ise de bizde ^[116/17] akrabā ile ebeveyn ve ‘amca ile dayı beyninde pek çok fark ^[116/18] olduğundan cüz’i bir diḳḳatsizlikden ‘azīm yanlışlıklar tevellüd ediyor.,, ilh. (İlā-āḫirihi **[117]**)

-164-

^[117/1] **Aḡavāt** {Aḡa, [çiftlik] gibi türkiyyedir; ‘arabiyye degildir ki ^[117/2] bu şüretde cem‘lemek şaḫīḥ olsun..... ^[117/3] [gelişat] da bunlar gibi ḡalaṭāt-ı fāḫiše-yi meşhūredendir. ^[117/4] [Li’l muḫarrir]

-165-

^[117/5] Ebü’l Vefā (şeyḥ-) [Vefā mād-desine nazar buyurulsun.]

-166-

^[117/6] **Ermile** {Şaḫīḥi- ism-i tafzīl bünyesiyle -ermele dir ki, ^[117/7] [ṭūl] demekdir. cem‘i erāmil dir.

^[117/7] {«87» ye de nazar buyurulsun.} ^[117/8] [Ve lehū]

-166-

^[117/9] **Enmile (-zīb...)** {De laḥn olub, şaḫīḥi enmele dir. ^[117/10] Zīrā lafz-ı mezḳūr, [parmaḳ ucu] ma‘nāsında müfrededir; cem‘ degildir ki ^[117/11] [efīle] vezninde olsun. **[118]** ^[118/1] Şīḡa-yı cem‘i [enāmil] dir; naşıl ki [ermele] niñ [erāmil], ^[118/2] [aşba‘] iñki de [aşābi‘] gelir. ^[118/3] [Ve lehū]

-167-

^[118/4] **İftāriyyelik, Ramażāniyyelik...** ve ḡayri hüma {Bunlardaki lik ler ^[118/5] zā’id; ta‘bīr-i āḫerle iftāriyye, ramażāniyye... lafzları, medlūllerini ^[118/6] güzel ve toḡru olarak mu‘arrif ve müfīddir.

[118/7] {«60» a da nazar buyurulsun.} [118/8] [Ve lehū]

-168

[118/9] **Ayālet-Eyālet** {Faṣīḥi –vilāyet gibi, hemze-yi meksūre [118/10] ile -iyālet dir.

[118/11] {Bir de «41» e nazar buyurulsun.} [118/12] [Ve lehū]

-169-

[118/13] El-veledü serābiye {[bābü'l vāv] da mūnderictir.

-169-

[118/14] El-muḳadder-i kā'in{ [bābü'l mim] de mūnderictir. **[119]**

-170-

[119/1] **Üstüvā (ḥaṭṭu-)** {„(Üstüvā) telaffuzu ğalaṭdır. Ḥaṭṭ-ı [119/2] istivā': küre-yi arzı ḳuṭublardan müsāvi-yi bu'dda olmaḳ üzere ikiye bölen [119/3] mefrūz-ı dā'ire-yi 'aẓīme.,,

-171-

[119/4] **İçkırık** {“Mecrā-yı teneffüse mūnsed olan riḥiṅ vesā'iriṅ sīḳletinden 'arız olan ma'rūf-ı 'illetiṅ ismi fārisīde iskirik den [119/5] ğalaṭdır...” ilḥ. (İlā-āḫirihi) [119/6] Merḥūm [Ḥafīd efendi] [119/7] [Ferheng-i şu'ūrī] dēr ki: „iskerek -sūkūn-ı sīn [119/8] ve feth-i kāf ve rā'-ı mūhmeleteyn ile inçkırık ki fevvāḳ dērler...., ilḥ. (İlā-āḫirihi)

-172-

[119/9] **Alp** {Aşlı [ba] yı 'arabiyye ile alb dır. [119/10] fārisīde alb-elb [pehlivān], [bahādır] ma'nālarındadır **[1]: [1]** li'l-şāhidī:

Güçlüye tüvānā dēdiler lik bahādır

alb oldu nayū oldu dilir oldu dilaver **[120]**

[120/1] Alb arslan, ḳaya alb, ṭurgud alb.... [120/2] [Li-muḥarririhi]

-173-

[120/3] **Üstūra** {Ġalaṭdır; aşlı ve şaḫīḫi, fārisiyye ustura [120/4] veya -teşdīd [ra] ile -suturra dır.

[120/5] {Sutura ya da nazar buyurulsun.} [120/6] [Ve lehū]

-174-

[120/7] **Albom** {Albom, [ultimatom], [memorandum], [120/8] [ḳalsiyum], [potasyum], [mağnezyum] **(ve ğayrihim)** gibi u,m le [120/9] nihāyetlenen kelimāt-ı efrenciyyeniṅ kāffesi -albom-albom,

^{120/10} [ultimatom-ultimatom].... şüretlerinde-zamme-yi şakîle-yi

^[120/11] mebsûta ile telaffuz edilir. ^[120/12] [Ve lehû]

-175-

^[120/13] **Acar** {Anadolu ahâlisiniñ [kuvvetli, şecâ'atli] ma'nâsında

^[120/14] isti'mâl ettikleri bu ta'bîr vaşfı 'accar veya a'cerden muharrefdir.

^[120/15] [Ve lehû] **[121]**

-176-

^[121/1] **Erdeb** {„Mekâyîl (!) **[1]** mışriyyeden tokuz keyl islâmbül (!)

hınta-yı mütehammil kebîr ölçeğin ismi ^[121/2] 'arabîde irdeb den
ğalaştır....., ilh. (îlâ-âhîrihi) ^[121/3] [Hafîd Efendi]

-177-

^[121/4] **Araba** {Toğrusu-[karâbet] vezninde -arâba dır ki, ^[121/5]
fârisiyyedir.

^[121/6] {‘Araba bir de «‘ulüvv» e nazâr buyurulsun.} ^[121/7] [Li-
muharrihi]

-178-

^[121/8] **Üştüvâne-yi kâ'im** {Toğrusu üstüvâne-yi kâ'ime dir; çünkü
^[121/9] âhîrinde [ha]-yı te'nîş bulunduğundan, kâ'im le mu'tâbakat
ettirilmek ^[121/10] iktizâ eder. ^[121/11] Üştüvâne-yi ma'il de buña
mümâşildir. ^[121/12] Üştüvâne, üstün lafz-ı fârisiyyesinden mu'arrebdir,
[direk] demek. ^[121/13] [Ve lehû]

[1] Cem'-i şaḥîḥî -bir [ye] ile -mekâyil dir. [M. R.]

[122]

-179-

^[122/1] **Etüv (-makinesi)** {Toğrusu- [te] niñ zamme-yi hafîfe-yi
^[122/2] maḥbûzasıyla -e'tüv-étuve dir ki, fransızca [hamâm ^[122/3] -fırın]
demekdir. ^[122/4] [Ve lehû]

-180-

^[122/5] **Anaşon** {Aşlı yunaniye ve mu'arrebbeyle müferresi enîsün
^[122/6] dur. ^[122/7] Fâriside [râziyâne-yi rûmî] de dênilir. ^[122/8] [Ve lehû]

-181-

[122/9] **İsfenāh** {„Me’kūl ve meşhūr sebzenin ismi fārisīde kesr-i hemze ile ispenāh [1] dan ğalaṭ olub mu‘arrebī bā’-yı ‘acemiyyi fā ya tebdīl [122/10] ile isfānāh’dır., [122/11] Merhūm [Ḥafīd Efendi]

[1] Bunlar da lügatdır: ispenāh, ispenanc (üzerlik tohumuna da dērler), ispelenc, ispanc (el-cenāb-ı mevlānā celāle’ddīn rūmī:„ ispanc hīşim rabbaters yezidşirin* bāhir düşdüm puhte tábāttüne beyüstüm.“). [Li’l muḥarrir] **[123]** [123/1] Ammā mu‘arrebī isfenāh degil, isfānāh dır. [123/2] Rūmlar sepanaḥı-σπαναχί dērler. [123/3] [M. R.]

-182-

[123/4] **İhyānen** {Ne bunu, ne de ihyānen i bī-ma‘nā oldukları [123/5] için -ihyānen degil -hiçbir zamān kullanmamalıdır. [123/6] Ancak, [filān bizim eve ihyānen gelir.] yerinde [....nādiren [123/7] gelir.] dēmelidir. [123/8] [Li-muḥarririhi]

-183-

[123/9] **Öfke** {„Türkīde ğazaba öbke dēnmekle zāhiren övke den [123/10] me’ḥūz ve muḥarrefdir., [123/11] [Okıyānūs]

-184-

[123/12] **İhrāz (-rütbe)** {İhrāz, intifā‘ı mübāḥ olan bir şey’i [123/13] ileze etmek ma‘nāsındadır ki, yalnız māddiyyātda isti‘māl olunur. **[124]** [124/1] Buṇa binā’en ‘alā ṭarīķı’l-isti‘āre ihrāz-ı şöhret ta’biri kulla- [124/2] nılabilirse de, ihrāz-ı rütbe ve bir mevķi’-yi mümtāz ihrāz etti [124/3] dēnilmez; bu maẓmūnları iktisāb ile ifāde etmelidir. [124/4] Mecellece māl-ı muḥavvim, māl-ı muḥrez den e‘amdır.

[124/5] {«144» e de nazār buyurulsun.} [124/6] [Li’l muḥarrir]

-185-

[124/7] **Üsküdar** {„Fārisīde sefāyin ve zevārīķ bağlanan iskele ve şu [124/8] geçidi ve maḥall-i leb-i deryā-yı kebīr ma‘nāsına zāl-ı mu‘ceme ile üsküzār dan [124/9] ğalaṭdır..... [124/10] Üsküzār ḥīn-i fetihde ḥāllī ve ancak mu‘abber-i kādīm ve iskele olub ba‘dehu [124/11] kırye-yi şaġire olduğuna şāhid kekboza’ya tābi’ üsküzār kıryesinde deyü [124/12] muḥarrer ‘atīķ-i ḥüccet görülmüşdür. [124/13] [Ḥafīd Efendi] [124/14] Yine fārisiyye olan üsküdar veya üsgüdar ise, [menzil] ve [124/15] [sā’ī] dēmekdir. [124/16] [M. R.]

-186-

[124/17] **Uskuna** (-nev-eşer) {İngilizce suķun-ner-schonner [125] [125/1] den muħarrefdir ki, -fransızların ğulet-**Goëlette** ta'bir ettikleri- [125/2] iki direkli, hafif, yelkenli sefineye denir; brig in küçüğüdür. [125/3] (Aṭa mektebiniñ öñünde tıran [nüvid-i fütüħ], bunuñ bir dilber-i [125/4] şahididir.) [125/5] İşleb de, yine ingilizce «şilop-Shloop» dan [125/6] meħüzdur [1].

[125/7] {«149» a da nazır buyurulsun.} [125/8] [Li-muħarririhi]

-187-

[125/9] **Eshām** {„Arabide hisse ve naşib ya'nı pay ma'nāsına olan feth-i [125/10] sîn ve kesr-i hā [2] ve sukûn-ı mîm ile sehmiñ cem'i zamm-ı sîn ve sukûn-ı hā [125/11] ile sühmañ ve ok ma'nāsına olanıñ cem'i kesr-i sîn ve medd-i hā ile sihāmdır..., [125/12] ilh. (İlā-āhirihi) [125/13] [**Hafid efendi**] [125/14] Evet; sehm in cem'leri sühmān, sühme, sihām, [125/15] eshūm dur; eshām yokdur.

[1] Kotraya benzese de, teknesiniñ ve yelkenleriniñ şeklince önden farklıdır

[2] Sükûn ile [he] sehm in; kesr-i [he] ile sehm yokdur. [M R.]

[126]

[126/1] Sühmān ile sühme, [hisse] ma'nalı sehm in cem'leri de; [126/2] sihām ile eshām ise, ikisinde müşterekdirler (ya'nı bunlar, [126/3] [ok] ma'nāsında olanıñ cem'leri olduğı gibi, [hisse] ma'nāsına [126/4] geleniñ de cümü'undandır)... [126/5] [M. R.]

-188-

[126/6] Arz-ı muḳaddes, zirā'-ı mi'māri, [126/7] bi'r-i 'amīķ, nār-ı şedid, üzün-ı kebīr, şems-i [126/8] münir, kıavs-i mezkūr, rih-i şedid, ḳadem-i 'ālā [126/9] dāl-ı mühmel, cīm-i fārisi, sinn-i aşğar... ve ğayrihim {Nefs, yed, da'vā, fekk.... gibi mü'ennes-i semā'i olan elfāzı tavzif ederken - ḳā'ide-yi muṭābakata ri'āyetle- [126/10] [nefs-i emmāre], [yed-i ṭulā -yed-i beyzā], [da'vā-yı mezkūre], [fekki [126/11] 'ulya], [nūn-ı müşedded], [bā'-yı müşelleşe].... diyoruz da, niçin arz, [126/12] zirā',.... ilh. (İlā-āhirihi) gibi kelimeleri lede'l tavşif arz-ı muḳaddese [126/13] zirā'-yı

mi'māriyye.... demiyoruz? Qā'ide muṭṭarid olmalı değil mi.... [126/14] [Li-muḥarririhi]

-188-

[126/15] **Üzeyn-i eymen** {Hācī zihni efendi hazretleri buyururlar ki: [126/16] „arż ve semā ve şems gibi ma'nen müennes bulunan ya'nī 'alāmet-i te'nişden mücerred [126/17] olduğu hâlde mü'ennes isti'māl olunan ism-i şülāşiler 'inde'l taşgīr tā'-yı te'nīş olarak [126/18] (**fa'ile**) vezninde olur: arīzā, sümeyye, şemīse...“ ilh. (İlā-āhirihi) [127]

[127/1] Müşārün-ileyhiñ şu ifāde-yi 'āliyelerine nāzaran, mü'ennes-i semā'ī olan [127/2] (**üzn**) üñ daḥı bünye-yi taşgīri üzeyne dir. Şıfatı olan eymen de, [127/3] –ānifen(**188 de**) zıkr êtdigimiz vech ile-mü'ennes olarak [127/4] ĩrād êdilmek, ya'nī yümñā olmak iktizā êder. [127/5] Hūlāşā, [üzeyn-i eymen] iñ faşīhi üzeyne-yi yümñā dır.] demek [127/6] istiyoruz. [127/7] [Ve lehū]

-189-

[127/8] **Ehl-i dil** {Ehl kelimesi ma'nāyı cem'ī mutazammın olduğundan, [127/9] ehl-i dil demek tecvīz olunamaz; megerki şāhib-i dil veya ehl-i [127/10] dilden dēnile.

[127/11] {Bir de«54» e nāzar buyurulsun.} [127/12] [Ve lehū]

-189-

[127/13] **Erbāb** (Filān bu işiñ--idir.) {Erbāb, [aşhāb] [127/14] vezn ve ma'nāsında olub, rabb iñ cem'īdir; binā'en'aleyh bunun da [vākıf, [127/15] reviiyyet] manālarında, müfred gibi isti'māli cā'iz değildir; lā-siyyemā, elsine-yi [127/16] havāşşa hīç yakışmaz.

[127/17] {«79» ile «86» ya da nāzar buyurulsun. [128]

-190-

[128/1] **İbne** {Şaḥīhi -hemzenin zammıyla- ubne dir ki, mezkūr-i [128/2] semā'īdir [1]! Āhirindeki [he] ye bakılıb mü'ennes tevehhüm olunmasın. [128/3] Türkide [kekez] dērler. [128/4] İbānet, ḥaqq ta'ālānıñ mütekebbirlere bir nev' ikābıdır. El-iyāzū billāhi [128/5] ta'ālā. evvelā fir'āvn (ergumah) uñ bu derde mübtelā olduğu mervīdir [2]. [128/6] [Ve lehū]

-191-

[128/7] **İşkenbe** {„Ekşer-i hayvānātın batnında maʿrūf viʿāʾ-ı kâzūrātın [128/8] ismi fāriside işkembe [3] den ğalaṭdır.“ [128/9] [Ḥafīd Efendi]

-191-

[128/10] **İşkence** {„Mücrimîne étdikleri envāʾı ezānın ismi fāriside şikence den ğalaṭdır.“ [128/11] [Ve lehū]

[1] Meʿbūn ile merk, muḥanneş, mecbūs da bu maʿnādadır.

[2] Ebū Cehil de zamān-ı cāhiliyyet ibnelerinin reʾisi idi.

[3] Evet; şikembe, işkembe ile şikenbe den efşahdır. [M. R.] [129]

[129/1] Bunun da efşahı şikenc dir ki, şikenciden maşdarından [129/2] müştakdır. Emīr Hüsrev Dehlevī:

„tābūd-ı hayāt-i pey feşerdend

ve āḥer-i cihan şikenc-i merdend“ [129/3] [M. R.]

-192-

[129/4] **İstiʿfā vermek**{İstiʿfā étmek veya istiʿfānāme vermek [129/5] taʿbiri daha faşihdir.

-192-

[129/6] **Arz-ı hāl vermek**{Arz-ı hāl étmek veya istidʿānāme [129/7] vermek taʿbiri daha faşihdir. [129/8] [Liʾl muḥarrir]

-193-

[129/9] **Ezā** [129/10] **ve** [129/11] **Evvelinin (cemāzīeʾl-)** ezā, [aʿmā], [aẓḥā], [daʿvā], [mecrā], [naşārā], [şekvā], [şettā], [mersā], [130] [130/1] [maʿnā], [müsteşnā], [mevlā], [müteveffā], [muʿammā], [memşā], [130/2] [müsem mā], [mübtelā], [menfā], [mülğā], [meʿvā], [ḥummā], [130/3] [mevtā], [meştā], [şerrā]... gibi kelimāt-ı ʿarabiyyenin, nihāyetleri -[130/4] ndeki [yāʿ-yı memdūde] taʿbiri āḥerle [elif-i maḫşūre] leri- edevāta [130/5] ittişāl étmedikce -[e (elif)] e ḳalb étmemeliyiz. [130/6] Edevāta ittişāl éderlerse -ezādan, aʿmāya, müsteşnālar, daʿvāmız [130/7] mübtelāsı, maʿnāyı, muştafānın, mevlānın, cemādiyeʾl-ülānın... gibi [130/8] -[e (elif)] şeklinde resm edilir.

[130/9] Bunda ḳāʿide-yi ʿarabiyyeye iḳtifā étmişiz: zamāʾire ittişāl ḥālinde, lisān-ı [130/10] mezkūrda -mevlānā, mevlāküm, maʿnāhu,

müsemmahüm... gibi –bunları ^[130/11] [e (elif)] e kalb ederler. ^[130/12] Üslub-ı fārisī üzere vārid olan terkīblerde ise [ma‘nā-yı beyt], ^[130/13] [fetvā-yı hākim] deyib a‘cāma ittibā‘ etmeyiz de [mevlā-yı müte‘āl] ^[130/14] [ma‘nā-yı beyt], [fetvā-yı hākim] dēriz. ^[130/15] Faḳaṭ, ^[130/16] „(ma‘nīdār) ta‘bīri (ma‘nādār) şūretinde kullanılmazsa da (ma‘nī- ^[130/17] şinās) ta‘bīri (ma‘nā-şinās) şūretinde daḥı kullanılabilir. ^[130/18] İmlā-yı ‘oşmānī mübāhişlerinden ba‘zıları lisānımızda müsta‘mel olan kelimāt-ı ‘arabiyyede ^[130/19] [y (ye)] şeklinde yazılan eliflerin ‘ale’l-‘umūm ve dā‘imā ‘amūden resm olunması re‘yyinde ^[130/20] bulunuyorlar ise de bu ḥareket taḥrīb-i esās demek olacağından ve cümle-yi mevānī‘den **[131]** ^[131/1] olmaḳ üzere (ma‘nā) gibi iki sūretle isti‘māl etmekde olduğumuz kelimeler der ḥāṭır ^[131/2] édilince mes‘elenin çatallandığı anlaşılacağından ḳaṭiyyen redd olunmalıdır.“

^[131/3] {Bir de «tecellā, tesella, taḳāzā, ile «18», «27» ye ^[131/4] nazar buyurulsun.} ^[131/5] [Ve lehū]

-194-

^[131/6] **Ameliḳan bezi** {İngilizce ameriḳan -American (fransız- ^[131/7] cası ameriken -Americain dir.), [Amerikaya mensūb- ^[131/8] Ameriḳalı] ma‘nāsında olduğuna nazaran, yalnız ameriḳan veya ameriḳan ^[131/9] bezi dēmelidir. ^[131/10] {Bir de «patışḳa» ile«pazen» e nazar buyurulsun.} ^[131/11] [Ve lehū]

-195-

^[131/12] **Amān** {Ġalaṭdır; aşı ‘arabiyye, ve şaḥīḥi -hemzenin fethiyle- ^[131/13] emān dır ki, emn ma‘nāsındadır.

^[131/14] {«4» ile «199» a da nazar buyurulsun} ^[131/15] [Ve lehū]

-196-

^[131/16] **Afyon** {„Ḥaṣḥāş dedikleri nebāt-ı meşhūruṅ toḥumu ğılāfından **[132]**

^[132/1] taḥlib ve ṭabḥ ile taḥşīl olunan de‘vā-yı ma‘rūfuṅ ismi ‘arabīde kesr-i ^[132/2] hemze ile afyundan ğalaṭdır.... “ilḥ. (İlā-āḥirihi)

^[132/3] Merḥūm [Ḥafīd Efendi] ^[132/4] -‘Arabīde, kesr-i hemze ile ifyun yokdur; belki ‘arabiyyesi- ^[132/5] evvelin fethiyle -afyun dur ki,

fārisiyye apyun veya, yunaniye ^[132/6] ὀπion- ὀπion mu‘arrebidir. ^[132/7]
[M. R.]

-197-

^[132/8] **İsrāf-Tebzīr** {Beynlerinde fark vardır: ^[132/9] isrāf , mālı mevākī‘-i ğayr-i meşrū‘ada istiḥlāl etmekdir ki, ^[132/10] maşārif-i ḥaḳīkiyye cehālet veya tecāhül den neş‘et eder **[1]**. ^[132/11] Tebzīr ise, isrāf ıñ ḥilāfıdır: mālı mevāzī‘-i ^[132/12] meşrū‘ada –faḳaṭ ifrāṭ derecede -şarf eylemekdir **[2]**. Orta ^[132/13] ḥalli bir mīrāsıyedinin ötekine, berikine emvālını in‘ām ve ḥānesinde ^[132/14] külli yevm aḥbābını it‘ām etmek gibi ki, noḳşān-ı ‘aḳıl ve tedbīrden ileri ^[132/15] gelir; buña bir nev‘-cinnet den başka ne dendir.

[1] Fi ḳavlihi ta‘ālā: asta‘īzu bi’llāh,, inna al-müsriḳīn“

[2] Asta‘īzu bi’llāh,, inna’l mübazzirīn.....” **[133]**

^[133/1] El-cünün-ı fūnūn aḳillihā milyon ^[133/2] [Li-muḥarririhi]

-198-

^[133/3] **İspenciyaṛı** {Aşl u şaḥīḥi, İtalyanca sepeçer-spezzere ^[133/4] dir ki, [eczācı] demektir. ^[133/5] Böyle ecnebī bir lafza [y (ye)] maşdariye-yi fārisiyye ilḥāḳ edilmekden ise, ^[133/6] ispenciyaṛ yerine şaydalānī, ispenciyaṛı yerine şaydala ^[133/7] (eczācılık) ta‘bīri isti‘māl olunmaḳ münāsibdir. ^[133/8] [Ve lehū]

-199-

^[133/9] **Emniyyet** {Ünsiyyet gibi müvelledātımızdan olub, aşl u şaḥīḥi ^[133/10] emn dir. ^[133/11] {Bir de «4» ile«52» niñ zīrindeki şerhe ve «195» e nazar ^[133/12] buyurulsun.} ^[133/13] [Ve lehū]

-200-

^[133/14] **Oyan** {‘arabiyye iyvān dan muḥarrefdir ki, [ḥayvān başlığı] na ^[133/15] dērler. ^[133/16] {Bir de «9» a nazar buyurulsun.} ^[133/17] [Ve lehū]
[134]

-201-

^[134/1] **Elbetde** {Ġalaṭdır; şaḥīḥi elbette dir ki, edāt-ı tekīd-i ‘arabīdir. ^[134/2] Ḥattā muḥāverātında, ekseriyya elbet ḳullanırız. ^[134/3] Müte‘aḥḥiriniñ roman kitāblarıyla müteḳaddiminiñ āşār-ı

manzūmesinde, bu ^[134/4] ġalaṭā pek çok teşādūf edilir: ^[6/5] cümleden biri şu beyittir:

„taḳdīre ‘ilāc eyleyemez olsa felāṭūn
elbetde olur her ne ise emr-i muḳadder.“ ^[134/6] [Ve lehū]

-202-

^[134/7] **İzhār-ı tezellül** {„İzhār-ı zillet dēmeli. İzhār-ı tezellül
^[134/8] dēnilemez.“ ^[134/9] –Çünkü tezellül, izhār-ı zillet; yāḥūd –şihāḥın
^[134/10] taşrīḥi vech ile -[ḥuṣū‘ u meskenet etmek] ma‘nāsındadır. ^[134/11]
[M. R.]

-203-

^[134/11] **İftirā-Bühtān-Ġıybet** {Beynlerindeki furūḫ-ı daḳīḳā
vardır: ^[134/12] iftirā‘, cehlan veya li-ğaraḫ bir kimseye isnādda
bulunmak; bühtān, ^[134/13] bir fā‘il-i cürmü ‘anī‘l-ğıyāb zemm etmek
dēmekdir. **[135]** ^[135/1] Ġıybet ise, bi-ğayr-i ḥaḳḳ bir kimseyi
arkasından zemm eylemek ^[135/2] ma‘nāsındadır ki, ismi ġıybet dir.
^[135/3] Şu ta‘rīflere göre iftirā, sonrakilerden e‘amm olur. ^[135/4] İbtihār
daḫı, bir fi‘l-i mekrūḥın nefsinde şübūtī iddi‘asında bulunmak; ^[135/5]
ya‘nī (ḥadd-i zātında o işi işlemediği ḥālde) nefesine iftirā etmektedir.
^[135/6] [Ve lehū]

-204-

^[135/7] a) **İḥvāniyyāt** {İḥvān, eḫ in cem‘idir; cem‘lere ise ^[135/8] edāt-ı
nisbet lāḫıḳ olmaz. ^[135/9] binā‘en‘aleyh -ḥattā iḥvānī dēmek şaḫīḫ
olmadığı ḥālde- ^[135/10] edāt-ı mezkūrdan sonra, be-tekrār onu
cem‘lendirerek, bir iḥvāniyyat ^[135/11] ortaya koyub isti‘māline
koyulmak fāḫiş bir ḥaṭā, ve -fıkr-i ‘ācizāne^[135/12] mizce -böyle bir
ta‘bīriḡ ihmāli isti‘mālinden evlādır. ^[135/13] b) **Ḥikemiyyāt,**
Ḳıyemiyyāt ^[135/14] ve ^[135/15] **Ḥikemiyyūn** {Ānifen ‘arz ettiğim vech
ile, cem‘lere [ye] nisbet getirilmez; ancak ‘inde‘l nisbet müfredlerine
redd ve ircā olunur. ^[135/15] Binā‘en‘aleyh ḫikemle ḳıyama birer edāt-ı
nisbetle edāt-ı cem‘ ilḫāḳ ^[135/16] etmek istersek -ḫikemiyyāt,
ḳıyamiyyāt dēmeyib müfredlerine ircā **[136]** ^[136/1] ederek ḫikemiyyāt,
ḳıyamiyyāt dēmeliyiz. Bunlar gibi, ḫikemiyyūn ^[136/2] daḫı ḫikmiyyūn
dur. ^[136/3] Faḳaṭ aḫlāḳ, ma‘anī, ferā‘iz, ḥuḳūḳ, enṣār, i‘rāb, ^[136/4] üsbū‘,

aş'ār, fuzūl gibi -müfred maḳāmında kullanılmakda olan ^[136/5] a'lām ve ba'z ıstılāḫāt ve ta'birāt 'alā lafẓihim mensūb olur; ḥalkıyyāt ^[136/6]- veya -ḥalkıyyūn, ma'neviyyūn, farziyyūn, ḥaḳḳıyyūn... ilḥ. (İlā-āḫirihi) dēnilmez. ^[136/7] Ma'a-mā-fīḥ kufıyyūn, cem'î mensūb kılmağı tecvīz etmişlerdir.

^[136/8] {Tecārübe (emti'a-yı-) ya da nazār buyurulsun.} ^[136/9] [Ve lehū]

-205-

^[136/10] **Āsimān-Āsumān** {İkisi de laḥndır; şaḫīḫi āsmān dır ki, fārisiyye ^[136/11] ās (degirmen) le edāt-ı teşbih olan mān dan mürekkebdır. ^[136/12] [Ve lehū]

-206-

^[136/13] **Aşlından** (ḳāle-ḳavale) idi {İbāre-yi ḡayr-i faşīḫasına bedel, ^[136/14] ḳāle aşlen ḳavale idi; yāḫūd, sādece [ḳāle] niḡ aşı ^[136/15] [ḳavale] dir dēmeli. **[137]**

^[137/1] {« (-dāla bir şedde vèrmek!)'e de nazār buyurulsun.} ^[137/2] [Ve lehū]

-207-

^[137/3] **Otlakıyye (-resmi)** {Otlak ın āḫirine -bir lafz-ı 'arabī ^[137/4] imiş gibi -bir edāt-ı nisbetle [he] te'nīs getirerek otlakıyye dēmek ^[137/5] ḡalaṭ-ı fāḫīşdir. ^[137/6] Bu maḳāmda şunlardan birini ḳullanmalıdır: otlak resmi, ^[137/7] resm-i mer'ā, resm-i ra'y, mer'ıyye **[1]**.... ^[137/8] Faḳaṭ [simsār] lafz-ı türki olmadığından simsāriyye ta'bīri ^[137/9] şaḫīḫdir.

^[137/10] {«Bendiyye» ile«rüsümāt» a da nazār buyurulsun.} ^[137/11] [Ve lehū]

-208-

^[137/12] **Ümīd** {Fārisī-yi efşahı -[m (mim)] i müşeddede ile -ümmīd dir.

[1] Ammā, mer'ıyye resmi -[arziye resmi], [simsāriyye ücreti] dēmek gibi-faşīḫ degildir; sāde mer'ıyye, arziye (veya, ta'bīr-i vecīḥ ile anbāriye); simsāriye yāḫūd-metinde beyān etdigimiz vech ile- resm-i mer'ā, resm-i arz (veya resm-i anbār) dēmelidir. **[138]**

[138/1] Nitekim -bir münâcâtının matla'nda cenâb-ı [cāmī] (‘aleyhi rahmetu'l-bārī): ilahî gonca-yı ümmid be-güşây golî ez ravza-yi câvîd-i be-nümây“ [138/2] buyurmuşdur. [138/3] [Ve lehū]

-209-

[138/4] a) **Alā'en (şānını)** {A'lā', [rızā'], [binā'] gibi [138/5] nihāyetlerindeki hemzelerden evvel [e (elif)] bulunan kelimelerin, hemzeleri, 'inde'l- tenvîn- [138/6] alā'en, [rızā'en], [binā'en] şüretlerinde -bilā merkez velā elif-i [138/7] mektüb olur. [138/8] Ammā, hemzenin üst tarafında [e (elif)] den başka bir harf bulunduğu [138/9] takdîrde, bakılır: o harf hurûf-ı munfaşılardan ise, -[bed'en], [138/10] [cüz'en] şüretlerinde -yine bilā-merkez, faḳaṭ [e (elif)] ile; hurûf-ı [138/11] muttaşılardan ise, -[şey'en] şüretinde-bi'ttab' merkez ve [e (elif)] ile [138/12] yazılır. [138/13] b) **Muvaḳḳaten, 'Ādeten** {Vaḳt, [şebāt], [beyt] gibi [t (te)] ile [138/14] ḥitām bulan kelimelere gelince: o [t (te)] ler aşlı ise -muvaḳḳaten, [138/15] [şebāten], [beyiten] gibi- ḥālet-i-tenvîn'de ṭavîl olarak; zā'id ise [138/16] -'ādeten, [māddeten], [ḥaḳīḳaten] gibi -gird olarak yazılır. [139]

[139/1] c) **Ma'nen** {Ma'nā, [da'vā], [mevlā] gibi [ye] yi memdūde ile [139/2] nihāyetlenen kelimeleri ise -ma'nen, [da'ven, [mevlan] şüretlerinde [139/3] -elifsiz yazmak ḳavā'id-i ḥatt-ı 'arabî muḳteziyâtındadır.... [139/4] [Ve lehū]

-210-

[139/5] a) **İtyān** (İ'zār-ı ḡayr-i maḳbūle serd ü- ile) {İtyān, 'arabîde [139/6] [gelmek] demektir; [götürmek] ma'nāsında isti'mālî ḡalaṭdır. [139/7] [Ve lehū] [139/8] b) **İstihāl** ('Uhde-yi-'ālîlerine....) {„İstihālîñ ehliyyet [139/9] ma'nāsı muḥdeşdir. Çünkü (isti'hāl) çerviş yağı almak veya yemek [1] [139/10] demektir.,, [139/11] [Ḥācī Zihnī Efendi] [139/12] - İsti'hāl, [müsteḥāk olmak] ma'nāsına da gelir. ihāl [139/13] ise bir şey'i bir adama la'îḳ görmek] demektir. [139/14] [M. R.]

[1] Ḥattā, [çerviş yağı] na ihāle ta'bîr olunur. [M. R.] [140]

[140/1] c) **İğtirār** (Afüv 'āliyelerine-en) {İğtirār, 'arabîde [140/2] [aldanmak, ḡāfil olmak] demektir; [maḡrūr olmak] ma'nāsında [140/3]

isti'mālî ğalaṭdır. ^[140/4] Bu mevķi'de, i'timād-veya-istinād ĩrad olunmalıdır.

^[140/5] {Bir de «144» e nazār buyurulsun.} ^[140/6] [Li'l muḥarrir]

-211-

^[140/7] **Afacan** {Afet-i cān dan muḥarrefdir. ^[140/8] [Ve lehū]

-212-

^[140/9] **Edām-Allāhu eyyām-ı 'ömr ü devlete** {„Vāv-ı 'āṭife 'ibārāt-ı 'arabiyyede ^[140/10] her bār meftūḥ olduğundan edām-Allāhu eyyām-ı 'ömr ve devlete yerinde 'ömr ^[140/11] ü devlete dēmek ğalaṭdır., ^[140/12] [Ḥācī zihni Efendi]

-213-

^[140/13] **İrticāl (-en), Bedāhet (bi'l-)** {İrticāl, -^[140/14] bedāhet in efṣaḥı olan -bedīhe den eblağdır: **[141]**

^[141/1] bi'l-bedīhe inṣā' ēdilen bir kıṭ'a, ancak-beş on daķıķa ^[141/2] olsun -vezn ve kāfiye tefekkür olundukdan sonra vücūda getirilmiş ^[141/3] olur ki, muahḥarān, çok kere ıslāḥāt icrāsına tevakkuf ēder. ^[141/4] İrticālen ĩrad ēdilen bir maķāle ise, o anda zihne tebādür ^[141/5] ēden sünūḥāt-ı mütevāliyenin eşeridir. ^[141/6] [Li-muḥarririhi]

-213-

^[141/7] **İştibār-Şabr** {Evvelki -[zarūri] kaydıyla muḳayyed olmasına ^[141/8] nazaran -şonrakinden aķvā 'add olunur.

^[141/9] {«50» ye de nazār buyurulsun.} ^[141/10] [Ve lehū]

-214-

^[141/10] **İgdiş-İgdiç** {Bu, lafzen ve ma'nen ṣaḥiḥ degildir: ^[141/11] efṣaḥı -[kef-i] fārisiyye ile -igdişdir **[1]** ki, ^[141/12] [iki müteğāyyir nuṭfeden mütevellid insān veya ḥayvān] ma'nāsındadır; buña ^[141/13] [melez] dēriz. ^[141/14] [Ve lehū]

-215-

^[141/15] **Aşpar-Aşpūr** {Ĝalaṭdır; ṣaḥiḥi -[hüdhüd] vezninde- ^[141/16] 'arabiyye 'uṣfūr dur ki, [papağan yemi] dēdikleri bir nebāt toḫumudur. ^[141/17] Ondan boya da çıkarırlar. ^[141/18] [Ve lehū]

-216-

[141/19] **Armıġan** {Laġn olub, ŧaġıġı armaġandır ki fārŧiyyedir.

[141/20] [Ve lehū]

[1] [Tıbyān nāfi^ç] de [kef-1] ‘arabiyye ile ŧebt olunmuŧdur. **[142]**

-217-

[142/1] **İstinkāf-İmtinā^ç-İbā-İ‘rāz** {İstinkāf, li-maġŧadın [142/2] bir emri ifādan çekinmek ma‘nāsındadır. [İmām-ı a‘zam ħazretleri, [142/3] kādılıġı kabūlden istinkāf buyururlardı.] gibi. [142/4] İmtinā^ç, bi‘l-zarūret çekinmek dēmekdir: [filān, elli lira [142/5] deyni iin yūz liralık bir kefil gōstermekden imtinā^ç ētdi.] gibi. [142/6] Keff de bu ma‘nādadır. [142/7] İbā^ç, bir ŧey’den ferāġ ētmek; artıġ kaçınır olmak ma‘nāsındadır: [142/8] [vefākārılıġımdan tōlayı mı benden ibā^ç ēdiyorsunuz?...] gibi.

[142/9] {«18» e de nazar buyurulsun.}

[142/10] İ‘rāz, yūz çevirmek dēmekdir: [geende kendiyi mu‘āheze [142/11] ētdiġim iin, filān, ŧimdi benden i‘rāz ētdi.] gibi. [142/12] İġtirāz ile ictināb ise, ŧaġınmak, kendiyi gōzetmek; [142/13] ve bir ŧey’e uzak tūrmaġ ma‘nālarındadır: [robama zifos ŧıratmaġdan[142/14] iġtirāzen, duvar diblerinden yūriyorum; ġazabınızı da‘vet ēdecek [142/15] ef‘ālī iŧlemekden dā‘imā ictināb ēderim.] gibi. [Ve lehū]

-218-

[142/16] **Ünsiyyet** {Emniyyet gibi müvelledātımızdan olub, aŧl u ŧaġıġı [142/17] üns dūr.

[142/18] («52» niġ zīrindeki ŧerhe nazar buyurulsun.) [142/19] Enes-eneset kelām-ı ‘arabda [vaġŧet] le teġābūl ētdirilir. [142/20] [Ve lehū] **[143]**

-219-

[143/1] **Ondalık** { [‘Aŧr] a dērler; ŧoġdaki lıġ zā’iddir. [143/2] Bunun yerine –onda biriġ muġtaŧarı olmak üzere –onda [143/3] ta‘bīrini kullanıb, meŧelā [300 kile buġdayıġ, onda sı 30 [143/4] ēder.] dēmek daha münāsib olur. [Ve lehū]

-220-

[143/5] **Ortanca** {Japonca ortaniya [1] dan muġarref olub- [143/6] [ġar ieġi] gibi tōp, tōp aılır, renkten renge girer. [143/7] Nihāyet bir tatlı penbede ġarār ġılar –zehre-yi ma‘lūmeniġ ismidir. [143/8] Buġa

capon gülü] de d nildiđi iřidilmiř ve, f l-ħaķ k  [143/9] ortan ya lar memleketimize de japonyadan getirdilmiř ise de, [143/10] capon g l , ortan ya nıń mens b olduđu 9 cins mey nında en [143/11] la if ve merg b bir cinsidir; her ortan ya d nmez;  yle her yerde [143/12] bulunmaz.

[143/13] { 129  a da naz r buyurulsun.} [Ve leh ]

-221-

[143/13] **Arma** {Her devlete, ve avrupanıń ba  ma r f   ilelerine [143/14] ma ş ş muşavver, m cessem  al m t-ı m meyyizeye arma degil, armovari [143/15] -Armoiries d meliyiz. [143/16] Arma-yı  ořm ni d nilmek ğala dır.

( 69  uń zirindeki mev dda [143/17] naz ra buyurulsun.) [Ve leh ]

[1] Latincesi hortensia -Hortensia dır; fransızlar ortansiya - Hortensia d rler. [144]

-222-

[144/1] ** her (-li k ġid)** { h r lafz- ı f risisinden [1] ğala dır ki, [144/2] yumur a ile niş stadan yapılıb, k ġıda, lib sa  l  edilir. [144/3] [Ve leh ]

-223-

[144/4] ** ř l** (Odanıń der nunu d rt řandalye, iki  oltu , bir  anape, [144/5] bir boru ile bir  ift k t bh ne...(!!!) - diyordu.) {Fransa [144/6] meř h r-i ĥik ye -n vis nıń ba  en fis-i  s rı lis nımıza na le himmet buyurulduđu [144/7] řırada, -d  im  řu gibi l z msuz ve m n sebetsiz bir akım s zlerle ber ber- [144/8] occuper kelimesi de,  ř l  tmekle terc me olunuyorsa da, [144/9]  ř l, [bir kimseyi bir iř ile meř l  ılm ] d mekdir; [yer [144/10]  utm ] ma n sında degildir. Ancak, ta ayy z kelimesi bu mevzu a daha [144/11] elv riřlidir. [144/12] [Ve leh ]

-224-

[144/13] ** ntih l-Meş-Sel - lm m** {C mlesi  ş l h t-ı edebiyyeden [144/14] olub, beynlerinde f r k-ı da   a vardır: [144/15] intih l -digerin bir ş rini  aynen temell k  dere, [o benimdir!] [144/16] iddi sında bulunma dır. (Neş de bu ma n dadır.) [144/17] Meş -

çalınan şi'ri -ba'z elfāzımı değıştirerek- ^[144/18]şüret-i uhrāya kalb eylemekdir ki, şüret-i şāniye, şüret-i evlādan emlah ^[144/19]bile olsa yine mesh 'add olunur. (İ'āre dahı bu ma'nādadır. ^[144/20] Mesh ve i'āre édilene ba'z şeyler 'ilāve étmege ise, teznīb dēnilir.)

[1] Bi'l-'aks, merhūm Aḥmed Vefīk Paşa, bunun türkceden fārisiyye naḳl édilmiş olduğunu beyān eylemiştir. **[145]**

^[145/1] Selḥ -çalınanın her kelimesinin yerine, onlarla müterādif birer kelime ^[145/2] bulub ḳoymaḳdır. ^[145/3] İlmām ise, maẓmūn-ı mesrūḳı-belli olmayacak şüretde- ^[145/4] bir mahāret-i üstādāne ile külliyyen başḳa, başḳa lafızlarla ifāde étmekden 'ibāretidir. ^[145/5] Bu, mesh den ez-her-cihet maḳbūldür. ^[145/6] [Ve lehū]

-225-

^[145/7] **İ'tibār** {„Naṣīḥat almak ve bir yerden 'ubūr étmek (!) ma'nāsınadır. Lisānımızda, ḳadr ve menzilet mevḳi'nde isti'māli te'vīl-i ba'ide muḥtācdır....“ ilḥ. (İlā-āḫirihi) ^[145/8] [‘İzzet bek] ^[145/9] -İ'tibār, [‘ibret almak], [‘aceb étmek], [intikāl étmek] ^[145/10] ma'nālarındadır; [‘ubūr étmek] ma'nāsı ise, [ḳadr ve menzilet] ḳadr-i lafzına ^[145/11] ba'iddir. Fa'tabirū yā ulu'l-abṣār! [Muḳaddime-yi kelām da söyledigimizi burada da tekrār éderiz ki (Et-tekrārü ahsen velev kāne yüz seksen!): lisānımızda, i'tibār gibi ma'nāsı fāsīd-i maṣdarı pek çokdur; ancak me'hazlerimiz de gördüklerimizi derc ile iktifā étdik.] ^[145/12] {Mürür ve 'ubūr ile mārri'n ve 'ābirīne de naẓar buyurulsun.} ^[145/13] [M. R.]

-226-

^[145/14] **Aḳdemce** {Ma'nāsızdır; muḳaddemen dēmeli ^[145/15] [Li-muḥarririhı]

-227-

^[145/16] İzāle-yi bīkr {[bīkr (izāleyi-) e naẓar buyurulsun.]

-228- **[146]**

^[146/1] **İlāhī! Yā Rabbī!** {„İlāhī!, rabbī ma'nasındadır; binā'en'aleyh ^[146/2] ya, yalnız ilāhī! veya yā rabbī! dēmelidir.,, ^[146/3] [Lüṭfī] ^[146/4] Ekşeriyya [Allāhümme rabbenā leke'l-ḥamd] meşelā

mevāzî'da da vārid olmasına nazaran, ^[146/5] yā rabbî! ilāhî! yi mü'ekked
olduğu cihetle eḥadu-hümā zā'id 'add, ^[146/6] édilmemelidir

^[146/7] {«'Abd-i memlûkleri» ne de nazâr buyurulsun.} ^[146/8] [M. R.]
^[146/9] [**Elif**] İñ intihāsı Fî 25 rebî'ü'l-âḥir 1313 [Tehzîbü'l kelām] 17 cild-
i evveli mündericâtı]

şafha
Allāh 17
»abdāl
avān 18
āminen 19
»abone
aʿrāb-aʿrabī 20
arnabud 21
ümmü hān 22
»ayvān
ünāş 23
»arāzī
ibākat 24
»Eyyūb
enāniyyet 25
izʿān 26
»avānī
edʿiyye-ve- ebniyye 27
a)İzā{ 28
b) İbā{ 28
el-ān 29

şafha
ūdūʿl qahr-ʿūdūʿl qahr 30
emekdār»
a) ekşerīsi »
b) evvelkisi, ötekisi... ilh
(İlā-āhirihi)} 31
c) evvelsi-evveliyesi} 31
ihrāk-ı nār »
idrīs şāhı 32
ilcā-yı zarūret »
idrār-ve-müdirr »
efī 33
ibn-bin 34
a)uğur »
b)ordu } 35
c)ālāy } 35
d)arslan } 35
h) ārşūn 35
ezberden 36
isrāʿil, qābil 1»
ez-an cümle 37
emīrūʿl-ḥac »

şafha
iḥtimāldir ki 37
iḳāmet-beytütet »
iskān-ve-meskūn 38
a)āmed u şod-ve- āmed ü
reft} 39
b) āşikār-āşikāra-āşikāre}
39
c)egerçi gerçi} 39
d) inābe} 39
iltiyām-şifā 40
a)in‘ām-iḥsān} »
b)ithāf-ihdā} »
emāret-ve-esā’et »
ışlāḥ olmak 41
iş‘ār »
ilā māsā’a’llāh-ve-
inşā’a’llāh »
infāz- tenfīz 42
a)i’tirāz- ta’rīz} »
b)intikād- tenkīd} »
c)îcāz-iḥtişār} 43
d)iṭnāb-ṭaṭvīl} 43
h) istiḥza-tehekküm} 43

şafha
iḳtizā-īcāb 44
idḥāl-ilḥāḳ »
a) ekmek} 45
b) aḳşırmaq} 45
c) eyü-iyü 45
a) imtisāl- inḳiyād »
b)iz‘āc-ta‘cīz } 46
c) inhimāk-meyl} 46
d) istiḥyā- ḥayā} 46
h) iclāl-ta‘zīm} 46
v) intibāḥ-teyaḳḳuz} 46
z) îzāḥ-tavzīḥ} 46
h) ibcāl-tebcīl} 46
t)itmām-tetmīm;ikmāl-
tekmīl} 46
y) istiḥkār-taḥḳīr 47
a) efendim}»
b) aḡa, anlar, anı, anıḡ ... ilḡ
(îlā āḡirihi) }»
c) artırmak}»
d) olmuş idi, olmuş iken}»
h) arkadaş 48
v) oldukları 49
z) olmaya gitmeye} 49
h) aşlamak} 49

safha
t) éderek»
a) islāmiyyet»
b) islāmlık, ta‘cizlik...ilh.
(İlā āhirihi) 50
b)imāmetlik, şehādetlik...
ilh. (İlā āhirihi)»
ahālī-yi hamiyyetimininden»
eşās-ı beytiyye 51
a) ol vecihle neden?... ilh.
(İlā-āhirihi)»
b) olduğuçün 52
ālāt u edavāt... ilh. (İlā-
āhirihi) 53
a)ay mehtabī»
b) āzu dişi»
engüş ber-dehān-ı hayret...
ilh. (İlā-āhirihi) 54
ignedenlik,
buhūrdānlık...ilh. (İlā-āhirihi)»
isbāl-isrā-ib‘ās... ilh. (İlā-
āhirihi)55
iskender 56
ābanoz-ābnūz 60
ebū hanīfe»
ibrā-tebrīye 61
ekşeriyā»
ehemmiyet»
ebhet»
a) esās-ı kavīyye 62

safha
b) üslūb-i fārisiyye
c) iddi‘ā-yı vākı‘a
d) iştihār-ı kâzibe 63
a) iskele-yi mezkûre»
b) asyā-yı vustā...ilh. (İlā-
āhirihi) 64
aḥşāb»
a)iddi‘ā etmek 65
b) ihtirāş etmek»
eyyām-ı hevā»
adam ‘aқıllı»
üfgende»
arāzī-yi mīriye 66
emirnāme-yi ‘aliyye»
ay bay, gün be gün... ilh.
(İlā-āhirihi)67
üssü’l-esās»
a) ihtiyāra, faқīre...ilh. (İlā-
āhirihi) 68
b) münkażiye, mesmū‘a...
ilh. (İlā-āhirihi) »
c) bī-kes, zenne... ilh. (İlā-
āhirihi)69
d) zengīne... ilh. (İlā-
āhirihi)»
a‘zālar, eşyālar... ilh. (İlā-
āhirihi)»
īcāra vėrmek 71
a) ve
īcāra»

safha
b) iřtiħār  tmek} 72
c) in be almak} 72
olduğundan i in} 72
e  a l  73
eħad (-va  ası) 74
 şıf ne»
 d ğ nden,  d ğ  75
a) aş  b-ı g   lden»
b) a ık meşreb 77
eyt m»
a   z»
a , ağa ,  or p... il . ( l -
  irihi)»
 fet-i d nyeviyye 78
avrupa 80
olmağla (-ber ber)»
atabeg 81
ith m-ve-m ttehim 82
işk l  tmek»
iml »
iml  84
a rab »
efrenc 85
 r yiş- l yiş»

safha
enm zec»
ehviye-yi la ife teğanni....86
 mmet- avm-millet»
opera-dram 4 perde 87
imd d geldi 88
emm re 89
ise de fa at»
     biri 90
a z ve girift-derdest»
-tevk f
emte a 91
em net- ved  a»
eyva ll h 92
elastik yyet»
ev  af-ı k rr  a ş r  93
aşilz de»
uş l-i mezk r»
a l s 94
ve
a l s »
ictir -ictis r»
ih net- ıy net
ehl-i k ble»

safha
āstar»
eni konu-eni konı 96
imāme»
ebedü'l-ābidin} 97
ve} 97
ebeden -ābād} 97
emāneti a'sār vāridātı »
abur cubur 91
aynalıkavāk »
erguvān »
inşād 99
avanak »
eşedd-i ihtiyāc ile muhtāc »
esb keşān 100
abrāş, ebrāş... ilh. (İlā-
āhirihi)»
istiḥmām »
ālihe 101
ırgat-ırgad 102
ispirto »
a) iktidār-ḳudret} 103
b) ihtirā'-icād} 103
e'āzım-ve-e'ālī 104
ecinnī»

safha
a) incir} 105
b) armud} 105
ibtisām-tebessüm}»
ve}
ibtisām etmek}
a) ibrāz- ızhār»
b) aḥkām-taḥkīm} 106
c) isticlāb-celb} 106
d) iktisāb-kesb} 106
h) ittikā-i'timād-... ilh. (İlā-
āhirihi)} 106
v) iblāğ- teblīğ 107
atsız 108
itti'āb »
inzāl-tenzıl 109
ibrīşim»
islīm»
āşüfte-ālüfte 110
iki öksüzler »
anḳaravī, edirnevī... ilh. (İlā-
āhirihi)»
a) ikrāh-istikrāh 111
b) istiknāh»
üşerā 112
āvāze-yi şöhret»

safha
erişte 113
engüşt»
istid‘ā- istirhām... ilh. (İlā-
āhirihi) 114
isticvāb-istintāk»
ataşe militer 116
ebeveyn- akrabā- ‘amca-
dayı»
ağavāt 117
ermile »
enmile »
iftāriyyelik, ramazāniyyelik
118
ayālet-eyālet »
üstüvā (ḥatt-) 119
ıçkırık »
alp »
ustūra 120
albom »
acar »
erdeḥ 121
araba»
üstüvāne-yi kā‘im »
etüv (-mākinesi) 122
anaşon »
isfenāḥ »

safha
iḥyānen 123
öfke »
iḥrāz »
üşküdar 124
uşkuna »
eshām 125
arż-ı muḳaddes... ilh. (İlā-
āhirihi) 126a
üzeyn-i eymen »
ehl-i dil 127
erbāb »
ibne 128
işkenbe »
işkence »
isti‘fā vèrmek 129
‘arż-u ḥāl vèrmek »
ezā-ve-evveliniḡ
amelikan bezi 131
amān »
afyon »
isrāf-tebzīr 132
ispenciyarī 133
emniyyet »
oyan »

şafha

elbetde 134

iẓhār-ı tezellül »

iftirā-bühtān-ğıybet »

a) iḥvāniyyāt 135

b) ḥikemiyyāt, kıyemiyyāt »

āsīmān 136

aşlından (kāl- kavı) idi»

otlaķıyye 137

ümīd »

a) a'lā'en 138

b) muvaḳḳaten, 'ādeten »

c) ma'nen 139

a) ityān »

b) istihāl »

c) iğtirār 140

afacan »

şafha

edām-Allāhu eyyām-ı 'ömr

ü devlete »

irticāl-bedāhet »

iştibār-şabr 141

igdiş-igdiç »

aşpar- aşpūr »

armığan »

istinkāf-imtinā'... ilḥ. (İlā-

āḥirihi) 142

ünsiyyet »

ondalık 143

ortanca »

arma »

āher 144

işgāl »

intiḥāl-mesh'...ilḥ. (İlā-

āḥirihi)»

i'tibār 145

aḳdemce »

ilāhī! yā rabbī! 146

Bahāsı ½ 2 ğuruş

mü'ellifin āşār-ı ğayr-i maṭbū'su

ādāb-ı	muḥāṭaba-ve-	şerefü'l nuṭuḳ
merāsım-i mekātibe		şı'r u şā'ır
āyine-yi beşer		ġarā'ibi ittifākāt
tārīḫ-i beşer		fezā'il-i insāniye
taşvır-i aşk		fenn-i elsine
taṭbīkāt-ı felsefiye		fenn-i huṭūṭ
timsāl-i ḥarb- yaḥūd-lisān		güzide
ve seyf u qalem		lisān-ı 'oşmānide
münāzaraları		müsta'mel luġāt-i ecnebī
dakā'ik-i lisāniyye		metni'l metin fī tefsir-i
sübḥatü'l leālī		sūretü'l tın

meylü'l edeb

fī

tercüme-yi neyl el- arab

(fī müşelleşātü'l 'arab)

4.BÖLÜM

MADDE BAŞLARI

Allāh: [17/1] abdāl: [17/2] avān: [18/3] emnen (-ve sālimen): [19/4] abone: [19/5], a'rāb-a'rabī: [20/6], arnabud: [21/7], ümmü hān: [22/8], ayvān: [22/9], ünās (zükūru-): [23/10], arāzī-erāzī: [23/11], ibākat: [24/12], Eyyüb (-Sultān): [24/13], enāniyyet: [25/14], iz'ān: [26/15], avānī: [26/16], ed'yye ve ebniyye: [27/17], izā: [28/18], ībā: [28/18], el-ān: [29/19], üdü'l kahr-üdü'l kahr: [30/20], emekdār: [30/21], ekşerīsi [30/22], evvelkisi, ötekisi ve birisi, kendisi [31/22], evvelsi, evvelisi (gün): [31/22], iḥrāk-ı nār: [31/23], idrīs şāhı: [32/24], ilcā-yı zarūret: [32/25], idrār ve müdirr: [32/26], ef'ī: [33/27], ibn-bin: [34/28], uğur: [34/29], ordu: [35/29], ālāy-ı (-vālā): [35/29], arslan: [35/29], ārşūn: [35/29], ezberden: [36/30], isrā'il-kābil: [36/31], ezan cümle: [37/32], emīrū'l-ḥac: [37/33], iḥtimāldir ki: [37/34], ikāmet-beytütet: [37/35], iskān ve meskūn: [38/36], āmed şod ve āmed ü reft: [38/37], āşikār-āşikāra, āşikāre: [38/37], egerçi-gerçi: [38/37], idrāk (...i etmek): [39/38], istilā (...e etmek): [39/38], iḥticāc (...ı etmek): [39/38], inābe (...den-alma): [39/38], iltiyām-şifā: [40/39], in'ām-iḥsān: [40/40], iḥāf-iḥdā: [40/40], emāret ve esā'et: [40/41], ze'āmet, ḥitābet baṭālet, velādet, kabāle, iyānet, ḥasāset, kehānet, felāhat, riyāset, ḥacāmet, esāret, neẓāret, şinā'at, seyāhat, niḳābet, bedā'et, risālet, sefāret, velāyet, seyāhat, sefālet, ferāset, vezāret, beşāret: [41/41], ıslāḥ olmak: [41/42], iş'ār: [41/43], ilā māşā'a'llāh ve inşā'a'llāh: [41/44], infāz-tenfīz: [42/45], i'tirāz-tā'rīz: [42/46], intikād-tenkīd: [42/46], i'cāz-iḥtişār: [43/46], itnāb-ṭatvīl: [43/46], istihza-teḥekküm: [43/46], iktizā-icāb:[44/47], idḥāl-ilḥāk: [44/48], ekmek: [45/49], aksırmak: [45/49], eyü-iyü: [45/49], imtişāl-inḳiyād: [45/50], iz'āc-ta'cīz: [46/50], inhimāk-meyl: [46/50], istiḥyā-ḥayā: [46/50], istiḥyā'-ḥayā: [46/50], iclāl-ta'zīm: [46/50], intibāh-teyakḳuz: [46/50], izāḥ-tavzīḥ: [46/50], ibcāl-tebcīl: [46/50], itmām-tetmīm; ikmāl-tekmīl: [46/50], istiḥkār-taḥkīr: [47/50], efendim: [47/51], aḡa, anlar, anı: [47/51], artırmak: [47/51], olmuş idi,

olmuş iken: [47/51], arkadaş: [48/51], oldukları: [49/51], olmaya-
 gitmege: [49/51], aşlamak: [49/51], ederek: [49/51], islāmiyyet:
 [49/52], islāmlik, ta'cizlik, tekā'üdlük, kabzlık: [50/52], imāmetlik,
 şehādetlik, hitābetlik, vekāletlik: [50/52], ahālī: [50/53], ahālī-yi
 hamıyyet mendan: [50/54], eşās-ı bēytiyye: [51/55], ol vecihle neden?,
 üç- biñ, dört yüz, ötedenberi, vuķū'yāfta, vuķū' bulan, ol bābda,
 hālbuki, ma'a-mā-fīh, fimā ba'de, şānki, ertesi, inşā'a'llāh, baħişle,
 anuñçün:[51/56], olduğu için: [52/56], ālāt u edevāt, 'add u şümār, yād
 ü tezkār, etrāf u eknāf, hūsn ü ān, 'avķ u te'hīr, beyt ü hayret, vakt u
 zemān (-ile), neşv ü nemā, ifķ ü iftirā, zarar u ziyān, mürur u 'ubūr,
 faķr u fāķa, ref u 'alā, 'add u ihşā, mest u harāb, 'ahd u peymān, afv ü
 safh: [53/57], ay mehtābı: [53/58], azu dişi: [53/58], engüşt ber-
 dehān-ı hayret, çire-desti-yi mahāret, ser-zede-yi (nümāy-ı) zuhūr, pā
 bercā-yı tecavüz, sedd-keş-i mumāne'at, rū berāh-ı 'azīmet, peygüle-
 nişin istirāhat, kūşe güzīn-i inzivā, destkeş-i ferāğat, girden-i dāde-yi
 tāt: [54/59], iğnedenlik, buhūrdānlık, rīhdānlık: [54/60], isbāl-isrā-
 ib'ās, irsāl-sevķ-tesyār, 'izām-tesrīb: [55/61], iskender (-zü'lķarneyn,
 rūmī, kebīr, yunani): [56/62], abanoz, abnuz: [60/63], ebū hanīfe:
 [60/64], ibrā-tebriye, [61/65], ekşeriya: [61/66] ehemmiyet: [61/66],
 ebhet-übhet (+li): [61/67], esās-ı kavıyye: [62/68], üslub-ı fārisiyye:
 [62/68], iddi'ā-yı vāķı'a: [62/68], iştihār-ı kāzibe-ve-en'ām-ı 'aliyye-
 ve-hakķ-ı sābıķa: [63/68], iskele-yi mezkūr: [63/69], asya-yı vustā,
 afrikā-yı ğarbī, almanya-yı şimālī, britanya-yı kebīr, düvel-i avrupa,
 volķān-ı bahrī, ahvāl-i coğrafya, ķanāl-ı mezkūr, ğazete-yi mu'tebere,
 muħarrerāt-ı diplomatikiye, bando-yı 'askerī, debo-yı 'askerī, tabur-ı
 evvel, ķomısyon-ı mezkūr, hummā-yı tifoidi, kraliçe-yi mūmā-ileyhā,
 İmparator-ı müşārün-ileyh, marş-ı millī, liman-ı mezkūr: [64/69],
 ahşāb (-hāne): [64/70], iddi'ā etmek: [65/71], ihtirāş etmek: [65/71],
 eyyām-ı hevā: [65/72], adam 'akıllı: [65/72], üfgende: [65/73], arāzī-
 yi mīriye: [66/74], emirnāme- yi 'aliyye: [66/75], ay ve ay, gün be gün,
 diz be diz: [67/76], üssü'-esās: [67/77], ihtiyāra, faķīre, 'ācize:[68/78],
 münķaziye (müddeti-), mesmū'a (da'vāsı-): [68/78], bī-kes, zenne (-
 çorābī): [69/78], zengīne:[69/78], 'azālar, eşyālar, ahālīler, talebeler,

hudūdlar: [69/79], ĩcāra vèrmek ve ĩcāra (dükkanın...): [71/80],
 iştihār ètmek: [72/80], inābe almak:[72/80], olduğundan için, olsun
 için: [72/81], eñ a'lā (pek-, daha-, ziyāde-, gāyet-): [73/82], eħad (-
 vaķ'ası): [74/83], āşifāne: [74/84], èdügünden, èdügü: [75/85], aşhāb-
 ı göñülden: [75/86], açık meşreb: [77/86], eytām: [77/87], a'cāz (-
 kārāne): [77/88], aç, ağaç, çorāp: [78/89], āfet-i dünyeviyye: [78/90],
 avrupa: [80/91], olmağla (-berāber): [80/92], atabüg: [81/93], ithām
 ve müttehim: [82/94], okķa: [83/95], işkāl etmek (...si): [83/96], imlā
 (uşul, havācesi): [83/97], imlā (dereyi, şişeyi etmek):[84/97], akrabā:
 [84/98], efrenc: [85/99], ārāyiş, ālāyiş: [85/100], enmūzec:[85/101],
 ehviye-yi laţife tegānnī: [86/102], ümmet-ķavm-millet: [86/103],
 opera-dram; perde: [87/104], imdād geldi: [88/105], emmāre:
 [89/106], ise de, faķat: [89/107], üçün biri: [90/108], aħz ve girift-
 derdest-tevkif: [90/109], emte'a: [91/110], emānet-vedī'a: [91/110],
 eyva'llāh: [92/112], elastikiyyet: [92/113], evķāf-ı kurrā a'şārı:
 [93/114], aşilzāde: [93/115], eyyām-ı bāhūr: [93/116], usul-i mezķūr:
 [93/117], atlās ve atlāsī (baħr-i muħiţ-): [94/118], ictirā-ictisār:
 [94/119], ihānet-ħiyānet: [95/120], ehl-i ķible: [95/121], āstar:
 [95/122], eni konu- eni konu: [96/123], imāme: [96/124], ebedül-
 ābidin ve ebeden ābād: [97/125], emāneti a'şār vāridātı: [97/126], abur
 cubur: [98/127], aynalıkavāk: [98/128], erğuvān (erğuvān (fa.):
 [98/129], inşād: [99/130], avanaķ: [99/131], eşedd-i ihtiyāc ile
 muħtāc: [99/132], esb-keşān: [100/133], abrāş, ebrāş, ablāk, aħmāk,
 aħrāc, aşķār: [100/134], istiħmām: [100/135], ālihe (ħüsñ-ālihesi):
 [101/136], ırğat-ırğad: [102/137], ispiro: [102/138], iķtidār (-ilāhī)-
 ķudret (-m yok): [103/139], ihtirā'-icād: [103/139], e'āzım (umūr) ve
 e'ālī (-cibāl): [104/140], ecinnī: [104/141], incir: [105/142], armud:
 [105/142], ibtisām-tebessüm ve ibtisām ètmek: [105/143], ibrāz-izhār:
 [105/144], aħkām, taħkīm: [106/144], isticlāb-celb: [106/144], iktisāb
 (nuķūd)-kesb (faħr ü server): [106/144], ittikā (ağaca-ètmek), i'timād-
 istinād: [106/144], iblāğ-tebliğ: [107/144], atsız: [108/145], itti'āb (-
 zıhn): [108/146], inzāl (-ķurān)-tenzıl: [109/147], ibrişim: [109/148],
 islim: [109/149], āşüfte-ālüfte: [110/150], aħbār (ka'bu'l-aħbār):

[110/151], iki öksüzler: [110/152], ankaravî, edirnevî, bursevî, fransevî: [110/153], ikrâh (...dan etmek) -istikrâh: [111/154], istiknâh (-mâdde): [111/154], üşerâ: [112/155], âvâze-yi şöhret: [112/156], erişte: [113/157], engüşt: [113/158], istid‘â-istirhâm-ricâ-temennî-iltimâs- taleb: [114/159], arâzî-yi müvvât (mevât arâzî-yi): [114/160], isticvâb- istintâk: [114/161], ataşe militer: [116/162], ebeveyn-akrabâ-‘amca- dayı: [116/163], ağavât: [117/164], ebu’l vefâ (şeyh): [117/165], ermile: [117/165], enmile (-zîb...): [117/166], iftâriyyelik, ramazâniyyelik: [118/167], ayâlet-eyâlet: [118/168], el-veledü serâbiye (bâbü’l vâv): [118/169], el-muḳadder-i kâ’in (bâbü’l mim): [118/169], üstüvâ (ḥaṭṭu-): [119/170], ıçkırık: [119/171], alp: [119/172], ustûra: [120/173], albom: [120/174], acar: [120/175], erdeb: [121/176], araba: [121/177], üştüvâne-yi kâ’im: [121/178], etüv (-makinesi): [122/179], anaşon: [122/180], isfenâh: [122/181], iḥyânen: [123/182], öfke: [123/183], iḥrâz (-rütbe): [123/184], üsküdar: [124/185], uskuna: [124/186], eshâm: [125/187], arz-ı muḳaddes, zirâ‘-ı mi‘mâri, bi‘r-i ‘amîk, nâr-ı şedîd, üzün-ı kebîr, şems-i münîr, kavş-i mezkûr, riḥ-i şedîd, ḳadem-i ‘âlâ, dâl-ı mühmel, cîm-i fârisî, sinn-i aşğar: [126/188], üzeyn-i eymen: [126/188], ehl-i dil: [127/189], erbâb: [127/189], ibne: [128/190], işkenbe: [128/190], işkence: [128/191], isti‘fâ vèrmek: [129/192], ‘arz-u ḥâl vèrmek: [129/192], ezâ ve evveliniḡ (cemâzî‘l-): [129/193], amelîḡan bezi: [131/194], amân: [131/195], afyon: [131/196], isrâf-tebzîr: [132/197], ispenciyarî: [133/198], emniyyet: [133/199], oyan: [133/200], elbetde: [134/201], izḥâr-ı tezellül: [134/202], iftirâ-bühtân-ḡıybet: [134/203], iḥvâniyyât: [135/204], ḡikemiyyât, ḡiyemiyyât ve ḡikemiyyûn: [135/204], âsimân-âsumân: [136/205], aşıından (ḡâle-ḡavale) idi: [136/206], otlakıyye (-resmi): [137/207], ümîd: [137/208], a‘lâ‘en (şânımı): [138/209], muvaḡḡaten, ‘âdeten: [138/209], ma‘nen: [139/209], ityân: [139/210], istîḡâl: [139/210], iḡtirâr: [140/210], afacan: [140/211], edâm-Allāhu eyyām- ı ‘ömr ü devlete: [140/212], irticâl (-en), bedâhet (bi‘l): [140/213], ıştıbâr-şabr: [141/213], iḡdiş, iḡdiç: [141/214], aşpar-aşpûr: [141/215], armıḡan: [141/216], istinkâf-ımtinâ‘-ibâ-i‘râz: [142/217], ünsiyyet:

[142/218], ondahlk: [143/219], ortanca: [143/220], arma: [143/221],
āher (-li k̄āğid): [144/222], işgāl: [144/223], intiḥāl-mesh-selh-ilmām:
[144/224], i'tibār: [145/225], aḳdemce: [145/226], izāle-yi bīkr [bīkr
(izāleyi-)]: [145/227], ilāhī! yā rabbī!: [146/228]

SONUÇ

II. Abdülhamid devri, eğitim ve yayın hayatının zirvede olduğu devirlerdendir. Bu devirde çok sayıda yeni eğitim hamleleri ortaya konulduğu gibi farklı alanlarda çok sayıda eser yayına hazırlanmıştır. Modern anlamda sözlükçülüğün en ileri dönemi yine bu dönemdir. Türkçenin yanı sıra Batı ve Doğu dillerine ait çok sayıda gramer ve sözlük bu devirde yayınlanmıştır.

Dilde kullanılan yaygın kelimelerin telaffuz ve anlamlarının verildiği genel sözlüklerin yanında galat sözlüklerinin hazırlanması da aslında daha önceden başlamış bir gelenek olmakla beraber 19. yüzyıldan önce pek fazla galat sözlüğü olduğu söylenemez. İbn Kemal'den 19. yüzyıl sonlarına kadar muhtelif dillerden Türkçeye geçmiş birtakım kelimelerin Türkçedeki yanlış kullanımlarını ele alan pek az eserden bahsedilebilir. Mustafa Rüşdü, eserinde çağının yazarlarının sıkça galat sözler kullandıklarından dem vurmuş ve eserinin bir ihtiyacı karşılayacağını ifade etmiştir. Galat söz kullanımıyla ilgili başka malzemelerinin olduğunu ve zamanı geldiğinde onları da yayımlayacağını ifade eden yazarın maalesef basılmış başka bir eseri bulunamamıştır.

Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm II. Abdülhamit devrinde ortaya çıkmış, elif harfiyle başlayan kelimeleri irdeleyen bir galat sözlüğüdür. Eserin dili, devrin klasik Osmanlı Türkçesidir. Eserde Arapça, Farsça, İngilizce, Yunanca, İtalyanca ve Fransızca kökenli Türkçeye geçmiş kelimeler bulunmaktadır. Mustafa Rüşdü'nün galat olarak ifade ettiği kelimeler madde başı olarak verilmiştir. Ayrıca madde başı altında açıklamalar ve buna ek olarak açıklamaların alıntılandığı eserin müellif adı yer alır. Mustafa Rüşdü eserinde birçok kaynaktan yararlanmıştır. Eserin başında cilt kapağının hemen devamında faydalanılan kaynak olarak Arapça ve Türkçe olmak üzere toplamda yirmi eser listelenmiştir.

Mustafa Rüşdü eserinde kalıp ifadelerdeki galat kullanıma da dikkat çekmiştir. Bu tür örnekler sayıca fazla olmamasına karşın mevcudiyeti bakımından önemlidir. Örneğin: “[140/9] Edâm-Allâhu eyyâm-ı ömr ü devlete {Vâv-ı atife ibârât-ı arabîyyede [140/10] her bâr meftûh olduğundan edâm-

Allâhu eyyâm-ı ömre ve devlete yerinde ömr^[140/11] ü devlete demek galatdır.” şeklinde açıklanmıştır. Eserin yayın yeri İstanbul, yayınevi Âlem matbaası; yayıncı olarak Ahmet İhsan ve şürekâsı ifadeleri yer alır. Yayın tarihi olarak da 1313 yılı gösterilmiştir.

Bu tezde, Mustafa Rüşdü'nün tamamlayamadığı *Tehzîbü'l-Kelâm fî Lisâni'l-Havâssı ve'l-Avâm ve İzhâbü'l-Evhâm min Ezhâni'l-Enâm* adlı galat sözlüğü çalışması tezin başında belirtilen transkripsiyon usulü ile Latin harflerine aktarılmış ve sözlüğün bir tahlili sunulmaya çalışılmıştır. Mustafa Rüşdü'nün eseri her ne kadar tamamlanamamış bir galat sözlüğü olsa da takip ettiği yöntem, verdiği örnekler, faydalandığı kaynaklar ve ifade gücü bakımından sözlük ve etimoloji çalışmalarında yararlanılabilecek kaynaklar arasında sayılmalıdır. Bu tezin, mezkûr eseri tanıtmaya hasebiyle galat sözlükleri sahasına bir katkıda bulunulacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ö. (2016). Osmanlı Türkçesinde Arapça Alıntı Kelimelerin Galat Kullanımı. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 249-261). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Çöğenli, M. S. (1992). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Katalogu. 30. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Eminoğlu, E. (2011). Galat Sözlükleri ve Mehmet Hafid Efendi'nin Galatât Sözlüğündeki Çağatayca Sözcükler. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume*, 6(1), s. 1021-1038.
- Eren, H. (1992). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- er-Rusâfi, M. (2015). *Yabancı Ağızlı Konuşma Bozukluklarına Reddiye Def'u'l-Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne*. (M. Yıldız, Çev.) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kaçalın, M. S. (1996). Galat. *DİA* (Cilt 4, s. 301-303). içinde Ankara: TDV.
- Kaçalın, M. S. (1996). Galat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s. 300-303.
- Kaçalın, M. S. (2016). er-Rusâfi, Ma'ruf (1912-1913). Yabancı Ağızlı Konuşma Bozukluklarına Reddiye Def'u'l- Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne, Çev. Musa Yıldız. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay, 2015. Yayın Değerlendirme. *Bilgi*(26), 301-307.
- Kuruoğlu, H. (2012). Zuhale Kültürel, Galatât Sözlükleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, s. 249-255.
- Kültürel, Z. (2008). *Galatât Sözlükleri*. İstanbul: Simurg Yayınları.

- Ölmez, M. (2019). Etimoloji Sözlükleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Tanımı ve r-' li Yabancı Kelimelerin Türkçeye Giriş Yolları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 59(1), 122.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII.
- Roy Harris, T. J. (2002). *Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları*. (C. T. Eser E. Taylan, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sevortyan, E. A. (1974). *Etimologiceskiy slovar' tyurkskih yazikov (Obscetyurkskiye I mejtyurkskiye osnovi na glasniye)*. Moskova: Akademiya Nauk SSSR.
- Stachowski, M. (2011). *Etimoloji*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Şengül, İ. (2019). Sırrı Paşa'nın Galatat Adlı Eseriyle İbn-i Kemal'in Galatatü'l Avam Adlı Eserinin Tercümesinin Anlamsal Bakımdan Karşılaştırılması . *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati* (Cilt 1). İstanbul- Viyana: Simurg Yayınları.
- Yakın, A. (1997). Etimoloji Sözlükleri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(542), 140-151.
- Yıldız, H. (2009). Tanıtma; Zuhul Kültürel, Galatât Sözlükleri. *Dil Araştırmaları*(5), s. 128-136.
- Yılmaz, Y. (2018). *Âşirefendizâde Mehmed Hafîd: Ed-Dürerü'l-Müntehabâti'l-Mensûre fî Islâhi'l-Galatâtî'l-Meşhûre*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

